

**IN GOD'S
HAND**

DOOR HET
TE MERWE

NAAML: VENNOOTSCHAP. W. D. MEINEMA DELFT

IN GODS HAND

DOOR

H. TE MERWE

GEILLUSTREERD DOOR HENK POEDER

VIJFDE DRUK

„WE ZIJN VEILIG GEWEEST IN GODS HAND.”

(H. M. Koningin Wilhelmina 2 Dec. 1918)

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA - DELFT

I.

HOE HET LEVEN IN EUROPA ER UIT ZAG.

Najaar 1918.

Nog steeds woedde de wereldoorlog. Met hardnekkige onverzettelijkheid hielden de Duitsers stand in Frankrijk en België, vochten ze in het Zuid-Oosten van Europa, leden ze honger en ontbering in eigen land.

Een overmacht van vijanden had het keizerrijk besprongen, en hoe dapper de Duitsers, met hun bondgenoten, zich ook verweerden — langzamerhand begon men te begrijpen, dat ze de oorlog verliezen gingen.

De Engelsen en Fransen en Amerikanen beukten het Duitse front met hun zware kanonnen en de Duitsers moesten stuk na stuk prijsgeven van het door hen veroverde en bezette gebied. De soldaten werden moedeloos, — ze werden oproerig.

Hier in het veld, tegenover den vijand: gedurig wijken, steeds terugtrekken, bedreigd door de dood, die aan alle kant hen omringde; thuis — waar vader of moeder waren in 't vaderland, waar vrouw of kinderen woonden, ver weg van het oorlogstoneel, — werd armoe geleden en gebrek.

De vijand blokkeerde de Duitse kust — geen graan kon de havens worden ingevoerd en geen vlees, geen vet, geen suiker, geen koffie, geen thee — letterlijk

niets. De brieven, die de soldaten aan het front ontvingen, stonden vol met klachten: alles werd duurder, al duurder, en wanneer je dan soms kwam met je geld, met wie weet hoeveel moeite verdiend, dan was de winkelier uitverkocht. Voldoende hebben aan het rantsoen, — de hoeveelheid die ieder burger halen kon op de bons en broodkaarten die de regering uitgaf — dat was haast niet mogelijk. Ze leden honger, honger . . .

Met verlangen zagen ze uit naar de vrede, die soldaten in de loopgraven en die achtergeblevenen in hun huizen . . . .

Dat verlangen groeide, groeide . . . . Niet alleen in Duitsland en Oostenrijk, in Frankrijk en Engeland, maar over de hele wereld zag men smachtend uit naar de vrede, en hij kwam niet . . . .

Menig gebed steeg op om het einde van de oorlog en dat einde kwam niet . . . .

Al zwaarder drukte het oorlogsleed, al zwarter scheen de toekomst . . . .

Maar velen wisten boven die donkere aarde het licht van Gods eeuwige liefde . . . .

II.

'N HAAGS GEZIN IN DISTRIBUTIETIJD.

Het was stil in de achterkamer. Juffrouw Overdiep had haar werk aan kant en nu rustte ze even. Het begon tamelijk vroeg donker te worden — October was het ook al.

Ze zat in haar rieten leunstoel in het hoekje bij de schoorsteen — vlak bij haar de theetafel. Het lichtje onder de theepot brandde heel laag — zoveel petroleum kréég je niet, je moest er zuinig mee zijn . . . 'n Theemuts stond op de pot, dan bleef de „thee” ook wel warm. Ze had 'm zelf gemaakt, die theemuts. Bets, d'r dochter, had er een poos geleden een gezien bij een kennis, en toen ze 't aan d'r moeder had verteld, had juffrouw Overdiep dadelijk gezegd: „Da's een flink idee. Ik maak er ook een!”

Bets was nu niet thuis, — ze was al van 's middags twee uur af weg, naar het distributiekantoor om broodkaarten te halen. Meteen wilde ze dan de stad eens in, — proberen of ze niet hier of daar nog wat vis krijgen kon. 't Zou wel laat worden eer ze thuis kwam — 't was een heel eind naar dat kantoor en dan de tijd, die je er wachten moest . . . .

Of ze vis zou hebben? Dat was 'n lukje hoor, als je die te pakken kon krijgen. Geen wonder — 't liep gewoonweg stòrm, als er ergens iets te krijgen was . . . . Of ze 't wèg gaven. En je moest er toch duur genoeg voor betalen . . . .

Voor alle zekerheid liep ze tot vlak bij de voordeur.

Bets zou wel 'n kopje warm drinken lusten, als ze thuis kwam.

Onwillekeurig keek juffrouw Overdiep naar de theetafel.

Thee was er al een hele tijd niet meer in huis geweest; in plaats daarvan gebruikten ze cacao-doppen tegenwoordig. Toen ze dat voor 't eerst hadden gekregen, wilden ze geen van allen hun kopje leegdrinken.

„Dan nog liever schoon water,” had Leo gezegd, en zo hadden de anderen er ook over gedacht.

Maar na 'n paar dagen waren ze er aan gewend. 't Was wel geen thee en erg lekker konden ze 't nog niet vinden, toch — 't was in elk geval warm, en warm drinken zo 's middags, daar is een mens nu eenmaal aan gewend.

Zou de post al geweest zijn? ?

De juffrouw stond op om in de gang te gaan kijken. „Nee, nog niet,” dacht ze teleurgesteld, toen op de mat achter de deur geen stuk wit van een enveloppe te zien was. Voor alle zekerheid liep ze tot vlak bij de voordeur, — nee, er lag niets.

't Was toch anders de tijd, dat Rinus schreef. Dat deed-ie trouw — ééns per week. Al die jaren dat die jongen nu onder dienst was, had hij nog geen enkele keer overgeslagen. 't Mocht es 'n post vroeger of later zijn, geregeld iedere Donderdag kwam zijn brief. Nu, dan dit keer zeker met de laatste post . . . .

Daar werd gebeld . . . .

„Toch nog?” dacht Rinus' moeder, terwijl ze naar de deur terugging. Nee, niets.

Ze deed open.

„Dag moe! Is va al thuis?” en de jongen, die het vroeg, stapte gelijk naar binnen.

„Zo Leo. — Nee, vader is er nog niet. Maar wat ben jij laat!”

Leo trok z'n jas uit en hing die aan de kapstok, onder z'n pet.

„Heb je school moeten blijven, jongen?”

„Nee moe, helemaal niet. Wat gespeeld met de andere jongens. Hebt u thee voor me?”

Moeder lachte zacht. Zo was die jongen nu altijd — druk, levendig, haast geen ogenblik rust.

„Straks, als vader en Bets thuis zijn, dan drinken we sámen thee, da's veel gezelliger.”

„Moe, Kees Kuytman deed vanmiddag net zo gemeen. Hij wou een postzegel kopen van Jo Stanze, maar die wou hem niet kwijt. Nou — toen greep Kees er naar, zo ineens . . . en het ding scheurde.”

„En toen . . .”

„Ja — nou. Jo werd nijdig natuurlijk en hij wou er op slaan. Toen kwam net meneer Beekman er aan en die nam ze alle twee mee de klas in. Daar heeft Jo alles verteld. — Kees moest om vier uur lekker blijven.”

„'t Was misschien een ongelukje, dat-ie die postzegel scheurde.”

„Nee — en anders moet-ie er maar afblijven. Als Jo 'em nou niet verkópen wil.”

Ze hoorden de straatdeur opengaan — met 'n slag weer dicht. In de gang scharrelde iemand bij de kapstok.

„Da's vader!” Leo stond op om zijn vader tegemoet te gaan, maar die kwam de kamer al in.

„Nog in de donker?” zei hij. „Zeker es zitten schemeren! 't Is gezellig hier.”

„Is 't koud buiten?” vroeg z'n vrouw, nadat ze hem had gegroet.

„Tamelijk. Maar je krijgt het te pakken op de wagen.”

Overdiep was tram-conducteur: 'n koud baantje als 't najaar komt en de winter . . . .

Moeder zocht op de schoorsteen naar lucifers en stak het licht aan.

„Wat blijft die Bets lang uit!” zei ze. „We zullen maar niet op d'r wachten met theedrinken, nu jij thuis bent, hè man?”

„Ik heb tenminste wel trek in iets warmes. Is ze naar de distributie?”

„Ja — van vanmiddag twee uur af.”

Ze zwegen beiden — de distributie, daar moest alles voor wijken. Daar stond je uren in de rij in alle weer en wind; je moest wel, want zonder kaarten en bons kreeg je geen levensmiddelen — òf je moest buitensporige prijzen betalen voor smokkelwaar.

„Weet je ook, of er in de stad vis te krijgen is vandaag?” begon moeder weer. Haar man was nogal eens op de hoogte met zulke dingen — als je met de tram zoo'n gansen dag Den Haag doorrijdt, zie je veel en hoor je niet minder.

„Ja, hier en daar voor de gemeentelijke vis-kiosken maakten de mensen queue”¹⁾.

„'t Is te hopen, dat Bets dan ook wat meebrengt. Ze zou proberen.”

Moeder ging brood snijden. — Ze nam het tafelkleed op en spreidde toen een wit dekservet over de tafel.

---

¹⁾ In die tijd hadden de besturen van sommige steden, o.a. van Den Haag, op verschillende plaatsen houten gebouwtjes gezet, waar levensmiddelen werden verkocht. De mensen stonden daar in lange rijen soms uren te wachten om geholpen te worden. Men noemde dat „queue maken”.

Uit de kast kreeg ze de bordjes, vier: voor vader, voor haarzelf en dan voor Leo en Bets. Toen sneed ze het brood, legde op elk bord 'n paar boterhammen.

Leo volgde haar doen met de ogen.

„Geef mij 'r nog wat bij, moeder?” vroeg hij.

„Dat kan niet, jongen. Dan heb ik niet genoeg voor morgenochtend.”

„Heeft u dan nog wat anders, moe?”

„Misschien nog bruine bonen; lust je die nu al?”

„Liever vanavond, hè moe?”

„Ja — die kunnen we beter vanavond eten. Dan hebben we allicht wéér trek.”

„'r Zit niet veel in 't brood,” meende vader. „Voedingswaarde bedoel ik.”

Moeder was klaar met snijden. Ze ruimde de broodplank weg, zette de trommel in de kast . . . . Onder die bedrijven kwam Bets thuis. Ze had heel lang moeten wachten en 't had niet veel gescheeld, of ze was onverrichter zake naar huis gemoeten. Toen ze geholpen werd bij de viskiosk, was de voorraad daar al geslonken tot 'n pond of wat.

„Ze zien er anders goed uit,” prees moeder.

Bets ging de met zoveel moeite bemachtigde vis in de keuken brengen.

„Da's alweer 'n gelukje,” zei vader tevreden.

„En of!” beaamde moeder. „Je bent tegenwoordig wát blij, als je zoiets krijgen kunt.”

„Je leert het meer waarderen en er meer dankbaar voor zijn.” Vader zei het langzaam — als dacht hij over zijn eigen woorden na.

Vroeger had je daar nooit zo erg in gehad, dat je eten en drinken, iedere dag weer aan, 'n gave van

God is. Je hadt het gekocht in de winkels en je vond, dat het om zo te zeggen van zèlf sprak, dat je altijd krijgen kon, wat je verlangde. En daardoor was de dankbaarheid, de echte dankbaarheid, er vaak bij ingeschoten.

Nu, in oorlogstijd, nu leerde je die weer kennen. Want je kon lang niet altijd krijgen, wat je hebben wilde, — vaak niet eens, wat je nodig had; nu begon je weer te zien, dat al die dingen gaven zijn van God; dat je ook om die dingen Hem vragen en bidden moet . . . . En doordat je er om bad, ging je er ook vanzelf voor danken, als God ze gegeven had.

Bets was weer binnengekomen.

„Aan tafel!” zei vader.

Ze gingen zitten. Vader bad.

Hij dankte voor wat zij weer van God ontvingen en vroeg, of de Heere dat nu ook zegenen wilde. En terwijl Leo eerbiedig luisterde naar het bidden, moest hij ineens denken aan de mensen, die het nièt hadden, de menschen in Duitsland, die honger leden . . . .

„D'r hingen bulletins in de stad,” vertelde Bets even later.

„Dat heb ik ook gezien, maar van de tram af kon ik ze niet lezen,” zei vader.

„Heb jij ze gelezen, Bets?” vroeg Leo.

„Ik heb er een gezien, ja. De Duitsers hebben in België slaag gekregen.”

„'t Loopt hen niet mee.”

„Ze hebben dan ook vrede aangeboden.”

„Ja — verleden al. Maar de Entente wil, dat ze zich absoluut overgeven.”

„Dat zou ik nooit doen!” riep Leo. „Nooit!”

„Als je maar móet,” vond Bets.

„Je moet ook denken aan de mensen thuis, de vrouwen en kinderen, die honger lijden,” wees moeder haar jongen terecht. „Als je ziet, dat er tóch geen winnen áán is . . . .”

„Je overgeven — dan moet je afwachten wat de anderen over je beslissen,” zei Leo. „Dan ben je nog niet gelukkig!”

„Zo'n vaart zal 't misschien niet lopen,” dacht vader.

„Ze hadden anders flink verloren,” vertelde Bets verder. „Ze waren teruggetrokken tot de Antwerpen-Maas-stelling, stond er in dat bericht.”

„Waar is die, vader?”

„Preciès weet ik het ook niet — ik meen van Antwerpen ten Westen van Brussel langs, naar de Maas in Noord-Frankrijk. Misschien heeft de krant vanavond wel 'n kaartje.”

„Dan hebben ze nog een heel stuk van België!”

„Dat wel, — tot nu toe tenminste. Ze hebben véél meer gehad en als een leger eenmaal aan 't wijken is . . . . Heb je nog thee voor me, vrouw?”

Vader schoof z'n kopje over de tafel heen om het nog eens te laten vullen. Het brood was zo kruimelig en droog — onwillekeurig dronk je 'n slokje extra er bij.

In de gang hoorden ze de krant door de brievenbus vallen. Leo wilde hem gaan halen, maar daar moest vader niets van hebben. Eerst afeten — en dan na het danken de krant pas.

„Geef me de Bijbel maar aan.”

Leo nam het dikke Boek van z'n plekje in de hoek van de schoorsteen en gaf het aan vader. Die bladerde er even in, las dan . . . . Eerbiedig luisterden de andere drie en toen vader de Bijbel sloot, sprak er niemand.

„Laten we danken.”

Vader dankte hardop, — Leo luisterde naar zijn stem en dankte zachtjes mee . . . .

„Ga nu de krant halen,” zei vader, terwijl Bets moeder hielp bij het afnemen van de tafel en het wegbrengen van de boel naar de keuken. Hij was nu ook wel nieuwsgierig om de krant in te zien, — allicht stonden er nadere berichten in over de nederlaag der Duitsers in België, waar Bets mee thuisgekomen was.

Het was zo. Er stond zelfs heel wat méér in, — nieuws, dat voor Duitsland ongunstig was. Het leger begon te mopperen, de matrozen waren ontevreden en in het land stookten socialisten en communisten het vuur van ontevredenheid tegen de regering steeds aan.

„Waar dat naar toe moet,” zuchtte vader bij zich zelf. „De toekomst wordt al donkerder . . . . Alleen God kan nog uitkomst geven.”

III.

WORDT HET GOED?

Het was Vrijdagmiddag.

'n Gezellige middag op school, vond Leo altijd. 't Eerste uur hadden ze dan aardrijkskunde — nog al niet fijn! Vooral als 't ging over de werelddelen! In de lagere klassen kreeg je dat niet, o hé nee! Je begon in drie met de school en de straten in de buurt, — die werden dan op het bord getekend — „in kaart gebracht” zei je, als je geleerd wou doen.

Nou, dan verder de stad, Den Haag dus, en hoe hoger je kwam te zitten, hoe meer je leerde. Zuid-Holland eerst natuurlijk, omdat Den Haag in Zuid-Holland ligt, en dan verder de andere provincies. Maar in de zesde en zevende klas kreeg je van Amerika en Azië en Afrika en Australië. Als meneer er van vertelde, liet-ie meestal ook platen zien; soms grote, die voor 't bord werden gehangen, soms ook kleinere, uit 'n boek of uit de aardrijkskundige platen-atlas, die altijd in de kast lag. Dat was wàt enig!

't Tweede uur was lezen, Vrijdagmiddags. Dat was óók echt. Ze hadden nu een leesboek, waar dan al héél mooie lessen in stonden. En meneer Beekman kon zo mooi voorlezen!

Vanmiddag had Leo er anders zijn hoofd niet bij. Onder aardrijkskunde al niet. Hij zat 't raam uit te kijken naar de grijze Novemberlucht, of daarin wonder-

wat te zien was. Meneer had hem 'n paar keer moeten verbieden. — Eéns hield hij midden in z'n vertelling op. Leo staaide weer naar buiten. De plotselinge stilte maakte de kinderen opmerkzaam — verscheidene draaiden het hoofd om, naar Leo. Ze vonden het vervelend, dat afbreken van het verhaal . . . .

De jongen werd vuurrood — hij zag verlegen naar meneer . . . .

Die zei niets . . . .

Vast nam Leo zich voor: „Nu zal ik zorgen, dat ik luister.”

'n Poosje was hem dat gelukt, toen . . . .

De leesboeken waren uitgedeeld en achter de lesse-naar stond Ali Dijksterhuis te lezen. De anderen keken allemaal in hun boek, dat ze voor zich op de bank hadden liggen. Leo ook — maar hij las niet mee. Hij zag de woorden niet op de witte bladzij; z'n gedachten waren met heel iets anders bezig.

't Was ook 'n strop! 'n Erge strop!

Rinus had geschreven in 't begin van de week, dat-ie Vrijdag met 'n paar dagen verlof thuis hoopte te komen. Dan hadden ze samen es de stad in gekund. Rinus nam hem altijd een avond mee; ze bekeken dan de winkels in de binnenstad, de Prinsestraat en de Veene-straat en zo, en meestal kòcht z'n broer wat voor hem. De laatste maal nog had-ie die mondharmónica gekregen!

Maar dit keer was 't mis. Vanmorgen had de post 'n briefkaart door de bus gestopt, van Rinus. Hij mocht niet komen. Ineens waren alle verloven ingetrokken — omdat er iets was in Duitsland, had Leo vader horen zeggen. Mouterij of zo. En ook, omdat ze bang waren, dat de Duitsers naar Nederland zouden

komen, als ze in België werden verslagen en teruggedrongen.

Moeder had het heel jammer gevonden, dat Rinus niet kwam; maar 't was erger, dat ze nu zo ongerust was. Ze was voortdurend bang, dat de Duitsers met de Nederlandse soldaten zouden gaan vechten! Wat zouden er dan wel niet voor rampen komen! En haar jongen was ook bij 't leger . . . .

Vader had gezegd, dat het misschien nog meevallen kon. Als er werkelijk afdelingen van het Duitse leger op het Hollands gebied werden gedrongen, zouden die zich wel rustig laten interneren.

„Dan worden ze ontwapend en gevangen genomen, waar vader?” had Leo gevraagd.

„Ja, omdat ze komen op grondgebied van een neutrale staat, dat is een staat, die niet meevecht. Dan moeten ze in ons land blijven, tot de oorlog uit is, — na de vrede mogen ze naar huis.”

„Leo, ga 's verder!” brak opeens de stem van den onderwijzer het peinzen van den jongen af. Hij schrok op . . . . De laatste woorden, die het kind achter de lessenaar gelezen had, klonken nog vaag in zijn hoofd na: „schoot de boot voorwaarts” . . . . Waar stond dat nou? Haastig zochten z'n ogen over de bladzij — hier, — nee, — Wacht . . . . „De matroos aan het roer . . . .” begon hij te lezen.

„Hou maar op. — Je weet het niet. Als je dat wèèr gebeurt, blijf je om vier uur zitten,” zei meneer streng.

Wat had die Leo toch vanmiddag? Anders lette de jongen altijd goed op!

Met 'n kleur als vuur boog Leo dieper over zijn boek: schoolblijven, daar had-ie 't land aan. Z'n buurman wees hem, waar ze waren — en ijverig nu, hield

hij het bij . . . . Even dwaalden z'n gedachten weer af. — Vader had vanavond lekker geen dienst, die was fijn thuis — maar meneer Beekman zag het dadelijk . . . .

„Ga 's door,” beval hij ineens, voor de tweede maal.

Gelukkig, dit keer wist Leo het nog, — 't wàs anders op 't kantje!

Hij was blij, toen de vier — uur — bel luidde en ze de boeken sluiten konden. Na 't danken had-ie wel zó willen wegstormen, maar dat mocht niet. Netjes, rij voor rij, gingen ze de klas uit, zochten in de gang naar jas en pet of andere kledingstukken en konden dan naar buiten.

Aan de deur stond meneer Kleinsma, het hoofd van de school, om toe te zien, dat de kinderen ordelijk naar buiten gingen. Meteen hield hij dan een oogje in 't zeil, dat ze geen baldadigheden pleegden op straat. Daar werd zo gauw wat van gezegd, vooral als het leerlingen waren van een Chr. school, die zoiets deden, en meneer Kleinsma was er streng op, dat „zijn jongens” zich betamelijk gedroegen.

„Dag meneer.” Leo zette z'n pet af, toen hij den hoofdonderwijzer passeerde.

„Dag Leo. Maak maar gauw, dat je thuiskomt.”

„'k Mag vader gaan halen, meneer.”

„O, — da's wat anders.”

De Overdieps woonden in een van de zijstraten van de Valkenboschlaan. Leo ging die kant niet op. Vader moest z'n tramwagen naar de remise brengen aan de Laan van Meerdervoort en die richting liep Leo uit. Misschien kwam hij vader wel tegen en anders wachtte-n-ie maar in de buurt.

De remise was nog 'n aardig eindje weg. 't Was daar nog lang niet allemaal volgebouwd, — de duinen

lagen om zo te zeggen vlak aan de straat. Of moest je zeggen de straat aan de duinen? dacht de jongen.

Kijk, daar waren ze een blok huizen aan 't bouwen. Hoeveel zouden er dat wel zijn? Hij bleef stilstaan, om te zien naar 'n opperman, die met 'n tas stenen op de schouder vlug op de wiebelende ladder naar boven klom en daar z'n vrachtje met 'n handige zwaai neerzette, vlak bij den metselaar, die bezig was de muur op te trekken. De opperman kwam weer naar beneden, langs 'n ladder, die wat verder stond. Twéé ladders waren er: één om naar boven te klauteren, één om naar beneden te gaan. Dan konden de opperlui nooit elkaar in de weg zijn, als de een moest klimmen en de ander dalen.

„Leo-o!” werd er geroepen. Hij keek naar de kant

Dan loop ik zover met je mee.

van waar het geluid kwam. Jo Stanze, zwaaiend de tas met boeken, trachtte zijn aandacht te trekken. Daar zag hij, dat Leo hem in de gaten had.

„Waar ga je naar toe?” schreeuwde Jo, wat dichterbij al.

„Naar de remise, — m'n vader halen.”

„Dan loop ik zover met je mee.”

„Goed.”

„Zeg, wanneer komt je broer weer?”

„Rinus?”

„Ja.”

„'k Weet het niet. Hij kan geen verlof krijgen; de verloven zijn allemaal ingetrokken.”

„O ja, — da's waar ook. Mijn vader las het van de week voor uit de krant. Omdat er oproer is geweest in Kiel, hé?”

„'k Geloof het wel. Kiel, — dat is in Duitsland, daar bij de Oostzee?”

„Ja, bij het Keizer-Wilhelmkanaal, jôh, dat hebben we pas geleerd.”

„Ik vind het niks leuk, dat Rinus niet komen kan,” begon Leo over zijn broer.

„Nee, da's logisch. Waar ligt-ie tegenwoordig?”

„Nog altijd in Vianen, — aan de Nieuwe Hollandse Waterlinie.” Dat laatste zei de jongen met 'n zekere trots; hij vond, dat het net klonk, of je er verstand van had: zo'n lange, gewichtige naam.

Maar daar had je de remise al, en Jo moest naar huis.

„Bonjour hoor!”

„Tot morgen.”

Kwam vader er nog niet aan? Leo keek door het hek naar de grote, ruime gebouwen, waar de motorwagens en de bijwagens in rijen op rails opgeborgen stonden, of hij in een van de mannen, die daar liepen, z'n vader niet herkende. Nee — hij zag hem nog niet.

Hij had geen zin, om de hele tijd daar stil bij de ingang te staan; dan liever wat op en neer lopen. Niet te ver natuurlijk, want je moest de uitgang van het remise-terrein niet uit het oog verliezen!

Hoe laat zou het zijn? Zeker wel kwart voor vijf! Of zóó laat nog niet?

Hij was al 'n paar maal op en neer gelopen, — ha! daar had je vader.

„Zo, ben jij daar; da's leuk,” zei-die, zodra hij

bij zijn jongen gekomen was. „Zeker nog niet thuis geweest uit school?”

„Nee vader. Moeder zei, dat ik U wel halen mocht.”

„Goed hoor. Kom, dan zullen we es gaan zien, of de thee al klaar is.”

Ze waren nog niet heel ver van de remise af, toen De Rooy hen inhaalde, hun buurman. De Rooy was metselaar; als hij werk had, verdiende hij goed geld, maar 't gebeurde nog wel eens, dat hij geen werk kon vinden. Nu ook weer; 'n paar dagen was hij aan 't zoeken geweest, zonder succes.

„Goeien middag,” zei hij. „Op huis aan?”

„Ja — je loopt zeker mee zo ver?” antwoordde Overdiep.

„'t Nieuws gehoord?” begon De Rooy direct. Hij was socialist en z'n nieuws brandde hem op de tong ditmaal.

„Welk nieuws? Is er wat bijzonders?”

„En òf, man. 't Begint de goeie kant op te gaan. In Beieren hebben ze de republiek uitgeroepen.”

„Wat?” Overdiep was er verbaasd van.

„Nou — de republiek uitgeroepen. Ze hebben daar den koning weggejaagd; de arbeiders hebben er de macht nu.” De spreker keek triomfantelijk naar z'n buurman; hij wist wel, dat die bij de Christelijken hoorde en niets moest hebben van revolutie.

„Hoe weet je 't?” vroeg Leo's vader, meer om wat te zeggen, dan omdat hij niet begreep waar de ander de tijding vandaan haalde.

„Bulletins hanger er, overal. Je zult zien, nu gaat het dóór.”

„Wat?”

„Nou, de revolutie. Verleden jaar hebben ze in

Rusland den Tsaar weggejaagd, nu in Beieren den koning, vandaag of morgen gaat de Duitse keizer ook, en nóg meer; je zult het zien."

„Geloof je?"

„Vast en zeker. Let es op mijn woorden. En zo móét het gaan, wil 't ooit beter worden."

„Hm!" kuchte vader. Leo zag hem eens aan. Hij hoorde wel aan dat „hm!" dat Vader nog lang niet overtuigd was, dat het beter worden zou, wanneer De Rooy z'n voorspellingen uitkwamen. Diè hoorde 't óók.

„Geloof je niet? Natuurlijk niet. Maar je zult zien, man, dat ik gelijk krijg."

Er volgde geen antwoord. Daarom ging hij door: „Als de arbeiderspartij de macht krijgt, wordt het vanzelf beter. De werkman zal wel zorgen, dat er vrede komt en nooit meer nieuwe oorlogen uitbreken. Die hoge heren hebben al de ellende van deez' oorlog op d'r geweten, — die rekenen alleen met zichzelf en met d'r eigen belangen. Maar wij, wij arbeiders, zullen voor ieder even goed zorgen, — wij zullen de mensen leren, dat ze niet moeten oorlogvoeren, dat ze elkaar moeten liefhebben."

„Da's mooi," zei vader. „Als 't lukt . . . ."

„Dat lukt — vast en zeker. Wanneer je de mensen dat leert, zullen ze 't doen; dan zullen ze elkaar steunen en helpen; dan komt de socialistische heilstaat."

„Denk je?"

„Ja. — Jij zeker niet? Je gelooft niet aan de heilstaat, hé?"

„Ja zeker, geloof ik daar aan: Alleen niet op de manier van de socialisten."

„Hoe dan?"

„Kijk es — jullie willen de mensen beter maken, leren om elkaar lief te hebben. Jullie ziet dus net zo goed als ieder ander, dat 't op 't ogenblik nog lang niet zo ver is . . . .”

„Da's de schuld van de hoge heren, die hebben het volk nooit anders geleerd,” viel De Rooy hem in de rede.

„Nee, mis. De schuld van de hoge heren is het niet. Het komt door de zonde. De mensen hebben God verlaten en nu zijn ze niet in staat meer iets goeds te doen. Ze zijn tot alle kwaad geneigd. Hun hart is helemaal verdorven en uit dat verdorven hart kunnen geen goede dingen voortkomen, zelfs niet al vertel je iemand dag in dag uit, dat ie het kwaad niet doen mag . . . .”

„Maar man, wat wil je dan?”

„Dat zal ik je zeggen. Zolang ons hart slecht is, komt er geen verbetering. Daarom moeten we een nieuw hart hebben. En dat kan alleen Christus ons schenken.”

„Je lijkt wel 'n dominee,” spotte de ander, maar Overdiep ging rustig door:

„Jij zegt: ‚als je de mensen vertelt, dat ze elkaar moeten liefhebben, zullen ze dat doen.’ Maar zo is het niet. Dat kunnen ze niet, als ze 't zelf moeten doen. Alleen wanneer ze Christus bidden, of Hij hen daarbij wil helpen, of Hij hun hart wil reinigen van de zonde, dan alleen zal het gebeuren. En dan alleen komt de heilstaat. Niet hier op aarde — zoals jullie denken. Hier blijven alle mensen onvolmaakt. Maar in de hemel. Dààr is de heilstaat. Want dààr is geen zonde meer, omdat onze Heiland die zonde heeft overwonnen en ons in Zijn bloed heeft gereinigd van alle kwaad.

Dààr zullen we God liefhebben boven alles en den naaste als onszelven . . . .”

„En hier op aarde moet het dan maar blijven zoals het is, zeker?” schampte De Rooy.

„Nee. Hier op aarde moeten we zoveel ons mogelijk is elkander liefhebben. En door Gods genadige hulp doen we dat steeds meer. Dat kan ook niet anders; als jij en ik allebei weten, dat God onze Vader is, zullen we toch elkààr als bròeders beschouwen.”

Nu was de beurt aan De Rooy om te zwijgen — hij kneep de lippen op elkààr, alsof hij niet van plan was één woord meer te zeggen. En Overdiep zweeg ook. Stil in z'n hart was een gebed of z'n woorden mochten worden gezegend.

't Was niet ver meer naar huis; ze liepen al op de Valkenboschlaan — daar had je hun straat.

„Nou, wel thuis, buurman,” en vader stak den metselaar de hand toe. Hij drukte ze.

„G'navond,” zei hij terug. 'n Ogenblik later viel de deur achter hem toe . . . .

Toen vader en Leo binnenkwamen, was Bets druk bezig met strijken. Het was warm in de kamer — de kachel was extra gestookt om de ijzers heet te krijgen en de strijkster had een kleur als vuur.

„Phu — je kunt hier je jas wel missen,” vond Leo. Hij had stevig moeten doorstappen, om de twee volwassen mannen bij te houden, en nu hier in de kamer ook al zo'n temperatuur!

„Dat zeg je wel,” lachte vader. „Gelukkig, dat we 't nog hèbben kunnen.”

„Ik wou niet in de keuken het fornuis aanmaken en dáàr gaan staan — dat kost allemaal kolen meer.”

„Of je gelijk hebt, hoor! Moeder is zeker achter.”

Nog voor het meisje antwoord geven kon werd de deur, die van de kamer naar de keuken voerde, open gedaan en juffrouw Overdiep kwam binnen.

„Zo vent, goed en wel thuis? D'r is een brief van Rinus.”

„Waar? Is-tie dit?” en de man greep naar een couvert, waarvan hij een deel onder de klok op de schoorsteenmantel zag uitstekten.

„Laat 's zien. — Ja. Wacht, we moesten het licht maar aandoen, 't is al veel te donker om te lezen.”

„Hier zijn lucifers.” Bets reikte haar vader ze toe; de schemer in de kamer maakte het haar ook bijna onmogelijk met d'r werk door te gaan en daarom was ze blij, toen 't gas aanplofte.

Vader haalde het vel papier uit de enveloppe, schoof z'n rieten leuningstoel zo dicht het kon bij de lamp en las . . . .

Veel stond er niet in de brief. Dat de verloven wel weer gauw verleend zouden worden was al mee van 't eerste dat Rinus vertelde. En dat er gedurig soldaten „afzwaaiden”, oftewel de dienst mochten verlaten om naar huis te gaan. Jammer, dat-ie zelf ook niet een betrekking had in de burgermaatschappij, dan kwam-tie vast terug. Maar nu bleef-tie beter soldaat nog. Je kon toch niet naar huis komen, als je geen werk had en geen cent verdienste inbracht! Twee dagen geleden was ook Douwe Dijkstra uit dienst gegaan. Vader en moeder zouden hem zich nog wel herinneren. Het was die Friese kameraad, die es een keer mee was gekomen naar Den Haag. Vervelend, dat die weg was. Rinus had het juist altijd zo uitstekend met Dijkstra kunnen vinden.

„Dat spijt mij ook,” vond vader, toen ze 't, 'n half uurtje later onder het boterham-eten, over de brief hadden. „Die Fries leek me toen een aardige kerel — die weet wat-ie wil. 'n Geschikte vriend voor Rinus.”

„Ja,” beaamde moeder. „'n Jongen uit één stuk . . .”

„Zulke hebben we wel nodig in deze tijden,” zei vader. „Mensen, die vast houden aan het beginsel, — die trouw blijven aan Gods Woord.”

Moeder en Bets begrepen niet onmiddellijk, hoe het kwam, dat vader zo bezorgd dit zei, en dat zag je op hun gezicht.

Toen begon Overdiep z'n gesprek met De Rooy te vertellen.

„Ik kreeg zo helemaal de indruk,” voegde hij er bij, „dat de socialisten om zo te zeggen op de loer liggen om hun idealen te verwezenlijken. En de tijd schijnt hun gunstig. Ontevredenheid overal — ellende, hongersnood haast . . .”

„Nou, hongersnood . . .” wierp Bets weifelend tegen.

„Hier niet. God heeft ons land het ergste bespaard. Maar in Duitsland bijvoorbeeld. En als je dan de mensen een heilstaat hier op aarde belooft . . . Als je ze dan voorhoudt, dat al die ellende de schuld is van de regeringen, wel, dan kun je ze gauw genoeg er toe krijgen, te trachten die regeringen weg te jagen en de macht aan anderen te geven . . .”

„Aan hun mensen zeker,” vinnigde Bets. „Alsof alles dan goed wordt.”

Niemand ging op die woorden in — een ogenblik zaten ze zwijgend . . .

„We moesten maar afnemen,” zei moeder. „Lees je even, man?”

Leo stond op om de Bijbel aan te geven. Z'n vader

nam het boek — doch hij sloeg het niet open bij de leeswijzer. Hij bladerde een ogenblik, toen begon hij:

„En ik hoorde een grote stem uit de hemel, zeggende: „Zie, de tabernakel Gods is bij de mensen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen Zijn volk zijn en God zelf zal bij hen en hun God zijn. En God zal alle tranen van hun ogen afwissen, en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want de eerste dingen zijn weggegaan. En die op de troon zat zeide: Zie, Ik maak alle dingen nieuw.”

Eerbiedig luisterden ze naar de stem, die langzaam en gedragen las. En Leo dacht aan wat vader had gezegd tegen De Rooy die middag, over de heilstaat. Daarvan las vader nu.

En die heilstaat zou komen, want God had hem beloofd....

IV.

BEANGSTIGEND NIEUWS.

Zaterdag — dat was altijd een drukke dag voor Leo z'n moeder. Je wou dan graag de kamers nog es een extra beurt geven tegen de Zondag — het was strubelig met het „buitenwerk”, dat gedaan moest worden, en door je boodschappen, die je voor de volgende dag halen moest . . . . Veel was dat nu wel niet, in oorlogstijd, maar toch . . . . Met 'n zucht kon juffrouw Overdiep soms denken aan vroeger — dan was het winkelen zo 's Zaterdagmiddags of 's avonds altijd aardig geweest.

De verlichte étalages trokken dan; wijde bundels schel licht wierpen ze op de straten, waarin je het druk beweeg zag van de mensendrommen, die voortschuiden tussen de huizenrijen. En achter de grote spiegelruitens lag van alles, te kust en te keur . . . .

Dan kon je kopen wat je beurs maar toeliet, en heel dikwijls had moeder dan 's Zaterdags een aardigheidje mee naar huis gebracht: krentenbrood, of soms een paar ons ham, of iets van die aard. Dan zaten ze 's avonds gezellig bij elkaar, zo echt uit de drukte van de week, en al blij om de Zondag, die komen ging.

Dat rustig samenzitten was er nog wel, ja gelukkig, dat was er en dat bleef er, ondanks alle oorlogsmisère.

Maar je gezellig „loopje”, „de stad in”, dat was uit. De zaken brandden niet meer licht dan strikt en strikt

nodig was — wegens den kolen nood. Zuinig moest je wezen met gas en electriciteit, en er was een verordening gekomen hoeveel en hoelang je je winkel verlichten mocht.

En kopen waar je maar zin in had! Het leek je iets uit heel-lang-verleden dagen.

Je kon krijgen wat je toekwam volgens je rantsoenkaart en van de artikelen, die niet „op de bon” verkocht werden, 'n beetje misschien en dat was al . . . . Bovendien — wat niet gerantsoeneerd was, moest je schreeuwend duur betalen — voor smalle beurzen was daar geen beginnen aan. Nee, 't gezellige winkelen was voorbij. Voor je genoeg ging je niet meer „naar stad”, en toch . . . .

Het kostte je nog meer tijd dan vroeger om je boodschappen in huis te krijgen — zo ontzettend lang duurde het soms in de winkels eer de klanten geholpen werden. Rijen mensen vaak stonden te wachten om aan de beurt te komen, om hun levensmiddelenbons en hun geld te wisselen voor winkelwaren . . . .

Daarom waren de Zaterdagdagen voor juffrouw Overdiep eer drukker geworden dan makkelijker. Het was waar — aan Bets had ze een hele steun en dat stemde haar dankbaar. Het werk in huis kwam dan ook best klaar, dat liep vlot van de hand — als die boodschappen . . . .

Ja, die boodschappen . . . .

Leo deed er wel eens, maar je kon zo'n jongen niet overal op uit sturen. Afijn, ze zou niet klagen — zolang ze nog hadden wat er nodig was . . . . Genoeg mensen kwamen te kort.

„Leo,” riep ze.

„Ja Moe.”

Hij zat net zo ècht te lezen in het bibliotheekboek van de school „De Verkenner van Christiaan de Wet”, van Penning. Jo Stanze had hem dat aangeraden. „Da’s ’n fijn boek, joh!” had die het geprezen. „Dàt moet je nemen.” En meneer Beekman, toen hij het aan Leo gaf, had gezegd: „Nou, daar zul je van smullen.” Daarom was Leo na het eten al begonnen te lezen — anders bewaarde-n-ie z’n boek altijd voor de Zondag. Nu moeder riep, legde hij het dadelijk neer — daar was moeder erg op, dat wist-ie: onmiddellijk gehoorzamen.

„Ga jij es naar oom Knelis en vraag, of tante mischien nog een broodkaart over heeft.”

„Hèè!” haalde Leo gerekt uit, „ik las net zo fijn!”

„Dat kan wel, jongen — tòch eerst die boodschap doen. Morgen kun je met dat boek verder.”

Ja, daar had moeder gelijk in. ’t Was naar oom Knelis ook wel leuk. Die was altijd zo aardig, al was hij heel wat ouder dan vader. Zeker wel ’n jaar of tien.

Leo trok z’n jas aan.

„Dan ga ’k, moe,” riep hij uit de gang naar de huiskamer, terwijl hij zijn muts opzette.

„Goed. Voor donker thuis, hoor!”

„Ja moe. Daag!”

Stevig stapte de jongen door, de Valkenboschlaan af. ’t Was ’n flinke wandeling; oom woonde in Scheveningen, in de Keizerstraat.

Jammer, dat-ie er niet om gedacht had ’n dubbeltje voor de tram te vragen. Dan had ie vanavond terug kunnen rijden. Of — misschien gaf óóm het wel! Dat gebeurde meer. Kom, de Laan van Meerdervoort ging-t-ie af. Dat was wel òm, zie je, maar hij vond dat nou eenmaal gezelliger lopen. Straks Zorgvliet door, dan kwam je op de Scheveningsche weg uit.

Wie weet, zag hij vader wel — die reed op lijn 8. 'n Fijne lijn, daar ging je 'n heel eind mee! Op 't Plein begon die en heel de Oude Weg moest-ie over; het eindpunt was vlak bij het Kurhaus.

Oom woonde bij de zee, kon je haast wel zeggen, want als je in de Keizerstraat bij de kerk uit de tram stapte, hoefde je nog enkel de „hol" op, om de zee te zien. Dat was een duin, al zou je daar niet direct erg in hebben — het zand hadden ze helemaal met stenen geplaveid — 't leek gewoon een straat, die wat op-liep.

'r Zou nu wel niet veel volk aan 't strand zijn. 's Zomers was 't erg druk in Scheveningen, maar in November! Dan was 't koud, de wind blies je soms haast van de boulevard af. Hij was wel eens wezen kijken, als 't stormde; met Rinus nog een keer.

Jonge, wat was dat een mooi gezicht geweest! Golven! Zo hóóg! Met geweldige, witte schuimkoppen — ze sloegen over de muur heen, die langs het strand gebouwd was — de boulevard bespatten ze met hun zout water . . . .

Daar kon óóm fijn van vertellen — van storm. Zeeman was hij vroeger geweest — op 'n haringlogger en als dan de verhalen loskwamen over wat hij in die tijd had meegemaakt, dan zat je soms 'n hele avond te luisteren, al maar te luisteren. Mooie dingen had oom in z'n kamer — tante Mina was daar erg zuinig en sekuur op! Ze wou nooit hebben, dat je er aan kwam, bang, dat je 'n schelp of iets anders vallen zou laten.

Zouden ze 'n broodkaart over hebben? Oom en tante aten niet zoveel brood meer — ouwe mensen eten meestal niet veel, vond Leo. Als er dan 'n paar bonnetjes over bleven, kreeg moeder ze. Dié kon zo'n buitenkansje

uitstekend gebruiken: vader had aan zijn broodkaart lang niet genoeg, vooral niet, wanneer hij brood mee moest nemen naar zijn werk. Dan aten moe en Bets es een keer bruine bonen of zo, om het boterhammenzakje, dat iedere morgen weer te voorschijn kwam, wat beter te kunnen vullen. Zo'n hulp uit Scheveningen was dan wàt welkom!

Nou, wat schoot de weg al op! In gedachten had Leo niet eens scherp opgelet, waar hij was en hij verwonderde zich toen het tot hem doordrong, dat hij al over de helft was. Hij begon te fluiten — van allerlei wijsjes. 'n Paar voorbijgangers keken — dat jog scheen schik te hebben in z'n leven.

„Je maakt nogal lawaai,” zei een werkmán, die hem passeerde.

„Ik fluit,” antwoordde Leo, en meteen begon hij een nieuwe melodie. Onwillekeurig stapte je op de maat — dat loopt veel makkelijker. Ging daar Ali Dijksterhuis niet? Nee. — O! d'r zus uit de vijfde klas — die leek erg veel op d'r. Leo floot 'n schel signaal, dat ze op school altijd onder elkaar gebruikten, maar het meisje scheen het niet te horen.

„Ook goed,” mompelde de jongen binnensmonds — „Kijk, daar gaat ze een andere kant op.”

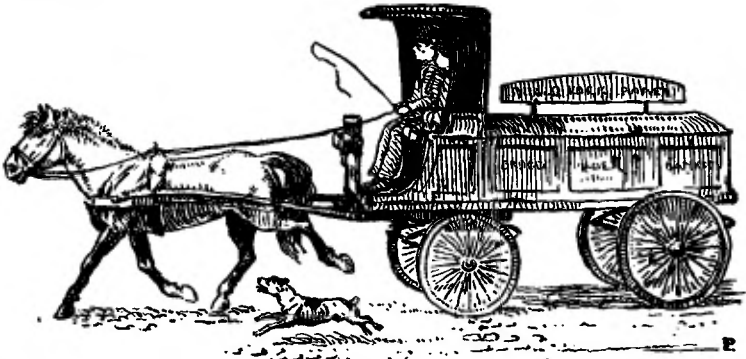
„Waar moet jij heen?” hoorde hij ineens roepen.

Hij keek op — daar had je Jan Bruggeling, de knecht van meneer Verschoere. Jan zat boven op de bok van een bakkerskar — voor de klanten buiten Den Haag had Verschoere een brikje met een paard er voor en Jan bracht altijd met dat gerij het brood naar Scheveningen.

„Ha Jan!” groette Leo terug. „k Had geeneens erg in je.”

„Waar ga je naar toe?”
 „Naar m'n oom in de Keizerstraat.”
 „Meerije?”
 „Graag!” Meteen klom hij al naast den bakker, die
 het paard een beetje inhield. „Ziezo, ik zit!”
 „Vooruit dan. Hort bles!”
 De bruine zette aan — vlugger ging de kar.

Op de bakkerskar.

Kijk, — Hotel Promenade — dat was zowat halfweg
 tussen de Tol en Scheveningen.

„Ik moet even Frankenslag in,” vertelde Jan. „Dan
 breng ik je zometeen naar de Keizerstraat.”

„Goed. — Zeg, hoe laat ga je terug?”

„Ja, hoor es, dat weet ik niet precies. Wou je dan
 weer mee?”

„Als 't kon. Ik moet voor 't donker thuis zijn.”

„Nou, dan hoef je op mij niet te rekenen. Je snapt,
 met de Zaterdag!”

„Da's waar — 't zal voor jou laat worden vanavond.”

„Reken er op. — Wacht, hier moet ik wezen.”

Terwijl Jan z'n brood afleverde aan de meid van het mooie herenhuis, waarvoor hij z'n wagen had laten stilstaan, wachtte Leo hoog op de bok, de teugels in de hand. Het paard zou niet weglopen — 'n mak beest was het, en daarom liet de voerman het ook gerust 'n ogenblikje aan z'n jongen kameraad over.

„En nu naar oom Knelis,” lachte Jan, toen hij weer op z'n plaatsje was geklommen en de leidsels had overgenomen. Hij kende den ouden zeerob ook en had menig uurtje met hem gepraat.

In 'n sukkeldrafje ging het op Scheveningen aan — daar had je de bocht al van de tramrails; kijk, daar kwam 'n wagen van lijn 8 de Badhuisstraat uit.

Ziezo, ze waren bij 't huis, waar Leo moest afstappen.

„Bezoer hoor,” groette hij, „en nog wel bedankt.”

Hij had gebeld en stond al 'n minuut of wat te wachten, — tante was wat dovig en ze hoorde het niet altijd dadelijk, als er iemand schelde.

Kwam daar niet wagen 48 aan, de tram, waar vader op reed? Ja, werkelijk, Leo zag scherp uit — kijk, op het achterbalcon . . . .

Ja, vader had erg in hem: hij wuifde . . . . tegelijk werd de voordeur opengetrokken — de tram snorde voorbij, en met 'n laatste armzwaai naar z'n vader stapte Leo binnen.

't Was druk geweest op de tram vanmiddag. Overdiep had al 'n paar maal een nieuw blokje kaartjes moeten nemen, zó gauw waren ze leeg . . . .

Volgende halte. Verscheidene mensen stapten in — 'n paar dames gingen de wagen binnen, daar konden ze zitten.

'n Gemeente-werkman bleef op het achterbalcon

staan — hij dampte uit 'n kort stenen pijpje. 't Was geen beste tabak, dat rook de conducteur wel. Je zou haast zeggen: gedroogde kersenblaren. Och, het moest wel — tabak was duur . . . . Die oorlog ook . . . .

Afijn, 't scheen nu naar 't eind te lopen — tenminste . . . .

„Wel, wat zeg je er van?” begon de gemeente-arbeider, toen Overdiep uit de wagen terugkwam. Hij had den pas-ingestapten passagiers kaartjes verkocht en nam nu z'n gewone plaatsje weer in, vlak bij de uitgang.

„Van 't nieuws?” vroeg hij.

„Ja, de Duitsers scheiën er mee uit.”

„'k Heb zoiets gehoord. Hoe zit het eigenlijk?”

„Ze hebben wapenstilstand aangevraagd.”

„Gelukkig.”

„Ja — voor ons. Maar zij . . . . Je snapt wel, dat ze geen kans meer zien om te winnen; anders vochten ze wel door!”

„'t Is toch hard — als je zo lang hebt gevochten, het te moeten opgeven.”

„Och man, wat wil je? Eén moet er toch verliezen.”

De tram stopte weer — 'n dame stapte uit. Overdiep keek of er soms iemand stond, die mee wilde rijden. Niemand. Toen trok hij aan de riem, die boven z'n hoofd, langs de zoldering, naar de bel bij den bestuurder liep.

„Ting, ting . . . .” Ze reden door.

„De keizer moet afgetreden zijn,” nam de werkmans het afgebroken gesprek weer op. „En de republiek is uitgeroepen.”

„In Beieren, bedoel je?” vorste de ander en hij dacht aan z'n naar-huis-gaan met De Rooy, de vorige avond.

„Nee, dat was al eerder. In heel Duitsland nu.”

„Zo.” Het begon er dan toch op te lijken, dat uit zou komen, wat De Rooy had gezegd — benauwend veel begon het er op te lijken.

„Nu zal 't wel gauw beter worden,” ging de spraakzame passagier door. „Als ze eenmaal met vechten ophouden . . . .”

„Dan kunnen onze soldaten misschien ook wel huis-toe, hè? Wat denk je?”

„Vanzelf, man, vanzelf. Hoe eer hoe beter.”

„Dat zeg ik met je,” stemde Overdiep toe. Hij dacht aan Rinus.

„'t Verveelt ze al lang genoeg, die mobilisatie,” vervolgde de werkmán. Maar hij kreeg niet onmiddellijk antwoord, — nieuwe passagiers namen de tijd van den conducteur in beslag. 'n Paar ervan bleven eveneens op 't achterbalcon — ze begonnen natuurlijk over 't grote nieuws, de aanvraag om wapenstilstand en het aftreden van den keizer.

Overdiep zei niet veel meer, hij was met z'n eigen gedachten bezig. Die waren niet van de prettigste en dat werd er niet beter op door de brokken gesprek, die hij opving. 'n Soort heer had daarbij het hoogste woord. Hij beweerde, dat het nu meer dan mooi was, dat de oorlog lang genoeg had geduurd en de „hoge heren” eindelijk eens „mores” moesten leren. De soldaten moesten niet zoetsappig zich naar huis laten sturen; hun wapens moesten ze gebruiken om de „hoge omes” aan het verstand te brengen, dat ze ook hun eisen hadden, die moesten worden ingewilligd. Net als in Beieren en nu in Duitsland en verleden week in Oostenrijk-Hongarije.

„Dat is revolutie,” wierp iemand hem tegen, maar de heer vond dat blijkbaar niets erg.

„Wat zou dat?” vroeg hij. „Ben je daar bang voor?”

„Bang? Ik ben er tegen!”

„Zeker 'n Christelijke!” hoonde de heer. „Die durven niets!”

„Die willen niet,” mengde Overdiep zich nu ook weer in het gesprek.

„Willen niet?” verwonderde zich de werkman, die het eerst begonnen was. — „Ik begrijp dat niet.”

Waarom zou iemand tegen revolutie zijn, als de arbeider het er beter door kreeg? En dat dat gebeurde, stond immers vast?

Vóór de conducteur kon antwoorden, had een ander het woord al genomen, dezelfde, die zich tegen revolutie had verklaard.

„Nee, Christenen willen geen revolutie,” zei hij. „Want revolutie is omverwerping van de macht. En de Bijbel zegt, dat die zich tegen de macht stelt, de ordinantie Gods wederstaat.”

„Nou . . . .”

De zin kwam niet af. De wagen stond stil, de heer wàs er.

„Middag samen,” groette hij, terwijl hij uitstapte. De tram liep trouwens aardig leeg, je kon merken, dat het eindpunt naderde. 'n Paar lui bleven er gewoonlijk maar over voor 't laatste stuk; en 't gesprek werd nu ook minder levendig. 't Draaide nog wel uitsluitend om de laatste oorlogsberichten, — in de stad zag je overal bulletins; en voor de ramen van sigarenwinkels en zo, die zulke papieren hadden opgehangen, stonden groepen nieuwsgierigen te lezen, of praatten druk over het nieuws.

Het leek wel, dat geen sterveling meer voor iets anders belangstelling had.

Iedereen sprak er over, en de een wist nog al meer dan de ander. Die had dit gehoord en 'n tweede weer wat anders . . . .

Overdiep hoorde op de tram allerlei verhalen; verzinsels waren het vaak; de dolste geruchten werden verteld.

Maar uit alle gesprekken klonk één toon heel duidelijk op: het eind van de oorlog was er. Want dat de wapenstilstand zou worden toegestaan, daaraan twijfelde niemand. De Duitsers moesten immers alle voorwaarden aannemen, die de vijand hun liefde op te leggen — in hun land was revolutie, het leger leek niet meer betrouwbaar, de keizer trad af . . . . En op de wapenstilstand volgde de vrede, — het was alleen nog een kwestie van tijd. Dan zou het gauw beter worden, hoopten en zeiden de blijmoedigsten; dan was het geleden leed spoedig vergeten.

Toen Overdiep die avond naar huis ging, warrelden hem brokken van de gesprekken, die hij had aangehoord, door het hoofd. En hij verwonderde er zich over, hoeveel mensen er waren geweest, die nu alleen maar dachten aan het komende einde van de verschrikkelijke krijg en heel geen oog er voor hadden, dat die oorlog wat meer betekende dan verlies aan mensenlevens en verwoesting van steden en streken.

Dat die oorlog óók betekende een gericht van God over de mensheid, die Hem verliet . . . .

Leo was thuis — 'n paar uur al wel — toen z'n vader de kamer inkwam. Hij had 'n stuk van 'n broodkaart gekrégen, 'n páár bonnen zaten er nog aan. Dat was mooi . . . .

Maar minder prettig was, dat tante Mina ziek lag. — Gisteren ineens geworden . . . . Spaanse griep.

Toen vader het hoorde, groefde zich een rimpel boven z'n ogen. Dat was óók een gericht van God, die ziekte . . . .

Hoevelen waren er al ten offer gevallen aan die sluipende vijand, die de mensen plotseling aanpakte, hen machteloos neerwierp op hun bed . . . . En meest in de kracht van het leven.

Je zag het wel, 's avonds, als je de krant inkeek. De doodsadvertenties besloegen driemaal zoveel ruimte als anders. Mannen en vrouwen van 20, 30 jaar gingen het meest heen . . . .

Tot nog toe was hun familie het ergste bespaard gebleven. — Bets had indertijd een aanval gehad, maar dat was gelukkig gebeterd. En daarvoor hadden ze God gedankt. Want het had ook anders kunnen zijn . . . . Waren er niet huisgezinnen, waar twee, drie doden werden betreurd . . . .? Had niet over de hele wereld deze ziekte slachtoffers gemaakt bij duizenden?

Nu kwam het gevaar tot hèn, al nader en nader . . . . En geen mens ter wereld, die het afwenden kon. Dat kon God alleen . . . .

Daar baden ze Hem om.

V.

DE DREIGING.

De gebeurtenissen volgden elkaar snel op, zó snel, dat het je verbijsterde. Iedere dag bracht nieuwe tijdingen — tijdingen, waarvan je de verstrekkende gevolgen niet kon vermoeden nog.

Duitsland stortte ineen. De socialisten daar hadden de macht gegrepen — en de tegenstand was niet eens heftig geweest.

Op de vloot was het begonnen, in Kiel. Mocht het misschien een ogenblik geleden hebben, dat het gevaar van revolutie nog zou worden bezworen — die schijn was bedriegelijk geweest. Kort nadat de Duitse onderhandelaars in hun auto's bij de Franse voorposten waren gekomen — in het duister van de nacht — hadden ze de voorwaarden in ontvangst kunnen nemen, die de overwinnende veldheer hun voorlegde. In de trein, waarin de opperbevelhebber van de geallieerde troepen aan het Westfront z'n hoofdkwartier had, waren die voorwaarden gedicteerd — en ze waren hard geweest, heel hard.

Maar er zou wel weinig aan te veranderen zijn: Duitslands kracht was gebroken.

Overgeven op genade of ongenade — dat was het enige. Misschien als de keizer aftrad, dat dan de vrede tegen betere voorwaarden kon worden verkregen.

Ronduit werd het gezegd en geschreven: de keizer moest weg! Zijn regering had het land in ellende gebracht — wèg er mee! En dan zouden de socialisten de macht in handen nemen, om het volk te voeren naar de nieuwe tijd, waar alles goed zou zijn en gelukkig.

Zo had de keizer afstand gedaan van de troon — en op een mistige Zondag snelden tien auto's de Nederlandse grens over, zwaar beslikt en grauw van het stof . . . . Die brachten den gevallen vorst met zijn gevolg op neutraal gebied — een balling nu . . . .

De Nederlandse socialisten werden door deze ommekeer aangegrepen . . . .

Het ging komen. De revolutie naderde. Want het was niet aan te nemen, dat de gebeurtenissen in het land van onze Oostelijke bureu geen invloed zouden doen gelden bij ons! Trouwens — de S. D. A. P. wilde dolgraag een handje helpen, om die invloed te versterken en te bespoedigen.

Dezelfde dag, dat de wapenstilstand tussen de strijdende mogendheden werd getekend, dat het overwonnen Duitsland het hoofd boog onder de harde voorwaarden, door den tegenstander opgelegd, sprak Troelstra voor een talrijke vergadering van socialisten in Rotterdam. In grote drommen waren ze gekomen naar de zalen, waar deze samenkomst werd gehouden, de volgelingen van de rode vlag, want nu zou het zijn . . . . Dat hadden ze onder elkaar gezegd, toen ze door de avondstraten van de handelsstad naar het vergadergebouw gingen — dat zei ook Troelstra, hun leider, toen hij stond voor de veelkoppige menigte.

Hij zeide, dat de volgende week het grote congres van de S. D. A. P. zou worden gehouden — een congres,

dat het gewichtigste worden zou, ooit door de partij belegd.

„De arbeidersklasse,” riep Troelstra, „de arbeidersklasse in Nederland grijpt thans naar de politieke macht.” En deze macht moest worden uitgeoefend door arbeiders- en soldatenraden. Die moesten worden gesticht en het was, om de vraag te overwegen, of de partij daartoe zou overgaan, dat het S. D. A. P.-congres vervroegd werd — het werd bepaald op Zaterdag 16 en Zondag 17 November. „Wij zullen daar,” vervolgde de socialistische leider, „de vraag hebben te bespreken, of wij zullen overgaan tot een opperste raad van arbeiders en soldaten voor het hele land en verder van plaatselijke raden. Hebben wij daartoe besloten, dan is die raad vanaf dat oogenblik het opperste gezag van ons land.”

En wat Troelstra gezegd had, werd door den tweeden spreker nog eens herhaald en aangedikt. De omwenteling zou komen. „Is er één, die denkt, dat de revolutie bij Zevenaar, aan de grens, omkeert? De revolutie moet door, slaat Zevenaar over, maar komt in Rotterdam terecht . . . . Ik weet, dat Troelstra morgenmiddag één uur in de Tweede Kamer het revolutionaire woord zal spreken, buiten de parlementaire orde en buiten de gewone gang van zaken, tot de bezittende klasse en tot de regering!”

Zó werd het gezegd in Rotterdam — zó zou het gebeuren in Den Haag.

De kranten brachten het nieuws van deze vergadering door het hele land — en in spanning wachtte men af, wat nu gebeuren ging. Zou werkelijk de omwenteling ontketend worden — een minderheid de macht grijpen? „Hebben wij daartoe besloten, dan is die raad vanaf

dat ogenblik het opperste gezag in het land," was in Rotterdam beweerd. „W ij" — dat waren de socialisten. Dié zouden beslissen — de rest van het volk moest dan bukken voor hun wil. Of die rest daarmee instemde — dat werd niet gevraagd.

„Die raad het opperste gezag . . . ." En de regering dan? En de Koningin?

Of het overgrote deel van het Nederlandse volk geen nieuw „opperste gezag" begeerde, — wat maalden de revolutionairen er om? Ze meenden nu te kunnen doen wat ze wilden — ze dachten, in deze tijden opzij te kunnen duwen wat hun in de weg stond en ze maakten zich op dat te doen . . . .

Dinsdag was het druk in Den Haag, op het Binnenhof. Voor de deur, die toegang gaf tot de publieke tribune van de Tweede Kamer, stond een drom volk te wachten. Vandaag immers zou „het revolutionaire woord" in de volksvertegenwoordiging gesproken worden!

De Rooy stond er ook. Hij wilde het grootse moment meemaken, dat komen zou. Zien wilde hij en horen, hoe de revolutie werd ingeluid in de Kamer, door den groten leider . . . . Uren had hij al gestaan, om 'n plekje te bemachtigen op de tribune, waar niets je hoefde te ontgaan van wat in de vergaderzaal voorviel. Gelukkig stond-ie dicht bij de deur en toen de wachtenden binnen mochten, was hij één van de eersten . . . . 'n Prachtig plaatsje kreeg-ie. Vlak vooraan bij de balustrade.

Beneden zich zag hij de perstribune — de plaatsen, gereserveerd voor de dagbladschrijvers, die voor hun kranten verslagen maakten van wat er in de Kamer voorviel en behandeld werd. Vól was het er — de journalisten kwamen haast ruimte te kort.

In de zaal was het eveneens druk — bijna alle Kamerleden waren aanwezig — en ieder voelde, dat er een zekere spanning heerste onder al die mensen, een spanning, die sterke verwachting was . . . .

Ze klom, toen Troelstra te spreken aanving. Voorovergebogen staarde de Rooy naar den redenaar — geen woord wilde hij missen. Ha! daar had je het. Verstond hij goed?

„Dat zij aanspraak kunnen maken voor het grote werkende volk van ons land op de overneming van de macht in de staat . . . .”

Zo was het! De arbeiders de macht — dat moest gebeuren. Dan zou het zijn: de heilstaat.

Nee — niet in één ogenblik . . . . De Rooy begreep dat wel en toen de spreker uitlegde, dat de volmaaktheid niet direct zou worden bereikt, knikte hij met het hoofd. Natuurlijk — geen sterveling geloofde, dat alles ineens als met toverslag zou veranderen, wanneer deze regering werd vervangen door één van arbeiders en soldaten. Maar het zou toch de eerste, de gewichtige stap zijn op de weg, die leidde naar het socialistisch ideaal.

Of het Nederlandse volk gewillig toe zou laten, wat de socialisten van plan waren te doen?

Of er geen burgeroorlog zou losbreken?

Zou het leger niet gehoorzamen, wanneer werd gecommandeerd om iedere poging tot omwenteling te onderdrukken? „En dan — kan deze regering niet steunen op het leger!” Troelstra zei het — z'n woorden klonken door de Kamer en voor De Rooy was met die verklaring alles afgedaan. Rustig zouden ze komen, de socialistische arbeiders en nemen de teugels van het landsbewind. Geen enkele soldaat zou een vinger verroeren om

regering en troon te verdedigen — het léger steunde deze regering nièt meer. Zó zei het de leider der S. D. A. P.

De Rooy keek naar de Kamerleden, die in aandacht het gesprokene volgden. Daar, midden in de zaal, stonden 'n paar afgevaardigden van de Christelijke partijen. Die zouden nu wel bang worden, nu ze horen moesten, duidelijk horen, dat de soldaten meededen met de revolutiemannen. De luisteraar op de publieke tribune probeerde op de gezichten van de heren beneden hem die angst te lezen, maar hij ontdekte er geen spoor van. Kwam dat door de afstand, of . . . ?

„Mijne heren, de politie hebt gij niet meer tot uw dienst — tegenover de sociaaldemocratische arbeiderspartij en de georganiseerde arbeidersbeweging kunt gij op de politie nièt vertrouwen.” zó werd het gezegd en het steeg De Rooy naar het hoofd. Niets en niemand kon keren de gebeurtenissen, die nu aanstaande waren — en wanneer volgende week het congres besloot, dat arbeiders- en soldatenraden de opperste macht zouden overnemen, dan was er geen twijfel aan, of dat besluit zou worden ten uitvoer gelegd . . .

Hij wreef zich de handen van innig genoeg — jammer, dat Overdiep hier niet naast hem zat, dan kon die óók es horen, wie straks de lakens zouden uitdelen. Die, met z'n preken! Och — de man bedoelde het misschien niet kwaad, hij wist zeker niet beter. Dat gepraat over de zonde, die alle ellende bracht in de wereld . . . De Rooy moest er niets van hebben. Ellende kwam door de hoge héren, — straks als de arbeiders de wereld regeerden, zou het beter worden. — Wanneer hij z'n buurman soms nog sprak, vanavond, wilde hij hem alles eens haarfijn vertellen . . .

Kijk — daar kwam een andere spreker aan het woord.

Nou — zou-ie daar naar blijven luisteren? De Rooy vond het beter, om nu weg te gaan. Wat hij zoeven gehoord had was als muziek voor hem — oorlogsmuziek, die de grote dag van de revolutie aankondigde. Nee, niet langer blijven, dan kon een volgende spreker z'n mooie stemming niet bederven.

Hij keerde zich half om — sjonge, 't was stàmp op de publieke tribune. Geen doorkomen aan haast. Toen hij wilde opstaan, stootte aan z'n linkerkant iemand hem aan.

„Blijf zitten — je komt er toch niet uit.”

De Rooy keek den man, die hem dat zo kort toevoegde, in het gelaat. 'n Verstandig gezicht was het — scherp getekend. Zware wenkbrauwen lagen boven donkere ogen, waarin op dat ogenblik 'n vreemde gloed schitterde — de wangen waren hoogrood gekleurd . . .

Plots voelde de metselaar, dat ook zijn eigen gezicht gloeide: van 't ingespannen luisteren — van de opwinding, die 't gehoorde bij hem had veroorzaakt.

„Goed, kameraad,” zei hij en deed verder geen poging door de mensenvolte heen te dringen om de uitgang te bereiken.

„Hij heeft het flink gezegd, hè?” ging hij bewonderend door, met een hoofdknik in de richting van de spreekplaats.

„Vin je?” vroeg de ander — op een toon, waaraan De Rooy duidelijk merken kon, dat ie het met die waardering heel niet eens was. Zeker geen partijgenoot. Nou — dat was minder. Zij — de socialisten — zetten nu tòch hun zin door.

Wat betogde die nieuwe spreker daar nu?

Dat de socialisten niet de meerderheid van het volk achter zich hadden?

Dat de meerderheid der Nederlanders géén revolutie wilde?

Och kom! Dat geloëfden ze graag, die heren van de Christelijke partijen — 't zou ze wel gauw anders aan 't verstand worden gebracht! Wacht maar — het congres zou volgende week eens spijkers met koppen slaan!

De Rooy wilde nu weg — beslist . . . . Hij had eigenlijk al direct moeten gaan, straks. Dan was die mooie stemming niet bedorven, waarin de rede van zijn partij-leider hem gebracht had.

Met enige moeite bereikte hij de uitgang en stond weldra op het Binnenhof. Daar was het nog verbazend druk — natuurlijk! Iedereen wilde graag zo gauw mogelijk weten, wat er binnen verhandeld was.

Twee, drie van de wachtenden waren op hem toegekomen, zodra ze hem hadden zien verschijnen. Ha, daar was Deckers ook, 'n kennis van hem uit de Fahrenheitstraat.

„Nou — hoe is 't?” vroeg die.

„Schitterend! Je zult es zien . . . .”

„Wat dan?”

„Kerel, we jagen de hele regering weg. Wij nemen de macht, wij, arbeiders!”

In z'n opgewondenheid sprak De Rooy vrij luid — meerderen vormden een kring om hem heen.

„Flink zo!” werd er geroepen. „Die kant moet het uit.

„Het leger helpt ons,” verkondigde de metselaar, herhalend wat hij zoeven had gehoord. „De soldaten zijn op onze hand.”

„Natuurlijk!” schreeuwde er een, naderbij dringend.
„’t Zijn immers onze jongens.”

„En de politie ook!”

„Leve de politie!” klonk het hier en daar, zodat de agent, die in de buurt dienst deed, verwonderd opkeek. Gewoonlijk stonden hij en zijn kameraden niet zo in de gunst bij de heren.

„’t Moet hier net gaan als in Duitsland,” vond een lange, magere man. Hij zwaaide druk met z’n armen, om aan z’n woorden kracht bij te zetten.

„Dat gebeurt ook!” kwam een ander. „Nu zijn de arbeiders de baas!”

„En die willen revolutie,” heftigde één van de omstanders.

„Allemaal niet!” Rustig werd het gezegd; ’n eenvoudig manneke deed het.

„Wat?!”

„Nee — de Katholieken niet en de Protestanten evenmin.”

„Nou — dat zul je es zien. Ze móéten!”

De Rooy wond zich op — daar had je het weer: hetzelfde, wat die meneer daar binnen had gezegd en waarom hij was weggelopen.

„O zo!” viel men hem van verschillende kanten bij. De oude man zweeg — hij zag wel, dat er hier geen praten tegen viel. De mensen waren veel te opgewonden — de oproergeest zat in de lucht en het leek wel, of de revolutie ieder ogenblik kon losbreken.

De Rooy was doorgelopen — ’n paar van z’n makers gingen met hem mee en luisterden gespannen naar wat hij vertelde over het voorgevallene in de Kamer.

De oude man verwijderde zich eveneens — hij schudde

het grijze hoofd, in zich zelf mompelend: „Dat loopt mis — mis; als Gød het niet verhoedt.”

Niet alleen op het Binnenhof — door de hele stad was het druk. Overal hadden de mensen het over wat in de Kamer gebeuren zou — de berichten betreffende de socialistische plannen, die op de vergadering in Rotterdam zo boudweg waren aan de dag gebracht, hadden indruk gemaakt. Menigeen was de schrik om het hart geslagen. Als het eens lukte, wat ze van plan waren? Als de regering eens werd weggejaagd? Wat dan?

En ze hadden aan Rusland gedacht. Dààr was een poos geleden de revolutie ook gekomen — hoe stond het er nu bij? Onderdrukking door een minderheid, huiszoekingen, strenge vonnissen over al wie verdacht werd door de revolutionairen; vervolging van wie den Heere Jezus trouw bleven . . . . Ja, het konden zware tijden worden, de dagen, die aanbraken — en wie zou ze keren?

De rode arbeiders dachten er anders over — die verheugden zich in de overwinning, door hun leiders hun voorgespiegeld . . . . Met 'n dag of wat waren zij de heren, deelden zij de lakens uit . . . .

Je kon het merken aan hun optreden hier en daar — alsof ze nu al te kommanderen hadden. Waagde een Christelijk werkman het, er rond voor uit te komen, dat hij van al dat oproerige gedoe niets hebben moest — onmiddellijk werd hij overtroefd met grote woorden, met dreigementen soms . . . . Toch . . . .

Al léék het even, of niemand tegen het gebrul van de socialisten opdurfde — gauw veranderde dat.

In de middag van de dag, waarop Troelstra z'n

rede hield in de Tweede Kamer, stonden jonge kerels, Katholieke arbeiders, op de straten en pleinen van Den Haag en boden de voorbijgangers strooibiljetten aan: waarschuwingen, om zich niet te laten meeslepen in een waaghalzerige onderneming, die uitlopen moest op burgeroorlog, maar trouw te blijven aan Vorstin en vaderland.

De Rooy kreeg zo'n papier in handen. Terwijl hij met Deckers op de

Kneuterdijk liep, naar huis, kwam 'n werkman naar hen toe, die 'n bundel biljetten onder de arm droeg. Hij stak er den metselaar een toe — die, zonder te weten, wat de inhoud ervan was, het aan-

Hij stak er den metselaar een toe.

vaardde. Nauwelijks evenwel kreeg hij er erg in, wat de bedoeling was van die papieren waarschuwing, of hij verfrommelde haar tot een bal en smet die zo ver mogelijk weg . . . .

„Ze kunnen d'r rommel houden!” barstte z'n woede uit.

Deckers — minder driftig — suste: „Met papier houden ze ons niet tegen. Wacht de tijd maar af!”

„Ja — je hebt gelijk. Wij winnen tòch!”

„Vast!”

„Dan wordt het direct beter. Meer brood, meer vlees — je zult es zien.”

„De Minister vertelde daarstraks, dat de regering daar al voor zorgen wil! Zelf gehoord!”

„Da's om 't volk zoet te houden, man!”

„Kan wel — maar dat zal niet lukken. Daar is 't te laat voor!”

„Geloof dat vrij.”

„Niets en niemand kan ons tegenhouden.”

„Nee.”

Allebei waren ze er van overtuigd, dat de revolutie zou slagen — zij, de arbeiders, wilden immers. Kom — ze moesten eens op de Prinsegracht gaan horen. Daar was het gebouw, waarin de vakverenigingen altijd hun vergaderingen hielden, daar zou wel nieuws zijn — uit andere steden ook — Rotterdam, Amsterdam . . . .

Vóór het gebouw zag je werklieden in en uit gaan. Op straat stonden mensen in grote groepen bijeen, heftig redenerend, druk besprekend de dingen van de dag.

Groot nieuws evenwel was er niet op te doen — wat dat betrof konden ze net zo goed naar huis gaan. 't Werd overigens aardig tijd ook.

Kijk, liep daar Bets Overdiep niet? Die, met dat pakje onder de arm? Ja, werkelijk. Vligger stapten de twee mannen aan, om haar in te halen. Kon-ie het niet aan haar vóder vertellen— De

Liep daar Bets Overdiep niet?

Rooy wou het háár dan vast zeggen. 's Zien wat voor gezicht ze trok! Maar Bets had geen tijd en geen zin, om naar haar buurman te luisteren. Ze had juist hard voortgemaakt vanmiddag, om wat vroeger klaar te zijn — nog even 'n boodschap in de stad moest ze doen en dan ging ze naar Scheveningen. Moeder had gezegd: „Ga je es bij tante Mina kijken? Ik zou graag weten, hoe 't met d'r is. Misschien kun je wel 't een of ander voor d'r doen; nu ze op bed ligt, schiet dat er licht bij in.”

Gelukkig, dat ze 'n heel andere kant op moest als hun rode buurman — zo was ze met fatsoen van hem af. Hij zou natuurlijk wel hoog opgeven over de plannen voor een revolutie en alles afkeuren, wat de Christelijke regering deed.

„Is je vader vanavond thuis?” vroeg De Rooy nog, maar 't meisje deed, of ze het niet hoorde.

„'k Heb haast, hoor!” zei ze. „Doe de groeten aan je vrouw, hè?” en meteen glipte ze tussen het volk door weg. Ze had al genoeg van de gesprekken om haar heen opgevangen — heus, méér „nieuws” begeerde ze niet. Ze was blij, toen ze goed en wel in de tram zat en de bomen van de Scheveningsche Weg zag voorbijvliegen.

Hoe zou het met tante zijn? Nadat Leo er geweest was, hadden ze niets naders meer gehoord . . . . Ja, je woonde haast in dezelfde stad, om zo te zeggen en toch — als je eens naar elkaar toe wilde, moest je er een hele middag voor nemen. Tante kon best erger geworden zijn . . . .

Gelukkig bleek dat niet het geval. Toen Bets oom er naar vroeg, die de deur op haar bellen opendeed, stelde deze haar dadelijk gerust: „Heel veel beter, hoor!”

Oom Knelis ging haar voor naar de huiskamer en

daar zàt tante; ze was vandaag weer voor 't eerst een poosje op. Wat bleek zag ze nog en slap voelde ze zich, maar 't ergste was voorbij.

„Ik moest u de groeten van thuis doen,” vertelde Bets, „en meteen kom ik es kijken of ik u niet wat helpen kan.”

„Da's heel aardig van je, hoor,” vond tante dankbaar. „Je begrijpt, — 't ziet er wat slordig uit, nu ik 'n paar dagen van de vloer ben.”

„Daar heb ik nu zó m'n best voor gedaan,” deed Oom alsof hij mopperde. „Het hele huishouden heb ik waargenomen en als dank vertelt m'n vrouw je dadelijk, dat 't hier zo slordig is.”

Tante lachte eens. Bets beweerde, dat het voor een man keurig er uit zag.

„Zie je wel!” De oude zeeman lachte geveleid; de zieke in de leunstoel plaagde: „Voor een man! heeft ze er bij gezegd.”

„Maar — hoe voelt u zich nu, tante? 't Is zeker nogal gauw opgeknapt?”

„Gelukkig wel, kind. Zo in énen kreeg ik het te pakken — och, je weet wel hè, hoe het gaat met die griep.”

„Of ik — zelf ook gehad, zoals u weet.”

„Nou — erg slap voelde ik me, vooral Zondag. Je oom sprak al van een dokter halen . . . .”

„Natuurlijk,” bevestigde die.

„Ik zei: ‚Afwachten nog even. Die dokters hebben het alevel druk genoeg tegenwoordig.’”

„Maar daarom kun je maar niet zeggen: ‚ik neem er geen,’ tante.”

„Nee, dat weet ik wel. Als 't ook erger was geworden . . . . Maar Maandag voelde ik me al iets beter.

Toen begon ik ook weer te gebruiken; niet veel nog, snap je, maar toch . . . .”

„Gelukkig! 't Is anders verschrikkelijk tegenwoordig!”

„En òf! Gister las ik in de krant van wel twee of drie plaatsen, waar de scholen gesloten zijn. Omdat er zoveel kinderen en onderwijzers te bed liggen . . . .”

Oom was opgestaan, ging naar de kachel zien. Hij pookte in het vuur — legde 'n paar korte, harde turven er op en keerde zich toen naar de beide vrouwen. De vlam, die door het nog openstaande kacheldeurtje lichte, wierp een roden gloed op zijn verweerd gelaat.

„De Heere is wel goed voor ons,” zei hij.

Langzaam kwamen z'n woorden — ze bleven hangen in de stille kamer. „Wel goed. Hoe velen neemt Hij niet weg . . . .”

Geen van de drie sprak — de woorden van den ouden man hadden ernstige gedachten bij hen wakker geroepen — gedachten aan Gods straffen, die op de wereld waren, en aan Zijn zegeningen, die zo vaak gedachteloos ontvangen werden . . . .

De bel klonk. Bets liep de gang in . . . . In de bus zat de „Standaard”. Het meisje kwam er mee binnen en legde de krant op tafel.

„Kom,” zei ze, „ik lóóp nu — laat ik meteen de boel wat aan kant maken.”

„Als je 't doen wilt, gaag dan!” nam haar tante aan. Toen, ineens: „Man, man — het kind heeft nog helemaal geen thee gehad. Schenk toch eens gauw voor d'r in.”

„Laat maar, oom,” voorkwam Bets hem. Ze ging vlug naar het theeblad. „Ik zal mezelf wel inschenken. Da's vrouwenwerk.”

„Alsof ik 't niet goed doe,” en oom Knelis zette een erg

verongelijkt gezicht. „Moeder, help jij me nou eens.”

„Da's waar, Bets, theeschenken doet oom heel best,” prees de oude vrouw, en Bets beweerde, dat ze 't natuurlijk wel geloofde, dat wel — maar 't zou toch 'n schande zijn, als ze 't toeliet!

„U allebei ook 'n kopje?”

„Voor de gezelligheid!”

't Wàs ook gezellig in de kamer, nu ze met z'n drieën zo knus bij elkaar zaten. Je zou werkelijk blijven zitten . . . en 't werk onafgedaan laten liggen! Bets was 't niet van plan; dààrvoor had moeder haar niet gestuurd.

„Vertel u me es gauw, wat er gedaan moet worden,” verzocht ze. „Dan ga ik aan de slag.”

'n Mouwschort deed ze over haar japon; ziezo, dat was klaar. Tante gaf aanwijzingen — véél te doen was er niet; 't bleek, dat 'n oud-zeeman ook nog wel in 't huishouden zich wist te roeren.

„'t Eerst de keuken, tante?”

„Goed.”

De twee „oudjes” bleven alleen in de kamer — de zieke soesde zo'n beetje in haar armstoel, haar man was met z'n krant naar 't raam gegaan. 't Begon te donkeren — aan tafel kon je niet meer genoeg zien om te lezen.

Belangstellend ging hij de berichten na: 't spande er, overal.

„Straatgevechten in Berlijn,” — dat was van de revolutie in Duitsland. Doden waren er gevallen — ja, bloed kost zoiets altijd. Vreselijk toch! Nu was de oorlog uit en . . . was burgeroorlog niet veel verschrikkelijker?

„Wie God verlaat, heeft smart op smart te vrezen,”

mompelde de oude man, terwijl hij even over de krant heen tuurde naar buiten. In de straat brandden de lichten — 'n tram snorde voorbij, mannen en vrouwen liepen op de trottoirs. Maar hij zàg het niet, z'n gedachten waren bij het vreselijke, dat zich afspeelde daar ver weg in Duitsland. Als 't ook in Hölland kwam . . . .

Voor hongersnood vreesde men bij de Duitsers — las hij. Geen wonder . . . . De vijandelijke vloten hadden alle toevoer afgesneden; wanneer er niet spoedig levensmiddelen in het land werden gebracht, zou de ramp niet te keren zijn.

De wapenstilstand moest overgaan in vrede — vrede alleen maakte nieuwe toevoer mogelijk.

In de keuken hoorde je Bets bezig.

Aardig toch, om zo dadelijk te komen helpen. Thuis hadden ze 't ook druk . . . .

Hij nam z'n blad weer op — allerlei berichten stonden er in over de beroering in het land, teweeg gebracht door de dreigementen der partijen, die in troebel water hoopten te vissen.

Nee, 't was geen loos alarm — er dreigde wel degelijk gevaar . . . .

De man bij het venster zag het — duidelijk begreep hij, dat het land aan de rand van een afgrond stond. En het leek wel, of de mensen blind waren — niet zagen, dat het zó verkeerd uitlopen móést . . . .

Ons land was gespaard voor oorlog met een buitenlandse vijand, — zou nu een binnenlandse krijg losbreken . . . .

Bange zorg vervulde zijn hart.

Tante was ingedommeld.

In de keuken rammelde vaatwerk. Bets liep bedrijvig heen en weer. Ineens begon ze te zingen;

in de kamer kon je de woorden duidelijk verstaan:

„Des Heeren engel schaart
Een onverwinbre legermacht
Rondom hem, die Gods wil betracht,
Dus is hij wel bewaard . . . .”

In de schemer vouwde oom Knelis de handen — z'n
hoofd boog . . . . Hij bad voor z'n land.

VI.

LEO TREKT PARTIJ.

Het was betrekkelijk nog vroeg, de volgende morgen, toen Leo de deur uitging — goed acht uur pas. Nu moest-ie wel een stevig kwartier lopen, om bij school te komen, dat was waar, en dat ie niet altijd even flink doorstapte, was evengoed waar, maar hij kon er toch rijk om half negen wezen van morgen. Vader had vroege dienst gehad — zo kwam het, dat ze nogal bijtijds hadden gegeten, en toen de jongen zeurde om vast weg te mogen gaan, had moeder hem toestemming gegeven.

Zoo kwam het, dat Leo in z'n eentje langs de nog rustige straten liep . . . . Z'n tas droeg hij onder de arm, maar veel zat er niet in: 'n jaartallenboekje, 'n taalboek en een opstellenschrift — dan had je 't gehad. 's Woensdags hadden ze alleen 's morgens school . . . . 't Sprak dus haast van zelf, dat ie niet veel mee te nemen had. Toch had ie 't in de tas gestopt, dan verlies je je bullen niet — en 't stáát beter ook!

Weet je wat — er was nog tijd genoeg om een straatje om te lopen, langs Verschoere heen, den bakker. Licht zag-t-ie Jan Bruggeling daar in de buurt — 's vragen, wanneer Jan weer met de kar naar Scheveningen moest . . . .

Gelukkig, dat tante Mina beter werd. Bets was gisteravond anders laat thuisgekomen — tegen negenen. Nou!

Nee, Jan zag-t-ie niet. De jongen keek de winkel in, alleen de winkeljuffrouw was er. Die stond achter de toonbank — rangschikte 'n paar schaaltes voor de uitstalkast. Véél deed ze er niet op . . .

Leo sloeg de weg naar school in. Hij begon te fluiten — zelf wist ie niet precies wat; hoog en schel klonk het. Ineens brak hij af.

Zouden er jongens bij school zijn al? In de verte kon hij niet goed onderscheiden wie het waren — toch zag hij wel, dat er 'n paar in de buurt van het gebouw rondscharrelden.

'n Doordringende kreet stootte Leo uit „Ha-li-oóo!” De anderen keken op — zwaaiend met z'n arm trok hij hun aandacht. Nu zagen ze hem; kwam het antwoord „Ha-lie-éé!” Kees Kuytman liep op hem toe — in 'n sukkeldrafje.

„Lekker vroeg nog, hé?” begon hij.

„Fijn! Wat spelen jullie?”

„Niks nog.”

„Gráán we niet spelen dan?”

„Jawel, als de anderen meedoen.”

Die anderen — Henk Mulder en Ko Graskamp — hadden er niet veel trek in. Henk had het zuigertje bij zich van zijn stoommachine, en dat liet hij net aan z'n vrindje zien. Op de laatste natuurkundeles was de stoommachine door meneer Beekman behandeld — over de zuiger hadden ze 't gehad en over de stoomschuif. Nou — Henk kon aan zijn

Leo stootte een doordringende kreet uit.

machine zo'n schuif helemaal niet ontdekken en daarom had-ie de zuiger er afgehaald en meegebracht. Misschien wist meneer Beekman wel, hoe het dan met die schuif zat.

„Laat es kijken,” zei Leo. Ze stonden nu met z'n vieren bij elkaar; geen van de vier snapte 't zaakje. Henk gaf hem het koperen cylindertje.

„Zó moet het aan de machine zitten,” wees hij, „hier, met die platte kant.”

„Dat weet ik wel, jôh.”

„Wat zijn dat voor gaatjes?” vroeg Ko. In het platte stuk, dat Henk wees, zaten twee kleine openingen — je kon er 'n grote speld insteken, meer haast niet.

„Welke gaatjes?”

„Hier, deze.”

„Dat weet ik ook niet. Jammer, dat je de hele machine niet bij je hebt, dan konden we het misschien beter zien.”

„Ik zal daar dat hele ding meebrengen, kun je begrijpen! Dat wil m'n vader niet.”

„Zeker omdat je 't dan kapot maakt!”

„Nou — 't is net zo'n dure.”

„Wat hebben jullie daar?” 'n Andere jongen kwam er bij — Wim Beekers. „O, 'n cylinder, anders niet?”

„Nee — anders niet.” De eigenaar werd 'n beetje boos, omdat Wim het wat minachtend zei. Hij nam het ding uit Leo's hand en stopte het in de zak. „Laten we gaan spelen.”

„D'r komt revolutie,” zei Wim plotseling. „Da's wat anders.”

De jongens keken hem aan — hoe kwam hij daar zo ineens bij? Ze hadden er allemaal wel iets van

gehoord — maar het stuk speelgoed vonden ze interessanter. En nu begon Wim erover.

„De socialisten doen het, zegt mijn vader,” ging die door.

„Ja —” dat was Ko.

„Als ze kunnen,” zei een ander. „Mijn vader vertelde, dat het volk vast niet mee doet.”

„Willen ze dan de Koningin weggagen?” vroeg Kees.

„Dàt moeten ze durven!” Leo werd nijdig, alleen al bij de gedachte.

„Wou jij ze soms tegenhouden?” spotte Ko.

„Ik? Nee . . . Maar de soldaten. Mijn broer Rinus is ook onder dienst.”

„De soldaten — die doen mee, zeggen ze.”

„Vast niet. Allemáál vast niet.”

„De meesten wel, hoor. Ik heb het zelf gehoord van een bankwerker bij ons in de buurt.”

„Da's dan 'n socialist zeker?”

„Ja — wat zou dat?”

„Dat wou die wel!”

Daar kwam meneer Beekman aan. Hij zag, dat z'n jongens het druk hadden onder elkaar, al wist hij niet waarover. Ze namen beleefd de petten af, toen hij voorbijging.

„Dag meneer.” „Morgen meneer.”

Meneer bleef stilstaan.

„Zo jongens — spelen jullie niet?”

„Nee meneer —”

„Jullie staat zo druk te redeneren . . . Waar heb 't over?”

Ze zagen elkaar eens aan — toen zei Wim: „Over de revolutie, meneer!”

Even speelde er 'n glimlach om de mond van den

onderwijzer — toen zei hij: „Zo? . . . . Over de revolutie . . . . Vergeet er je jaartallen maar niet door,” en meteen ging hij de school in.

„Jöh,” en Ko stootte Wim aan; maar die weerde af: „Wat geeft dat? Mag meneer het soms niet weten?” „Nou ja,” vond Ko.

Het laatste uur was geschiedenis — wel twintig jaartallen hadden ze moeten leren . . . .

Maar meneer Beekman begon niet met z'n boekje te voorschijn te halen om te gaan overhoren. Hij ging op z'n hoge stoel achter de lessenaar zitten, net als wanneer hij met vertellen begon.

„Vanmorgen stonden er voor school 'n stuk of wat van jullie over de revolutie te praten,” zei hij. „Dat wil ik nu ook eens doen.”

Verrast keken de kinderen op — zo maar in school gaan praten over dingen uit de krant! Of van de straat!

Meneer' deed net of hij daar geen erg in had.

„Die mensen, die revolutie maken, willen geen Koningin meer. Ze zeggen, dat het volk de vorsten kan weggagen, wanneer het wil. Maar dat is niet zo. Want hoe komen wij aan onze Koningin?”

Lize Ansink stak de vinger op.

„Nou, Lize . . . .?”

„Ze is Haar Vader opgevolgd in . . . .”

„Zo bedoel ik het niet; ik bedoel: Wie geeft aan de vorsten de macht?”

„God,” zei er een op de achterste bank.

„Juist — God geeft aan de vorsten de macht; de volken krijgen hun koningen van Hem.” En toen begon meneer te vertellen. Bij Prins Willem I. Hoe, in een tijd, toen de Nederlanders onder Spanje

zaten, toen de Protestanten vervolgd werden door Filips II, de Heere hun een aanvoerder gaf — Prins Willem van Oranje . . . .

Ze kenden allemaal de geschiedenis wel — toch luisterden ze aandachtig naar het verhaal van dien rijken Prins, die de gunsteling was van Karel V; hoog in eer en macht en aanzien, en die dat allemaal opgaf om de Nederlanders te helpen in hun strijd voor vrijheid van godsdienst. Zijn bezit offerde hij er aan op, z'n rust . . . . En al donkerder werd het voor de Nederlanders. Stad na stad verloren ze weer: Zutfen, Naarden, Haarlem . . . .

Ja, als de Prins toen niet geweten had, dat God hem riep . . . . En als de Nederlanders niet hadden geloofd, dat Oranje hun van God gegeven was . . . . God, Oranje en Nederland — dat was „het schoon, drievoudig snoer,” dat toen was tot stand gekomen.

En niet alleen geld en goed, ook z'n leven had Prins Willem geofferd voor het volk van Nederland . . . .

Na hem waren z'n zonen gekomen: Maurits, Frederik Hendrik . . . .

Willem III, de grote stadhouder, onder wiens bestuur de Verenigde Nederlanden in de voorste rijen stonden, als het gold de vrijheid van godsdienst te verdedigen; Willem III, die in 1672 onder 's Heeren zegen ons land had bevrijd van z'n talrijke vijanden . . . . Het leek wel, alsof ons kleine landje onder de voet zou worden gelopen door Frankrijk en zijn bondgenoten — radeloos van angst was het volk geweest . . . . Toen had de stadhouder die aanvallers tegen gestaan en God had ons in hem en met hem gezegend . . . .

Willem IV was gekomen, later, in 1747. En Willem V. Maar die was verjaagd, door een revolutie, net als waarmee nu de socialisten dreigden. Naar Engeland

moest hij vluchten — en hoe was het met ons volk gegaan?

Gejuicht hadden de mensen en gedanst om de vrijheidsboom — maar al gauw was hun juichen verstomd en hun dansen opgehouden. De Franse tijd was een van de donkerste delen uit onze geschiedenis . . . . Moedwillig had ons volk de band verbroken, die God, Oranje en Nederland verbond, en diep was de ellende geweest, die als gevolg daarvan was gekomen.

Gelukkig — in 1813 keerde Oranje terug, in 1813 werden we weer vrij.

En nu — zou het nu weer net gaan als in 1795? Zou ons volk wéér vergeten, wat we aan het Oranjehuis te danken hebben? Het leek er op."

„Maar," ging meneer Beekman door, „wat de Oranjevorsten voor ons gedáán hebben, is niet de voornáámste reden, waarom we onze Koningin liefhebben en eren. Het is wèl heel veel, en ons volk moet het altijd zich herinneren. Toch — in de eerste plaats moeten we de Koningin eerbiedigen, omdat ze ons regeert, ‚bij de gratie Gods'. Omdat Hij ons Haar heeft gegeven. En nu weet ik wel: jullie kunt niet de straat op gaan, om tegen de revolutionairen te vechten. Als dat gebeuren moet — maar we hopen en bidden, dat het zover niet komt — is dat de taak van de ouderen, van de soldaten. Wat jullie wel kunnen doen — voor ons land en onze Koningin bidden. Bij God zijn alle dingen mogelijk: Hij kan het gevaar nog afwenden . . . ."

Meneer zweeg en het was heel stil in de klas.

Leo zat strak naar meneer te staren: woord voor woord had hij hem van de lippen afgezien . . . . O! ze moesten es durven — die socialen. Dan zouden ze wel — de soldaten, en Rinus, en Rinus z'n kameraden!

Maar — nu begreep hij ook, dat die het niet alléén konden . . . . De Heere moest het gevaar afwenden . . . . De Heere was machtig, Die kon alles. En Hij had Nederland en Oranje aan elkaar gegeven — Hij kon ze bij elkaar laten blijven . . . .

Bidden, had meneer gezegd . . . . Bidden, dat kon je allemaal — hoe jong je was . . . .

De jongen werd uit z'n gedachten gehaald, toen meneer Beekman zingen liet. Ze namen dat vers wel meer — toch begreep ieder wel waarom meneer het nu juist koos. En eerbiedig zongen ze 't:

„O Heer, die daer des hemels tente spreyt
End' wat op aerd' is hebt alleen bereydt,
Het schuymigh, woedigh meer kunt maecken stille,
End' alles doet naer Uwen lieven wille:

Wij slaen het oogh

Tot U omhoogh

Die ons in angst en noodt

Verlossen kunt tot aller stond

Jae zelfs oock van den doot . . . .”

Ze waren die Woensdagmiddag naar Meer en Bosch geweest, met z'n drieën: Leo, Jo Stanze en Wim Bleekers. Maar 't was ze niet meegevallen . . . . In November was 't daar lang zo leuk niet als 's zomers.

Nu ja, ze hadden verstoppertje gespeeld en rover-tje — maar 't was net, of 't spelen minder goed ging. 's Zomers kon je tussen de struiken en achter de bladeren van de kleine bomen wegkruipen, of desnoods klom je op 'n tak, tussen het loof, maar nu . . . . Het moest al heel dicht struikgewas zijn, voor je er achter schuilen kon, nu de bladeren waren afgevallen, en klimmen — daar was helemáál geen denken aan! De

stammen waren vochtig-zwart van de herfstmist — te glibberig om je er stevig aan vast te kunnen houden en bovendien: je goed zou zó vreselijk smerig worden, dat de jongens zelf het te bar vonden.

Daarom waren ze betrekkelijk vroeg weer op huis aan getrokken — de Loosduinsche weg langs. Erg druk was 't daar niet, al zag je er wel geregeld mensen lopen. 't Kon vaak veel levendiger zijn. Moest je b.v. 's Zondags es zien!

Jo Stanze had een stok gesneden op Meer en Bosch; die liep hij nu te schillen. Om de andere trok hij een brede streep van de bast af en liet dan weer 'n stuk staan. Makkelijk ging het niet, je kon merken, dat het geen jong hout was. In 't voorjaar ging dat beter — dan liet de schil fijn gauw los! De andere twee hadden elk 'n dunne veerkrachtige „zwieper“: 'n lang takje, buigzaam en taai; ze sloegen er mee door de lucht, dat het een suizend geluid gaf.

„Pas op, je raakt mij!” schreeuwde Wim, toen Leo z'n wapen wat al te dicht bij diens benen liet fluiten.

„Wel nee,” stelde Leo hem gerust. „Daar zal ik wel voor oppassen.”

Achter zich hoorden ze in de verte bellen: het welbekende getjingel van de Westlandse Stoomtram. Zièn kon je het ding nog niet, zeker was het nog achter die bocht van de weg, die de jongens net voorbij waren — maar gedurig dichterbij klonk het waarschuwend signaal.

„Zouden we met de Westlandse teruggaan?” opperde Wim.

„k Heb geen centen, hoor!” lachte Leo.

„Ik net zo min,” viel Jo bij.

Daarom waren ze betrekkelijk vroeg weer op huis aan getrokken.

„Nou, 'k zei 't maar zo. Je zou anders lekker gauw thuis wezen.”

„Dat hoeft helemaal niet.”

„Welnee — 't is nog vroeg genoeg. Kijk es, daar heb je de zijweg langs Eik en Duinen al.”

„Dan lopen we nog even de stad in.”

„Goed, laten we dat doen.”

De locomotief van de stoomtram was nu vlak bij hen — de witte wolken uit de pijp werden door de wind naar beneden geslagen en woeien om hen heen — verdwenen dan in de koude lucht . . . .

Veel wagens trok de machine niet: drie stuks.

Jo wilde proberen, achter de laatste wagen te gaan hangen — Wim hield hem terug.

„Niet doen jöh! Als je 'n ongeluk krijgt!”

„Zo gauw niet!”

„Zeg dat zachtjes . . . . Laatst is er nog een jongen van achter een tram op de straat gevallen, vertelde mijn vader. Z'n ene been gebroken . . . .”

„Nou ja — dat gebeurt ééns in de honderd keer!”

„'t Moet je maar treffen . . . .”

Ze liepen door — de stok was klaar gekomen, al waren de groene banden niet overal even breed gebleven. 'n Enkele liep niet eens meer helemaal rond — omdat Jo z'n mes niet goed scherp was, had hij de kringen, waarmee de bast werd afgedeeld, niet diep genoeg kunnen maken; bij het aftrekken was de bast dan ingescheurd en zo liep er hier en daar 'n streep wit door het donkere.

Daar had je 't eindpunt van lijn 5! Je kon de Valkenboschlaan goed ver afkijken.

't Begon al avond te worden — 't donkert vroeg in November.

„Waar zullen we heen?“ vroeg Leo. Nu vlak bij huis, had hij eigenlijk zo heel veel zin niet meer om door te gaan.

„Nou — nog es in de Paul Krugerlaan gaan kijken — d'r zijn al winkels, die Sint Nicolaas-etalages hebben.“

't Was zo — en belangstellend keken de drie vrienden naar wat achter de ramen lag uitgesteld.

In de winkelstraat zag je ook meer volk — de lantaarns floepten aan . . . .

Hé, wat zou daar aangeplakt zijn?

Bij 'n reclame-zuil stonden mensen te lezen — grote biljetten. De jongens drongen door tot helemaal vooraan.

'n Groot, wit plakkaat hing er, met 'n rand van rood, wit en blauw.

REGEERINGSPROCLAMATIE.

In deze, meer dan ooit moeitevolle tijden ziet de Regeering zich genoopt een dringend beroep te doen op de medewerking en den steun van alle medeburgers.

De oorlog behoort tot het verleden, maar hersteld is nog allerminst de ontwrichting van het economisch leven.

Alleen met inspanning van alle krachten kan het tijdperk, waarvoor wij thans staan, voorbijgaan zonder de meest ernstige rampen met zich te brengen. Mochten onlusten of erger den richtigen gang van zaken belemmeren, dan moet het ergste worden gevreesd. *Het voorbeeld van Rusland* is een onmiskenbare baken.

Last tot *demobiliseeren* voor zooveel zulks *slechts*

mogelijk is, werd reeds gegeven. Zorg is gedragen, dat de gewezen soldaten niet broodeloos zullen zijn.

De militaire voorraden worden ter beschikking van de burgers gesteld. Daardoor zullen tal van *lichtlooze gezinnen* in het bezit van petroleum worden gesteld.

Vijf honderd duizend paar militaire schoenen komen ter beschikking. Goedkoopere onder- en bovenkleeding worden dezer dagen op groote schaal verstrekt.

Het *broodrantsoen* wordt over eenige dagen van 200 tot 280 gram verhoogd. Kwaliteit en voedingswaarde zullen verbeteren. *Vet en koloniale waren* worden uit Indië spoedig verwacht.

In ruime mate zal *afslachting van paarden en schapen* ten behoeve van de *vleeschvoorziening* plaats vinden.

De *handelsvloot* is op het punt van uit te varen. Een voorloopige schikking met de geallieerden waarborgt ons de spoedige levering van 50.000 ton tarwe, 2000 ton cacao, 6000 ton petroleum, 1000 ton benzine, 1700 ton soda en zeep, 3000 ton looistoffen, 4000 ton katoen, 1000 ton wol. Uit Amerika kunnen bovendien 40,000 ton graan, uit Engeland wollen en katoenen garens en goederen worden aangevoerd.

Alle schikkingen met het buitenland worden op losse schroeven gezet als het wettig gezag wordt aangetast.

Moge het gezond verstand van de overgrootte meerderheid onze bevolking en vooral de minder bedeeden bewaren voor de *namelooze ellende* welke haar deel zal zijn als de geregelde gang van zaken wordt verstoord. Volk van Nederland! Gij hebt uw positie zelf in handen!

Tegenover de aankondiging, dat een minderheid naar de macht zal grijpen, heeft de Regeering be-

sloten in het belang van de rechten en vrijheden van het gansche volk het gezag en de orde te handhaven.

Doordat er een straatlantaarn brandde in de buurt van de aanplakzuil, kon je de proclamatie nog lezen. 'n Paar werklieders spraken er over — Leo verstond niet precies wat ze zeiden. Hij luisterde ook niet scherp — zelf las hij nog. Ineens . . . .

Naast hem schoof 'n jongen vooruit; greep 'n puntje van het biljet, dat niet vast zat, en scheurde een lange reep van het papier af. Groezelig streepde in het blank de kleur van een aankondiging, waar de proclamatie overheen was geplakt!

„Jôh!” schreeuwde Wim, maar de jongen, de afgescheurde ril nog in de hand, lachte hem in z'n gezicht uit.

„Blijf af!” Meteen gaf Leo den jongen een stomp voor de borst. —

Daar had je 't.

Eer de anderen goed en wel wisten, hoe 't gebeurd was, rolden de twee jongens vechtend over de grond. Leo zei geen woord — z'n lippen had ie vast oopengeperst, maar z'n vuisten deden hun werk. Met de linkerhand had hij z'n tegenstander bij diens das gegrepen — knelde die nu stevig vast . . . . Z'n rechter gebruikte hij om te slaan — overal waar hij raken kon . . .

Twee jongens vechtend over de grond.

Maar de ander bleef niets schuldig. Het plotselinge van de aanval had hem verrast — daardoor had Leo de eerste ogenblikken het voordeel . . . . Toen veranderde het. Met 'n ruk maakte de jongen zich vrij uit de knellende greep van Leo's linkerhand — 'n trap deed Leo terugdeinzen. 'n Ogenblik maar; toch tijd genoeg om op te springen voor z'n tegenstander.

„Ophouden jongens!” zei een man, die er bij stond, en hij trachtte de vechtersbazen tegen te houden, die weer op elkaar aanvlogen.

't Hielp niet.

Met 'n vaartje duwde de jongen de uitgestrekte hand van den man opzij — greep Leo weer beet. Ze waren buiten de felste schijn van de lantaarn geraakt — je zag hun lijven als twee donkere figuren verward heen en weer bewegen. Jo wilde z'n makker te hulp komen, maar Wim hield hem tegen. „Eén tegen één.”

De twee hadden elkaar weer te pakken; 'n hevige slag in z'n gezicht maakte Leo nog woedender.

„Gemenerd!” schreeuwde hij, wild toeslaand. Mis! — De ander had de slag zien aankomen, ontweek hem, door vlug opzij te duiken. Hij bukte zich om z'n klomp uit te trekken en die als wapen te gebruiken, toen een stevige hand hem bij de schouder nam. Het was de werkmans van zoeven.

„Ophouden!” commandeerde die. „Apert van jongens!”

„Hij begon!” protesteerde de aangevallene, en Leo: „Blijf van dat papier af dan!”

„Laat ze 't uitvechten,” vond een arbeider, die wel van 'n knokpartijtje hield.

„Wees nou wijzer,” zei de man, die nu tussen de

ruzievinken in stond. „Waar bemoeien zulke rakkers zich al niet mee! Allo, ga naar je moeder!”

Het was een heel opstootje geworden — nieuwsgierigen, die toegelopen kwamen zodra ze zagen, dat er „iets te doen” was.

„Ga mee, jôh,” drong Wim aan. „Kom.”

Hij pakte Leo bij de arm, troonde hem weg . . . . Jo Stanze volgde. Scheldwoorden klonken hun achterna — nog steeds probeerde de jongen, die het papier had afgetrokken, los te komen. 't Lukte hem niet; pas toen de drie vrienden uit het gezicht waren, liet de man hem gaan . . . .

„Je hele mouw is kapot,” ontdekte Jo ineens. „Kijk es.”

Hij had gelijk — 'n lap hing er bij.

Met z'n rechterhand tastte Leo naar de scheur — wat 'n grote! Wat zou moeder wel zeggen!

Nou ja — dat jong ook! Laat ie met z'n vingers van dat biljet afblijven! Zeker zo'n socialistenjoch!

„Hij heeft toch lekker 'n paar flinke opstoppers te pakken,” genoot Leo. „O zo!”

„Dat heeft-ie,” beaamde Jo.

„Hij zal er wel afblijven verder,” dacht Wim.

„Jammer, dat je blouse nou kapot is.”

„Dat maakt m'n moeder wel, hoor!” Zo erg als anders kon Leo het niet vinden. 't Was toch 'n eerlijke vechtparij geweest. Tegen de socialisten! Hij voelde zich, alsof hij iets buitengewoon flinks had gedaan, en geloofde, dat ze er thuis ook wel zo over zouden denken . . . .

Daarom vertelde hij het dadelijk, zodra hij de kamer inkwam. Vader was thuis — met moeder en Bets zat hij binnen, toen Leo er in kwam.

„Kijk es, moe,” begon die, meteen z'n arm in de hoogte houdend.

„Jongen!” schrok moeder. „Hoe komt dat nou?”

„Gevochten. Met 'n socialist!”

„Wat?” zei vader.

En toen vertelde Leo . . . .

Ze lieten hem eerst uitpraten — geen woord wierpen ze er tussen. De jongen stond nog; vlak bij de tafel. Hij had zich geen tijd gegund, eerst een stoel te nemen, zo vol was hij van 't gebeurde.

„Je bent 'n driftkop,” zei vader, „je moet er niet zo dadelijk op losslaan.”

„'t Was een regeringsproclamatie vader,” verdedigde Leo zich. „Tegen de revolutie van de socialisten.”

„Dat weet ik wel, jongen. Je bedoelde het goed. Maar . . . .”

Vader ging niet door. Hij begreep z'n jongen wel. En hij wilde hem nu geen standje maken.

„Je hadt niet mogen vechten,” beknorde moeder. „Kijk nou je kleren eens.”

„Doe je blouse maar gauw uit en trek je oude blauwe aan. Dan zal ik de scheur naaien,” zei Bets, terwijl ze opstond om de naaidoos te krijgen. „'t Is jammer, je hebt 'em nog kort nieuw . . . .”

Leo ging de kamer uit om zich te verkleden. Hij was nu heel wat gekalmeerd. Nee, boos waren vader en moeder niet — helemaal niet . . . . Toch: „je hadt niet mogen vechten” had moeder gezegd. En wat zei meneer Beekman vanmorgen? Afijn, dat joch had het goed gevoeld. En die proclamatie — nou, zoveel begreep Leo er wel van, dat de Regering vast niet van plan was, voor de socialisten opzij te gaan . . . . O zo!

Ze waren klaar met eten — de tafel was afgeruimd.

Leo — zo dicht mogelijk bij de lamp — zat ijverig gebogen over z'n rekenschrift en -boek . . . .

Zo'n paar sommen — dat viel niet mee. D'r waren kanjers onder. Hij had eerst die twee gemaakt over procenten — die vond-ie 't makkelijkste. De éne was denkkelijk wel goed, 5% was er uitgekomen en dat kon wel. Maar de andere: $4\frac{15}{24}\%$ . . . . Wat is dat nou voor een antwoord! Straks — als z'n cijfersom klaar was — nog maar es narekenen . . . .

Vol ijver was Leo met de cijfersom begonnen: 'n repeterende breuk kwam er in en 'n tweede macht — asjeblijft. Ingespannen zat hij met 'n griffel op 'n lei, de klad-berekeningen te maken. Vader keek es naar z'n jongen en glimlachte . . . . Moest j'em daar zien werken, stil en ijverig, in z'n oude blouse . . . . Zo'n driftkop . . . . Vocht al tegen de revolutie . . . .

D'r werd gebeld.

Vader hoorde Bets de ketel op het fornuis neerzetten, dan de gang door gaan naar de deur . . . .

't Was donker in de gang — alleen vlak bij de keuken, die het meisje had opengelaten, viel wat licht van het petroleum lampje, dat boven de tafel hing, tegen de gewitte muren. In 't donker op straat zag Bets 'n mannenfiguur staan en toen ze de deur opendeed, stapte die zwijgend binnen.

„Wat . . . .” begon Bets, maar de ander legde haar de hand op de mond. „Ssst,” fluisterde hij, „zeg niks” — en aan de beweging en de stem herkende ze Rinus. Hoe kwam die ineens hier?

„G'navond!” groette hij.

Ze sloot de buitendeur, kwam toen vlak achter haar broer de kamer in.

„G'navond!” groette hij — en bleef op de mat bij de deur staan.

„Rinus!”

„Wel verbaasd!” Vader schoof z'n stoel achteruit en stond op. Maar moeder was hem al voor — ze had zich kort omgekeerd — de koffiepote ketste ze neer op het lichtje . . . Met twee stappen was de grote soldaat bij haar.

„Moedertje,” zei hij, en hij kuste haar gezicht. Ze voelde aan z'n stem, hoe hij verlangd had weer eens thuis te zijn . . . .

Leo z'n cijfersom bleef liggen vooreerst. Rinus was er! Onverwachts . . . .

De grijze kepi en de overjas bracht Leo naar de kapstok, 'n stoel zette Bets klaar . . . .

„Hoe zit dat, dat je zo ineens komt?” vroeg Vader. „Anders schrijf je altijd.”

De koffie dampte in de kopjes. Rinus had z'n plekje tussen Vader en Moeder, Leo zat tegenover hem en keek z'n broer maar aldoor aan.

„U weet, dat verleden de verloven waren ingetrokken. Dat is nu ineens weer opgeheven — we konden weer verlof krijgen. Vanmiddag zei de luitenant het — nou, ik ben dadelijk op stap gegaan — met de paardetram naar Utrecht en toen verder hier op aan.”

„Tot hoe lang heb je verlof?” vroeg Bets.

„Zaterdagavond.”

„Hoe laat?”

„Dat moet ik nog nazien. En — vader — hoe gaat het hier? We horen lang niet alles daar in Vianen.”

„Ja . . . .” en Overdiep begon te vertellen . . . .

VII.

VERWACHTINGEN.

De Rooy z'n stemming werd er niet prettiger op. In de Kamer — toen hij luisterde naar de woorden van zijn leider — had het hem toegeschenen, dat de heilstaat nu komen zou: met versnelde pas ging het er op aan.

Niet de heilstaat, waar z'n buurman over had gesproken, die het geluk, het *echte* geluk, en de liefde, de *volmaakte* liefde, pas in volkomenheid verwachtte aan het eind der eeuwen — nee, de socialistische heilstaat had hij menen te zien komen; het grote geluk voor de volkeren, gebouwd door hen *zelf* — of liever: gebouwd door de arbeidersbeweging.

En . . . .

Zeker. De Rooy geloofde nog wel, dat z'n verwachting vervuld ging worden . . . . Het congres, het met spanning tegemoet-geziene congres van zijn partij zou immers de stoot geven tot de revolutie . . . .

En als het begin er eenmaal was, dan liep de boel verder gesmeerd. Met tegenstand van enige betekenis hoefde je niet te rekenen; hij had immers duidelijk verstaan, dat het leger en de politie vast en zeker méédeden.

Ja — verstaan had hij het wel goed, maar . . . .

Toen het land van de eerste schok, door de aankondiging van een staatsgreep teweeggebracht, bekomen

was, hadden mensen, die niets van revolutie weten wilden, hun woord gesproken.

Dat was begonnen — al heel gauw eigenlijk.

De Rooy ergerde zich nòg, als hij dacht aan het strooi-biljet, dat 'em op de Kneuterdijk in de handen was gedrukt! En daar was het niet bij gebleven — lang niet!

Er was vergadering geweest van de leiders der Christelijke arbeiders — 'n Paar huizen van hun gebouw, waar hij nog met Deckers heen was geweest om nieuws, stond het Gebouw voor Christelijk Sociale Belangen. Dààr waren de mannen van het Christelijk Nationaal Vakverbond samengekomen met afgevaardigden van andere arbeidersverenigingen — daar hadden ze besloten, trouw zich te scharen om de troon en de socialisten ter dege te laten merken, dat lang niet alle arbeiders aan revolutie wilden mee doen.

Nee — dacht De Rooy bitter — die christelijken, dààr hoefde je niet op te rekenen om revolutie te maken. Die dachten er allemaal wel over als Overdiep.

In de Kamer was 't ook uit 'n andere hoek gaan waaien.

De Rooy had de volgende dag geprobeerd, weer een plaatsje op de publieke tribune te bemachtigen, maar hij had er geen kans toe gezien. 'n Kameraad, die gelukkiger was geweest, had 'em later alles verteld. Dat had niet prettig geklonken — van de rechterzijde, van enkele partijen van de linkerzijde, van de Regeringstafel, van alle kanten was het duidelijk gezegd: „Revolutie willen we nièt.”

De Minister van Binnenlandse Zaken had ronduit verklaard, dat de Regering niet van plan was te wijken voor het geweld der revolutionairen.

's Avonds was er een vergadering van de S.D.A.P.

geweest in de grote zaal in de Dierentuin — met Decker samen trok De Rooy er heen.

Daar zou z'n stemming wel weer beter worden — daar zou hij wel weer gaan voelen, dat niets en niemand tegenhouden kon het komen van de arbeidersregering. Dadelijk al, toen hij de zaal binnenstapte, had hij het gevoeld — nu kwamen de moed en het vertrouwen in de toekomst opnieuw boven. Socialistische liederen zongen ze, voordat de sprekers optraden. De Rooy had meegezongen — al zingend geraakte hij in geestdrift.

Maar — lag dat nu aan hem? Of — ja, waaraan anders?

De ene spreker vertelde, dat de arbeiders geen geweld wilden en de andere, dat op het geschikte ogenblik de leiding der S.D.A.P. zou ingrijpen, door politie en militairen gesteund. Dat begreep onze man niet al te best: geen geweld — en toch politie en militairen als steun! Afijn, dat zouden de heren wel uitzoeken — als er nu maar iets van kwam.

En werkelijk — werkelijk . . . .

Berichten uit Amsterdam! Donderdagmorgen stonden ze in de ochtendbladen.

Nee — eerlijk gezegd: De Rooy had er geen onverdeeld genoegen in.

In Amsterdam hadden de communisten van zich doen spreken. Na 'n vergadering, waar Wijnkoop, hun leider, het woord gevoerd had, waren de deelnemers aan die bijeenkomst in optocht de straat opgegaan — om aan iedereen duidelijk te maken, dat ze niet meer van plan waren, rustig te wachten tot ze krégen, wat ze hebben wilden, maar dat ze 't nu némen zouden.

Toen. —

Bij de cavalerie-kazerne was het gebeurd. De betogers hadden met stenen naar de schildwachten gegooid, werd er beweerd; een man probeerde, het hek te forceren . . . .

Schoten waren gevallen — in hevige paniek was de menigte naar alle kanten gevlucht . . . . Gewonden waren er geweest, en doden . . . . De eerste slachtoffers . . . .

Kijk, De Rooy vond het wel prachtig, dat de arbeiders met kracht voor hun verlangens opkwamen, maar hij wou wel, dat het geen bloed kostte . . . .

Al gauw bleek, dat de botsing daar in Amsterdam de Nederlanders nog meer waakzaam deed zijn. Als 't niet anders kon — dan moest geweld met geweld gekeerd . . . .

Er gingen geruchten van maatregelen, genomen om een opstand, als die komen mocht, met kracht te keer te gaan. De metselaar had ook zoiets horen verluiden — het rechte was hij niet aan de weet gekomen. Toch — zoveel was zeker, de Vrijwillige Landstorm was in het begin van de week opgeroepen, om onder de wapens te komen, ten einde gereed te zijn, Vorstin en Vaderland te verdedigen. Door het hele land was aan die oproep gehoor gegeven — en nu waren ze er, de vrijwilligers . . . .

In de gebouwen der Koninklijke stallen hadden ze hun hoofdkwartier; een kring van wachtposten was in de koninklijke tuin getrokken om het paleis van Hare Majesteit.

Die dingen — daar wist De Rooy wel van. Dat hoorde je vertellen, als je op straat dezen en genen es aanklampte, iets, wat de buurman van Overdiep nogal druk deed. Hij had tòch niets omhanden — had geen werk kunnen vinden . . . . De laatste dagen zocht-ie niet meer ook.

Zo was de man veel bij de weg; pikte hier en daar allerlei nieuwtjes en geruchten op.

Toch — 't rechte wist-ie niet van die Landstorm. Hoe sterk zou ze zijn? Zouden er meer manschappen komen?

De hoop, in het begin van de week bij hem gewekt, dat de omwenteling haar beslag zou krijgen, zonder dat er bloed vloeide, begon hem langzamerhand te verlaten. Nee, 't werd vechten. Niet, dat-ie daar per slot van rekening voor wilde terugdeinzen. Dat niet. Maar — als 't kon, wou-ie graag vooruit zéker weten, dat de revolutionairen winnen gingen.

Daarom — hoe sterk was die Landstorm? Nou ja — als 't er op aankwam, als 't er werkelijk spànde, kwam er hulp uit Duitsland. Dààr was de revolutie gelukt . . . . Hele verhalen deden de ronde over wat er bij de Oosterburen was voorgevallen. Van z'n kameraden hoorde De Rooy er voortdurend over en onder elkaar hadden ze vaak gezegd, dat de Duitse makkers hulp zouden sturen. 't Mocht dan niet makkelijk gaan de regering weg te jagen — gaan zou het en gaan moest het!

In de loop van de avond kwam De Rooy es aanlopen bij de Overdieps. Hij deed dat wel meer — niet zo bàr druk, daarvoor verschilden de opvattingen van de twee gezinnen te veel, maar toch: goeie burenen waren ze van weerskanten altijd geweest; als je elkaar eens helpen kon met 't een of ander, 'n kleinigheid soms . . . . Iets dergelijks was eigenlijk ook dit keer de boodschap geweest, waarmee de metselaar was gekomen: z'n bijl was nergens te vinden, of hij die van Overdiep lenen mocht? Vanzelf — dat was goed,

en terwijl Leo uit het schuurtje het begeerde werktuig haalde, schonk z'n moeder 'n kop koffie in.

Ja — dan neem je vanzelf even 'n stoel, om op je gemak zo'n bakje troost uit te drinken — en och, onwillekeurig raak je dan aan de praat.

„Met verlof?” informeerde De Rooy al gauw, toen hij Rinus zag zitten.

„Och ja,” vertelde die, „nog van de vorige week. Toen waren de verloven immers ingetrokken? Nu kregen we ze weer en ik had nog tegoed.”

„Zo — zeker 'n hele verrassing voor jullie?” wendde buurman zich tot Rinus' moeder, die dadelijk begon, hoe de jongen eigenlijk al in de kamer stond, eer ze één van allen er erg in hadden.

„Ik wel,” schertste Bets.

Leo kwam terug met de bijl.

„Dank je,” zei z'n vader. „Leg 'm maar zo lang op de keukentafel. En ga jij dan naar bed.”

„Ja vader!”

De jongen wenste „goede nacht” en verdween. Je hoorde hem nog een ogenblikje in de keuken, waar hij z'n schoenen uitdeed. — Nu was het daar weer stil.

„Verveelt het soldaatjespelen je nog niet?” informeerde De Rooy bij den verlofganger. „Je ligt immers in Vianen?”

„Ja — en of 't me verveelt? Nou, je bent vanzelf liever thuis, hè? Anders — het gaat best, hoor!”

„Je moet niet vergeten, dat het geen aardigheidje is, maar ernst,” viel vader in. „Wie weet — als ons leger niet es dadelijk onder de wapenen was gekomen en al die oorlogsjaren trouw op post gebleven, hoe het dan ons land vergaan was!”

„Och, dan kan wel,” vond de bezoeker. „Je weet het

vanzelf nooit zéker, zo iets." Het was te merken, dat hij de plichtsvervulling van de „jongens" aan de grenzen en in de garnizoenen niet zo hoog waardeerde.

„Zéker niet, da's waar," mengde juffrouw Overdiep zich in het gesprek, „maar in allen gevalle zeer waarschijnlijk. Denk je, dat ons land anders uit de oorlog gebleven was?"

De metselaar haalde de schouders op, doch voor hij antwoorden kon, zei Bets scherp:

„Dat zal jullie misschien weinig kunnen schelen — jullie gaan immers burgeroorlog maken?" Ze dacht aan die middag op de Prinsegracht, toen De Rooy met zo'n triomfantelijk gezicht naar haar toegekomen was. Zó makkelijk als de heren toen dachten zou 't toch niet gaan met de revolutie!

„Bets!" waarschuwde moeder, die liever niet zag, dat er hooglopend verschil van mening kwam. Wie weet, hoe buurman die uitval van haar dochter opnemen zou. En dan — Bets was toch altijd 'n jong ding, vergeleken met De Rooy; ze moest haar plaats kennen . . .

Gelukkig werd De Rooy niet driftig; hij keek even de kring rond en zei toen: „Burgeroorlog, helemaal niet. Wij nemen gewoon de macht over."

„Als wij ze geven!" riep Rinus.

„Amsterdam!" herinnerde vader.

„Wat in Amsterdam gebeurd is, — nou ja, dat waren communisten. En 't is de vraag, waar de schuld ligt: bij de arbeiders of bij de soldaten uit die kazerne."

„Bij de soldaten, volgens jullie natuurlijk!" snibde Bets. „Die mensen liepen gewoon langs de kazerne, zul je wel beweren!"

De Rooy ging niet op het gezegde van haar in. Hij práátte liever niet over wat daar in Amsterdam gebeurd

was. Daarom gleed hij er over heen, door te zeggen: „Goed — het is jammer, als er doden en gewonden vallen . . . . Maar dat zullen wij vermijden.”

„Hoe dan?” vroeg Rinus weer. „Denk je, dat de regering jullie onmiddellijk je zin geeft?”

Nee, dat wist De Rooy wel beter — daar had ie geen ogenblik op gerekend. Maar: de regering had geen middelen om de revolutie tegen te gaan. Het leger was onbetrouwbaar en de politie eveneens. Troelstra had het zelf gezegd.

„Geloof je dat, man? Nou, ik verzeker je, dat het niet waar is!” Rinus wond zich wat op; dat ze de trouw van het leger verdacht maakten, zelfs waar hij bij zat, was hem te kras. Hij droeg ook de uniform!

Vader zei rustig: „Je moet de kranten es goed nazien, buurman. Het regent om zo te zeggen telegrammen en betuigingen van hulde en trouw aan de Koningin en de Regering.”

„Nou ja . . . .” bromde de metselaar. Hij wist daar wel wát van natuurlijk, maar zijn socialistische kranten en kameraden deden over die dingen, alsof ze niets te betekenen hadden.

„Bovendien,” zei moeder, en ze keek van haar naaiwerk op, „heb je de regeringsproclamatie gelezen?”

„Ja zeker, buurvrouw, wat zou dat?”

„Al die levensmiddelen, die we uit Engeland en Amerika zullen krijgen, — je weet wel, dat staat er allemaal in genoemd . . . .”

De Rooy knikte.

„Nou — als hier revolutie komt, krijgen we er niets van . . . .”

„En dan zeggen jullie nog, dat het door revolutie

beter zal worden," en vader lachte ondeugend, toen hij z'n buurman aankeek.

„Ik hoorde in de trein zeggen, dat Frankrijk en Engeland troepen zouden sturen, om hier de orde te handhaven, als er revolutie komt," vertelde Rinus.

„Dat kunnen we zelf wel," vond vader.

„Zo?" zei De Rooy. „En weten jullie dan, dat er aan de Oostgrens een leger van 50.000 revolutionaire Duitsers klaar staat om ons te helpen?"

Nee, dat wisten ze niet, en ze hoorden er nieuw van op.

Vijftigduizend! Geen kleinigheid!

„Wat 'n ellende, wat 'n ellende!" zuchtte moeder.

„Voor de oorlog gespaard — om dit te krijgen."

„'t Is nog niet zover!" trachtte Rinus te troosten.

„Wij zijn er ook nog," maar z'n moeder ging door:

„Dan tòch vechten — tegen je eigen volk nog wel.

Man!" riep ze ineens, dat De Rooy er van opschrok,

„wéten jullie wel, wat je beginnen gaat?"

„'t Wordt beter, buurvrouw, vast en zeker. Het kan zijn, dat we eerst nog 'n kort poosje ellende en oorlog hebben als 't dan móét — maar zodra wij, arbeiders, de baas zijn, wordt het beter."

„Rusland!" schamperde Bets.

En vader zei bedachtzaam: „Daar hebben we laatst al eens over gepraat, dat weet je nog wel. Geloof me — jullie vergist je . . ."

De Rooy schudde ongelovig het hoofd.

„Jullie wilt het zèlf doen — in eigen kracht. Met God geen rekening houden . . ."

„Wel," verdedigde de bezoeker „ieder mag net zoveel geloven als hij zelf maar wil. Wij zijn geen heidenen," maar Leo's vader ging door:

„Je moet kiezen — ieder mens moet kiezen. Vóór of tegen God. Een derde weg is er niet. God eist de hele wereld en ons hele hart voor Zich op. Wij moeten Hem Zijn eer helemaal geven — of we geven niets.”

„Je weet, hoe ik daarover denk,” en de metselaar haalde de schouders op. „Ik zeg maar: eerst zorgen, dat je het op de wereld gelukkig en goed hebt — en wat er na je dood gebeurt . . . .”

„Dat is juist het grote verschil. Jullie rekent alleen met dit leven — en och, dat is zo gauw gedaan. Veel belangrijker is het leven na dit leven, want dat duurt eeuwig. Daarom duurt onze heilstaat ook eeuwig voort — en die van jullie?”

„Die komt vast!”

„We zullen zien,” zei Rinus.

Ze waren warm geworden van het praten — de een zowel als de ander, en de klok had niet stilgestaan. De Rooy stond op.

„Alevel goeie vrienden,” zei hij, terwijl hij Rinus de hand gaf. „Mag ik de bijl meehebben?”

Bets haalde hem uit de keuken.

„Er niet mee vechten voor de revolutie, hoor,” schertste vader flauwtjes.

„'t Is voor kachelhoutjes,” zei buurman.

Hij nam het werktuig van het meisje over.

„Nou — g'n avond samen. Nee blijf maar, ik vind de weg wel.”

Vader ging toch mee, om de deur te sluiten.

Toen hij weer binnenkwam, ruimde Bets de koffieboel weg. Rinus keek nog even de krant in.

„Zou 't werkelijk gebeuren?” vroeg moeder. Ze kon die mededeling over dat Duitse hulpleger maar

niet van zich afzetten . . . . En dan ook àndere vreemde soldaten in ons land!

„'t Is te hopen van niet,” zei vader. „Maar dat het er veel op lijkt, is zeker.”

„Dan vecht ik mee!” riep Rinus en moeder sprak hem niet tegen. Ze begreep wel, dat in zo'n geval iedere man, die nog boog voor de Bijbel en voor de macht, door God ingesteld, z'n plicht zou doen. En haar zoon mocht niet achterblijven . . . .

Die avond zegde ze aan God al haar zorgen en angsten . . . . Hij alléén kon helpen. Hij alléén . . . .

VIII.

'N VERLOFDAG.

Rinus was op stap gegaan. Zo in z'n eentje.

Vader had dienst — anders waren ze samen de stad es ingelopen. En moeder en Bets hadden hun werk, die konden op Vrijdagmorgen niet zo maar er uittrekken.

„Laat Leo dan mee gaan,” stelde Rinus voor.

Dié zou wel graag gewild hebben, 's morgens mee de stad in; maar vader had het geketst.

„Nee,” zei hij, „daar komt niets van in. De jongen gaat gewoon naar school. 't Zou wat moois zijn, als alle kinderen thuis bleven, zo gauw er een broer met verlof komt.”

„Eén keertje, vader? Moeder vindt het best goed,” probeerde Leo nog, maar 't hielp niet. Misschien 's middags na schooltijd, wanneer Rinus dan nog eens wilde — vooruit, dàt mocht. Maar onder schooltijd — geen denken over.

Zo was Leo naar school gestapt en 'n uurtje later ging Rinus de deur uit. Hij was van plan, es naar oom Knelis te gaan; meteen kon hij dan vragen, hoe het met tante Mina stond.

Weet je wat, het eerste stuk, de stad door, zou hij lopen. Op 't Plein nam hij dan lijn 8.

„Ben je tegen etenstijd terug?” herinnerde z'n moeder hem. „Eén uur — je weet wel.”

„U kunt er op aan, Moeder. Dáág!”

„De groeten aan oom en tante, denk je er om?”
„Voor zorgen. Tot straks . . . .”

Het trof Rinus, hoe geweldig veel papieren je overal aangeplakt zag. Meest allemaal opwekkingen om rustig te blijven en de Regering te steunen. Van allerlei Verenigingen gingen ze uit — de besturen, die ze uitgevaardigd hadden, stonden er onder vermeld.

'n Paar las hij er. —

Hier en daar waren de muren er mee overdekt, geen plekje was opengelaten. Zelfs zaten ze om lantaarnpalen geplakt . . . . Eén was er, dat erg in het oog viel; gedurig zag je het weer: 'n smal biljet, met in grote, duidelijke letter:

„Na vijf jaren lijden wenscht ons volk vrede, orde en brood, maar geen Revolutie!”

O zo, dacht Rinus, geen Revolutie . . . .

't Was nu Vrijdag — morgen zou het congres van de socialisten beginnen . . . .

Als die nu besloten, om revolutie te maken? 't Werd burgeroorlog dan — geen ogenblik twijfelde hij er aan. Hij huiverde even bij de gedachte — verschrikkelijk, je eigen landgenoten te moeten dood schieten . . . . Hij wilde wel, dat z'n verlof langer duurde; nu moest hij morgenochtend weg. Hij was zo graag in Den Haag gebleven; mocht er dan opstand komen, dan was hij toch dicht bij huis, kon allicht mee helpen om z'n thuis te verdedigen: Bets en Moeder . . . .

Z'n handen balde hij tot vuisten: Moeder. Wee, wie het ongeluk had, z'n goeie, lieve Moeder ook maar 'n stroospier in de weg te leggen . . . .

Hij wist het wel — als de revolutie eenmaal begint, is er geen houden aan. Dan wordt er niets en niemand

ontzien. Vooral niet huisgenoten van een Christelijk werkmán — van één, die het niet onder stoelen of banken stak, dat-ie niet mee wilde doen.

Jammer — jàmmer, dat ie morgen weg moest . . . .

Al denkende kwam de jonge Overdiep in de binnenstad. 't Was eigenaardig op straat, vond hij. De mensen leken hem zo anders . . . . Er waren er, wie je wel aan kon zien, dat ze zich niet op hun gemak voelden — anderen liepen opgewonden met elkaar te redeneren.

In de buurt van de Koninklijke Stallen zag je mannen in uniform: de Vrijwillige Landstorm. De poort stond open — je kon naar binnen kijken. 'n Paar manschappen waren bezig met een spel schaak — hé! 't leek Rinus, dat-ie een bekende gestalte zag op het binnenplein. Hij had evenwel geen tijd, nauwkeuriger toe te zien, want de soldaat, dien hij in 't oog had, verdween achter een deur.

„Half elf bijna,” zag hij op de klok boven de ingang. Dan gauw lijn 8 nemen. Wacht — de Mauritskade af, daar had je een halte. Hij trof het — er kwam net een wagen van lijn 8 uit de Parkstraat. Zo — dat was kwart voor elf, elf uur bij oom Knelis! Net op koffietijd!

Hij keek naar de bladerloze bomen op de Scheveningsche Weg — aan de takken, die donker afstaken tegen de grauwe lucht, zaten hier en daar nog gele bladeren als lichte plekken tussen het zwartige hout. De wind trachtte ze los te rukken — dan dwarrelden ze naar beneden, tot ze op de weg vielen — af en toe 'n eindje voortgejaagd door 'n rukvlaag, meegenomen langs de grond, waar 'n voorbijganger achteloos er op trapte . . . .

Met de ogen volgde hij dat spel van wind en bladeren vanuit de snel-voortglidende tram . . . .

Veel verkeer was er nog niet op de weg — wandelaars zag je haast geen enkele. Het wéér lokte niet . . . .

Zo — de halte al. Dat was gauw.

„Dag, conducteur.”

„Soldaat!” groette de man terug.

Zou tante heel beter zijn weer? Ze was wel opgeknaapt, had Bets gezegd. Wie weet . . . . Toch verwonderde het hem, tante druk doende te vinden.

„Dat had je zeker niet gedacht hè?” lachte ze, toen ze zijn verwonderde gezicht zag.

„Eerlijk gezegd, nee,” bekende Rinus. „Gelukkig maar, dat u er zo gauw bovenop is.”

„Ja — ik ben dan al vlug op de been. Je hoort van veel gevallen, dat het anders loopt.”

„Thuis zullen ze er ook blij mee zijn.”

„Oom is er niet — da 's jammer voor je,” zei tante.

„Hij is straks de deur uitgegaan.”

„Wanneer komt hij terug?”

„Ik verwacht hem elk ogenblik. Je blijft toch zeker even?”

Natuurlijk bleef Rinus 'n poosje en terwijl tante de koffie opschonk, vertelde hij hoe 't thuis ging.

„En wat zeg je van de revolutie?” Tante Mina had het niet erg op de socialisten en, eerlijk gezegd, was ze bang, dat de bedreiging van Troelstra wel eens werkelijkheid kon worden.

„Wat moet je er van zeggen?” vond Rinus. „Het wachten is nou op het socialistisch congres.”

„En dan?”

„Nou, dan wordt het vechten.”

„Vechten?” Met grote, verschrikte ogen keek de oude vrouw haar neef aan. Die jongen zat daar heel rustig met z'n kopje koffie in de hand en praatte over

vechten of het een namiddag-wandeling langs het strand was. Ze wist niet, hoe boos Rinus zich onderweg gemaakt had bij de blote gedachte aan revolutie en dat z'n kalmte alleen het gevolg was van het feit, dat de jongen voor zichzelf had uitgemaakt: als 't moet, dan moet het. Hij dronk 'n slok koffie — de drank was nog heet en daarom zette hij z'n kopje weer neer.

„Je neemt het erg kalm op!” verwonderde tante zich. „Net, of 't een kleinigheidje is.”

„Nee tante, zo denk ik er niet over. Maar u zult toch ook niet willen, dat we de socialisten zo zonder meer baas laten.”

„Och jongen — 't zijn er zo veel.”

Rinus behoefde niet direct antwoord te geven — oom Knelis kwam thuis. Die was 'n luchtje wezen scheppen — onderweg had hij hier en daar 'n praatje gemaakt met vissers of zo, en daarom was 't wat later dan gewoonlijk geworden.

„Zo, neef Rinus,” zei hij. „Daar doe je goed aan, maat!”

„Rinus wacht al 'n poosje op je,” verweet z'n vrouw hem zacht, maar de oude zeeman lachte en beweerde, dat dat niet erg was.

„Niet erg?”

„Wel nee — als ze op je wachten, da's niks; 't wordt pas kwajer, als ze weglopen,” beweerde oom en Rinus gaf hem lachend gelijk.

„Maar wat zet jij een gezicht als een oorworm, vrouw!” zei oom. „Kom, schenk me es koffie in en vertel es op, waarom je zo bedrukt er uitziet.”

„Tante is bang voor de revolutie, oom! Ze vindt, dat er zoveel socialisten zijn.”

„Och wat,” kwam de oude, „wat veel! Ben jij er bang voor, Rinus?”

„Ik niet.”

„O zo. Ik óók niet.”

„Maar lang niet alle mensen zijn zo,” bracht tante schuchter in het midden. „D'r zijn er heel wat, die er niet gerust op zijn.”

„Ja — da's waar,” bevestigde haar man. „Da's waar.”

„Zie je wel,” vond Tante.

Oom roerde in z'n kopje — hij lustte de koffie graag erg zoet. Toen legde hij z'n lepeltje op het schoteltje neer en zei: „Weet je wat die mensen vergeten? Dit: Die bij ons zijn, zijn meer als die bij hèn zijn. Ja, dat vergeten ze.”

Tante keek hem aan; ze zweeg. Maar na 'n ogenblik zei ze: „Man, je hebt gelijk, ik keek alleen naar de mensen en ik vergat God. 't Is zo. Als Hij voor ons is . . . .”

„Dan is alles goed,” vulde Rinus aan. „Ja, da's wáár.”

Ze hadden nog tamelijk lang verder gepraat — oom had verteld, dat de Scheveningse vissers het lang niet met Troelstra eens waren. Opzettelijk had hij het op z'n ochtendwandelingen met de mensen, die hij ontmoette, over de revolutie gehad — maar gewoonlijk bleek het hem, dat de visserslui daar helemaal niet voor voelden.

„k Moet weg!” schrok Rinus. „Kijk 's, hoe laat.”

„Zeker met etenstijd thuis zijn?” informeerde tante, wier huishoudelijke zin haar neef dadelijk begreep.

Afijn, 't kon nog — mákkelijk kon het. Anders had Rinus desnoods twee trams genomen — lijn 8 en dan lijn 5, die kwam vlak bij hun straat langs.

„'t Hoeft niet,” meende oom. „Je kunt wel met één af.”

„'t Is te hopen — ik ben maar een arme soldaat,” lachte Rinus, maar tante zei zuinig: „Ieder dubbeltje is er een, jongen, denk er om.”

De Fries zag verrast op.

Toen hij in de buurt van de Koninklijke stallen kwam, herinnerde Rinus zich plotseling die gestalte van 's morgens. Wie kon 't geweest zijn? Had hij wat langer kunnen kijken! Maar eer hij er erg in had gehad, was die man verdwenen geweest. Trouwens — 't kon ook even goed verbeelding van 'em zijn. Toch — onwillekeurig keek Rinus, toen hij passeerde en — werkelijk — daar stond Douwe Dijkstra! In levenden lijve!

„Dijkstra!” De Fries zag verrast op. — Z'n oude

compagnies-makker uit Vianen!

„Hé kerel, jij hier?” vroeg hij.

„Ja — verlof. En jij?”

Dijkstra lachte. „Ik kom hier burgeroorlog maken.”

„Hè?”

„Ja — we zijn met 'n hele klomp vrijwilligers — als de socialisten en communisten soms wild worden.” Hij lachte wéér — maar in z'n ogen was nu een dreigende flikkering.

„Kom es 'n keer bij ons,” nodigde Rinus uit. „Daar zul je vader en moeder ook plezier mee doen.”

„Graag,” nam Dijkstra aan. „Maar vandaag gaat niet. — Hoe lang heb jij verlof?”

„Tot morgenavond. Kun je morgenmiddag niet?”

„Ja — afgesproken.”

„Goed! Dan reken ik er op, hoor! Adieu.”

Hij moest doorstappen nu, wilde hij nog op tijd zijn. Toch 'n tram nemen? Daar kwam er net een aan. Hoe laat was het? Kwart voor één? Toe dan maar . . .

Terwijl hij instapte, moest Rinus ineens denken aan tante Mina: „Ieder dubbeltje is er een, jongen, denk er aan . . .”

't Was na vieren. Leo had zich gehaast om thuis te komen — wie weet, wilde Rinus niet mee de stad nog eens in.

„Dag moe. Is Rinus thuis?” De jongen kwam de kamer in met z'n jas nog aan.

„En of!” klonk het vanuit een hoekje bij de schoorsteen. Rinus zelf gaf antwoord — hij had die middag rustig thuis doorgebracht en es met moeder zitten praten. Door de haast, waarmee Leo de kamer was ingestapt, had de jongen z'n broer niet gezien.

„Ga je mee?” vroeg hij.

„Kalm aan toch, vent!” vermaande moeder lachend. „Je bent nog niet in huis, of je wilt al weer weg.”

„Ga je dan mee, Rinus, straks?”

„Nou, — eerlijk gezegd,” kwam die, „liever niet.”

„Hè . . .” Je kon horen, dat het Leo tegenviel.

„Kijk, ik ben vanmorgen weggeweest en vanavond gaan vader en ik uit . . .”

„Waar naar toe?”

„Naar de Willemskerk. 'n Grote vergadering tegen de revolutie.”

„Mag ik mee?” Leo was dadelijk verzoend met het feit, dat Rinus niet de stad in wou, toen hij kans zag, die avond mee te kunnen naar de Willemskerk. Maar moeder stak er een stokje voor.

„Dat gaat niet, Leo,” zei ze. „Dat wordt te laat voor je. Je moet op tijd naar bed — dat heb je nodig.”

Het viel geducht tegen — op school hadden de jongens het er ook over gehad, en nu zou 't zo fijn geweest zijn, om morgenochtend te komen en te zeggen: „Ik ben er geweest, met m'n vader en m'n broer.” Dat zou niet gaan. Jammer. En niet de stad in bovendien. Jammer — geweldig jammer!

Toen 's avonds vader en Rinus weggingen, probeerde Leo nog even, of 't niet lukken wou.

„Toe vader?” vroeg hij. Maar 't hielp niet.

„Nee jongen — dat weet je nu eenmaal!” en de twee mannen gingen weg.

In de buurt van de Willemskerk was het druk. Van alle kanten kwamen ze aan, de mannen en de vrouwen, die daar gingen samenkomen, om hun trouw te be-
tuigen aan de Koningin en aan God.

De kerk raakte vol — tjokvol. Vader en Rinus hadden een plaatsje op de gaanderij gezocht — daar hadden ze een goed overzicht over het geheel, want ze zaten op de voorste bank.

Rinus volgde in het begin de sprekers maar met 'n half oor — hij keek naar beneden, naar die veelkoppige menigte . . . Zie, daar zat nu een massa, die tegen de revolutie was. En niet alleen hier in de Willemskerk — werden niet overal in het land vergaderingen

gehouden als deze? In alle steden en dorpen kwamen ze bijeen de mensen, die trouw bleven aan de regering en overal werd het gezegd: „Wij willen geen revolutie.”

Hoor — de laatste spreker hield nu een rede. Hij vertelde van de maatregelen, die genomen waren.

Ja — er moest mee gerekend, dat het oorlog worden kon — burgeroorlog. Dat barricaden zouden worden opgeworpen in de straten en dat op die barricaden doden vallen konden. Wie zouden de eersten zijn? De spreker noemde dat punt. Hij wist het wel . . . .

De leiders — diè zouden de eersten zijn. Hijzelf was er één van. En nu . . . .

„Er is voor gezorgd, dat, als de leiders mochten sneuvelen, dadelijk anderen hun open plaatsen innemen . . . .”

Zo eenvoudig weg zegde die man dat — rustig, als iets vanzelsprekends. Toch: „wij verlangen de martelkroon niet”, dat hoorde Rinus óók. Het ging om trouw aan het beginsel, trouw aan Gods Woord. Revolutie of Evangelie. Het één of het ander. Welnu — dan liever sterven met het Evangelie, dan leven onder de Revolutie.

De vergadering was afgelopen, de twee Overdiep's liepen weer buiten. Achter hen dromde nog steeds de menigte uit de geopende deuren naar buiten.

„Kijk eens wat 'n volk.” Rinus hield z'n vader even staande — het zag zwart van mensen in de donkere avond.

„Zo, Overdiep,” groette iemand. Vader herkende de stem — het gezicht was donker, want een lantaarn stond achter den spreker.

„'t Was mooi, hè?” ging die door. 'n Collega was 't, 'n tramconducteur.

„Prachtig, man. Je wordt er zo echt door gesterkt.”

„Hoe vind je het, dat ze terugkrabbelen?”

En hij begon te vertellen, hoe Schaper in een lange rede in de Tweede Kamer had uiteengezet, dat het de bedoeling niet geweest was, revolutie te maken. Dàt had Troelstra niet gezegd: de heren hadden den leider der S.D.A.P. verkeerd begrepen.

„Ze hebben anders duidelijk genoeg gezegd,” vervolgde de conducteur, „wat ze wilden; gedreigd met het leger, dat hen helpen zou . . . .”

„O zo. — Maar nu ze zien, dat het niet zo glad gaat als ze dachten, halen ze bakzeil.”

„’t Congres is nog niet voorbij,” herinnerde Rinus. „Dat komt morgen.”

„Nu ja,” zei vader, „dat is zo. Maar denk je, dat dàt besluiten zal, om arbeiders en soldatenraden op te richten, als de leiders het niet willen?”

„Je weet maar niet,” zei de collega. „’t Is met revolutie zó: in ’t begin volgen de mensen je, maar als ’t dan gáát, moet jij de mensen volgen. Het is de vraag, of de socialisten hun leiders niet dwingen, om nu door te gaan.”

„’t Kan . . . .” Vader haalde z’n schouders op.

„Laten we hopen, dat ’t niet zo gaat.”

„We zullen afwachten,” zei Rinus. Hij dacht aan de vrijwilligers . . . .

IX.

REGERINGSGETROUW.

Moeder en Bets hadden dien Zaterdagmorgen zich zoveel mogelijk gehaast. Ze kregen 's middags bezoek. Die kameraad van Rinus zou komen, die al eens eerder geweest was.

Moeder was er wel mee ingenomen. — Douwe Dijkstra had indertijd een gunstige indruk op haar gemaakt en het feit, dat de jonge Fries als vrijwilliger in de residentie was, om, als 't moest, de troon der Koningin te verdedigen, maakte, dat hij nog meer in haar achting rees.

„Weet je hoe laat hij komt?” vroeg ze aan Rinus.

Die had het konijnenhok, dat op de plaats stond, schoongemaakt, en was nu bezig in de keuken zijn handen te wassen. Hij liet er een straal helder water op neerplassen, dat de druppels tegen de tegels van de gootsteenmuur spatten. Bets zag het.

„Toe jôh, maak de boel nou weer niet vuil.” verzocht ze.

„Precies kon Dijkstra het niet zeggen,” gaf Rinus antwoord op zijn moeders vraag. Meteen draaide hij de kraan dicht — begon z'n handen af te drogen. „Zo in de loop van de middag.”

Leo vlaste er ook al op — tegen Jo Stanze had hij er mee opgeschept, dat een vriend van z'n groten broer mee de wacht betrok in de paleistuin en dat die vriend

's middags bij hen komen zou. Hij was dan ook niet weggegaan, om met de jongens te spelen — met z'n bibliotheekboek voor zich zat hij te wachten.

„Gauw thee zetten, Bets,” waarschuwde Moeder.
„Hadden we maar goeie thee,” wenste Bets, maar daar was nu eenmaal niets aan te veranderen. 't Was oorlogstijd en je kon niet alles krijgen, zoals je wel graag zou willen.

Vader had dienst. Die kwam niet thuis vóór de avond — als Rinus pas weg was. Die twee hadden straks elkaar al g'ndag gezegd. Vaders hand had langer dan anders gerust in die van zijn zoon. Immers — ze wisten wèl, hóé ze elkaar verlieten, wie zou zeggen òf en dan hóé ze elkaar zouden weerzien.

Als de revolutie kwam . . . .

Doch zeker wisten ze, dat ze trouw zouden blijven aan Vorstenhuis en Vaderland, allebei en dat God boven hen was en zorgen zou . . . .

De bel ging. Daar was Dijkstra!

Leo's boek sloeg dicht — gelezen had hij niet zo heel veel en toen de Fries een stoel had gekregen en bij de tafel was geschoven, zat Leo hem al aan te zien of hij zeggen wou: „Begin nu met vertellen.”

Wát de jongen eigenlijk voor verhalen verwachtte, zou hijzelf niet hebben kunnen zeggen. Toch . . . .

Het waren zulke vreemde dagen, van ieder, die je zag, meende je nieuws te zullen horen.

't Kwam niet dadelijk.

De twee soldaten begonnen over gezamenlijke kennissen, die ze in dienst hadden gehad — de een was overgeplaatst naar de grens, 'n ander was „afgezwaaid”, 'n derde bevorderd . . . . Over de officieren hadden ze 't — luitenant Verhage was erg goed voor de man-

schappen, maar luitenant Schaafsma behandelde ze te veel uit de hoogte, naar hun smaak.

In die tussentijd had juffrouw Overdiep 'n warm kopje thee geschonken. Ze had haar werk grotendeels

Nou, daar kwam moeke me opzoeken.

aan kant — met haar dochter samen kwam ze 'n poosje gezellig bij de jongens zitten.

„U bent hier vrijwillig, heb ik van Rinus gehoord,” wendde ze zich tot Douwe, toen het gesprek even stokte.

„Ja, juffrouw,” bevestigde de Fries, „we zijn met treinenvol hierheen gekomen.”

„Hoe zit dat eigenlijk?” wilde Rinus weten, en de ander begon te vertellen.

Hij was pas 'n paar dagen thuis geweest uit dienst — afijn, dat wist Rinus wel; zó lang geleden was het nog niet, dat ze samen in Vianen lagen. 'r Waren nog meer jongens van zijn dorp kort thuis — toen 'n telegram kwam. Niet bij hem — o mensen nee. 't Was van 'n hoge meneer uit Den Haag, en die telegrafeerde niet aan 'n eenvoudige boerenjongen! De burgemeester had het ontvangen, of de dominee, precies wist Dijkstra 't niet. Om vrijwilligers had dat bericht gevraagd. —

„Ik was in de schuur bezig,” vertelde de vrijwilliger, „toen mijn moeder me kwam opzoeken. D'r was iemand geweest, om te vragen of ik óók mee wilde. Hij was dadelijk door gegaan — sommigen van de lui, waar hij wezen moest, woonden nogal ver weg, soms 'n half uur of meer buiten het dorp, en er was haast bij het werk.

Nou, daar kwam moeke me opzoeken. Ik was net bezig 'n boomstronk klein te hakken, voor het vuur — 'n warm werkje, dat verzekeer ik je. 't Schoot al aardig op — maar dat wortelhout kan zo bar taai zijn. Afijn, m'n moeder zegt tegen me: „Douwe,” zegt ze, „je zult weer soldaat worden moeten.”

Ik lei er m'n bijl bij neer — dat begreep ik niet. 't Kon zijn, dat we last hadden gekregen met de Duitsers of zo — het kon ook zijn, dat er revolutie was. Want daar had ik iets over in de krant gelezen.

„Hoezo, moeke?” vroeg ik.

Toen vertelde ze, dat er een aanvraag was gekomen uit Holland, om vrijwilligers, oud-soldaten, die bereid waren bij een uitbreken van de revolutie de regering te steunen.

De revolutie wás er nog niet, maar ze was dan toch in de maak . . . .

„Dáár moet ik bij zijn,” zei ik, zodra moeke me alles verteld had, en die dacht er net zo over. „Jongen,” zei ze, „jongen, je weet hoe blij ik was, dat je weer thuis kwam. Maar je mag nu niet achterblijven — de Koningin heeft je nodig.”

„Ik zal gaan,” zei ik, „en meer niet. Maar voor moeke was het heel wat, want ik ben de oudste zoon en vader is dood.”

De verteller zweeg 'n ogenblik. Hij keek strak voor zich uit, als zag hij de oude schuur, waarin zijn moeder tegenover hem had gestaan, om hem te zeggen, dat zijn plicht hem riep. En nog meer zag hij. Hij zag de huiskamer daar in Friesland, waar laat in de avond zij beiden gezeten hadden, z'n oude moeder en hij. De lamp had haar gelig schijnsel geworpen op het warm-rode kleed, dat de tafel bedekte, en stil was het geweest, heel stil.

Toen . . . . Moeder had met hem gesproken nu hij weer weg gaan zou. Want wie wist, of haar zoon weer terugkomen ging? Veel had ze niet gezegd, de weduwe van den ouden Dijkstra, en geweend had ze ook niet. Maar er was een zachte trilling in haar stem geweest: Douwe, haar oudste, ging; naar den burgeroorlog misschien.

Gebeden hadden ze samen, in die stille kamer, met den geligen lampenschijn . . . .

Aan die dingen dacht hij, terwijl hij om zich staarde. Maar hij sprak er niet van . . . .

Na enkele minuten ging hij door. Nog méér jongens waren gegaan . . . . Sommigen waren nòg korter thuis — één had ternauwernood zijn uniform voor een burgerpakje verwisseld. Maar zonder aarzeling hadden ze zich aangeboden — vol vuur, om Troelstra te tonen, aan welke kant het leger stond.

Ook ouderen waren meegekomen — mannen, die hun huisgezin verlaten moesten.

Hiemstra, de bakker, had z'n winkel gesloten.

„Wat 't zwaarst is, moet het zwaarst wegen,” verklaarde hij aan zijn vrouw. „Eerst 't vaderland, dan wij.” Want hij ging mee, vast en zeker.

„Boersma blijft thuis,” wierp zijn vrouw tegen, met een bezorgde blik. Boersma was de andere bakker van het dorp — met z'n tweeën voorzagen ze de dorpeelingen van brood. Daar dacht vrouw Hiemstra aan en ze was bang, dat hun klanten misschien naar den ander zouden lopen. Dat had ze haar man gezegd ook: daar moest je 'mee rekenen. Boersma ging nièt naar Den Haag — hij kòn niet, want hij was nooit soldaat geweest. Afgekeurd indertijd, wegens lichaamsgebreken. Die bleef . . . . Hoe zou het dan met de zaak van Hiemstra gaan?

„Tòch moet ik mee,” hield die vol, en ziedaar! in de loop van de dag kwam Boersma binnenstappen. Hij had gehoord, dat z'n concurrent als vrijwilliger vertrok en de zaak zolang sluiten wou. Zèlf kon hij niet mee — maar nu had hij hier een kans om tòch te helpen.

„Hoor es,” zei hij, „jij gaat vechten voor de Koningin

— in die tussentijd zal ik bakken voor jou. Scha mag je niet lijden!”

Dat was heel mooi geweest van Boersma; ze hadden hem wèl bedankt. Maar hij had het afgeweerd: „Nu is het een tijd, om samen schouder aan schouder te staan tegen de revolutie. Ieder moet doen wat hij kan. Jij vecht — ik bak. Dat 's alles.” Zo was Boersma weggegaan.

Het hele dorp was in geestdrift geweest: wilden me daar de socialisten de baas spelen, revolutie maken. Dat zouden ze anders gewaar worden!

En 's avonds waren de mensen bijeen gekomen — in het dorpskerkje. De voorste rijen banken waren bezet door forse kerels in de grauwe uniform van de landmacht. Stoer zaten ze daar en rustig. Achter hen hun bloedverwanten, hun vrienden, hun bekenden.

Stil was het in het kerkgebouw, en toch! Er hing iets in de lucht, iets groots, iets machtigs . . . .

Ernstig waren de mensen — ieder voelde, dat gevaar dreigde, groot gevaar.

Bangheid kenden ze niet.

Zaten daar niet hun mannen en zonen, die morgen vertrekken gingen naar Holland, om het revolutie-monster het bit in de bek te stoten en het te betuigen?

Neen — bangheid kenden ze niet.

Want ze wisten, veilig te zijn in Gods hand. Van Hem had Nederland het Oranjehuis gekregen, bij de gratie Gods regeerde de Koningin — in Gods hoede zouden ze gaan, de vrijwilligers, om met Zijn hulp te staan voor land en vorstin en volk . . . .

Zo sprak ook de dominee, die velen van die Friezen al jaren lang kende, hen had zien groot worden van

jongen tot man . . . . Nu gingen ze . . . . Wat zou het worden?

„Dezen vermelden van wagens en die van paarden, maar wij zullen vermelden den Naam des Heeren onzes Gods.”

Dáár wees de predikant hen op — niet in geweren en kanonnen, niet in bommen en granaten rust de overwinning, maar in de hand des Heeren, die alles leidt naar Zijn wil . . . .

Toen was er vrede gedaald in de harten van de luisterenden — vrede, omdat ze gevoelden, dat de Héére hen leiden zou . . . .

De burgemeester had ook nog gesproken. Kort. — Hij had gewezen op de gevaren, die komen konden en gezegd, dat die gevaren niet afschrikken móchten en niet afschrikken zóuden.

„Nooit!” Ineens was dat woord gevallen, zwaar en vast . . . . Het kwam van de voorste bank, waar Douwe Dijkstra zat. Het leek, alsof de mensen er door ge-electriseerd werden — die kalme Friezen, ze trilden van geestdrift en eensklaps klonk het, gedragen, uit vele kelen:

„Wilhelmus van Nassauwe
Ben ick van Duitschen bloed,
Den vaderlandt ghetrouwe
Blijf ick tot in den doet.”

„Tot in de dood . . . .”

Vast zagen ze elkaar in de ogen en met een bede in het hart beloofden ze: „ghetrouwe blijf ick, tot in den doet.”

En in de trein . . . .

Haast aan ieder station stapten nieuwe manschappen in, gedurig begroet met groot gejuich door hun mak-

kers, die al in de coupé's zaten. De trein donderde voort, de Veluwe over — Amersfoort, Utrecht, door de vlakke weiden van Holland . . . .

Uit de coupé's klonk gezang: vaderlandse liederen galmden over de landen, zich verenigend ten slotte in het oude Wilhelmus:

„Mijn schilt ende betrouwen

Sijt Ghij, o Godt, mijn Heer.”

„Jullie zijn nog door de stad getrokken, niet?” vroeg Bets.

„Daar ben ik niet bij geweest. Dat was een troep, die met een volgende trein meekwam,” antwoordde Dijkstra. „Ja — dat spijt me wel.”

„Vandaag is het congres van de socialisten,” herinnerde moeder. „Dáár zullen ze 't uitmaken . . . .”

„Dat wil zeggen: of ze 't proberen zullen. En àls ze 't proberen — dàn gaan we pas uitmaken of 't lukken zal!” Dat was de Fries.

„In Rotterdam liggen Limburgers, heb ik gehoord,” zei Leo. Hij had met schitterende ogen naar het verhaal geluisterd. Als je óók eens in zo'n vrijwilligers-trein zitten kon!

„O ja, 't zijn niet allen Friezen, hoor!” kwam Dijkstra. „Groningers zijn er een massa en Brabanders en Zeeuwen . . . .”

„Uit 't héle land! Ons volk heeft Oranje tè lief, om de socialisten hun gang te laten gaan.”

„Ze zullen wel wijzer wezen,” dacht Douwe. „Troelstra is ziek vandaag, vertelden ze in de stallen.”

Rinus lachte, maar met een ernstig gezicht herhaalde de ander: „Werkelijk, hij is ziek vandaag.”

Dijkstra ging onderhand opstappen, hij moest op tijd „binnen” zijn.

„Hebben jullie 't daar nogal naar je zin?” vroeg Rinus, en z'n kameraad roemde: „Uitstekend. Tot nog toe zijn we voor ons plezier uit.”

„'t Is te hopen, dat dat niet verandert,” meende juffrouw Overdiep, die niet dan met angst dacht aan wat zou kunnen komen . . . .

't Speet Rinus wel, dat-ie niet een eind mee kon, om z'n makker weg te brengen, maar zelf had hij nog maar enkele uren, vóór z'n trein ging . . . .

„Niks erg, hoor! Blijf gerust thuis,” vond Dijkstra.

„Hebt u nog meer kennissen in Den Haag?” Bets had tot nu toe niet veel gezegd, nu kwam ze naar de gang, waar de Fries z'n overjas aandeed.

„Nee — geen enkele.”

„Kom dan morgen bij ons koffiedrinken uit de kerk,” nodigde het meisje hem uit en haar moeder ondersteunde: „We rekenen er op.”

„Als 't niet te druk wordt . . . .”

„Och kom — voor regeringsgetrouwen is niets te veel.”

„Graag dan — héél graag. Dus tot morgen . . . .”

X.

EEN DRUKKE ZONDAG.

Met z'n vieren waren ze naar de kerk geweest, de Overdieps. Dat was 'n bijzonderheid, die niet alle weken voorkwam, want vader moest vaak 's Zondags dienst doen op de tram. Dat was iets wat hem vaak gehinderd had — hij zou het graag anders gehad hebben, maar dat ging niet. En 'n andere betrekking — waar moest je die zo gauw vandaan halen?

't Was vol geweest in 't kerkgebouw — je kon zien, dat de mensen voelden, dat in deze dagen God alleen helpen kon. Tussen de gewone burgers zag je veel militairen: de jongens uit de provincies, die naar Den Haag waren gekomen, als vrijwilliger. Leo had Dijkstra ontdekt. 'n Paar banken voor hen had hij gezeten, op 'n hoekplaatsje.

„Daar zit Rinus z'n vrind,” had de jongen z'n vader aangestoten en die had geknikt. Bij 't uitgaan van de kerk wachtten ze op hem — hij zou immers mee gaan koffiedrinken. Ah! daar had je 'm!

De soldaat kreeg de Overdieps ook in het oog, — hij kwam naar hen toe.

„U gaat mee, hè?” vroeg vader, nadat ze elkaar gegroet hadden. Meteen wilde hij oplopen.

„'t Spijt me, 'k heb dienst!”

„Hè—è,” kwam Leo gerekt.

„Dienst?” vroeg Bets.

„Ja, gisteren heb ik daar niet zo gauw aan gedacht. Ik ben opzettelijk hier naar de kerk gegaan, omdat ik wel verwachtte u ook hier te vinden.”

„Anders had u zeker 'n andere kerk bezocht, die dichter bij uw kwartier staat?”

„Vanzelf. Dat hebben heel wat van m'n kameraads gedaan. Had ik u hier niet getroffen, dan was ik van plan even aan te lopen, om te zeggen, dat ik niet kon.”

„Ga dan tóch mee, dat kan dan wel.”

„Nee, heus, ik heb geen tijd. 't Wordt licht wat laat . . . .”

„Jammer,” vond moeder.

„Weet je wat,” zei vader. „Als Leo en ik u dan eens wegbrengen?”

Zo gebeurde het. Met z'n drieën, de Fries in het midden, gingen ze. Vader hoopte tegelijk hier of daar in de stad wat nieuws op te doen van het socialistisch congres. De vorige avond had in „De Standaard” al iets er over gestaan — en vader had daaruit opgemaakt, dat er van de instelling van arbeiders- en soldatenraden wel niets komen zou. 't Was natuurlijk niet lang geweest, dat krantenverslag, — 'n halve kolom zo wat, meer niet, — maar het leek dan toch, dat het de goede kant uitging.

„Ze zien wel, dat de christelijke partijen er niets van hebben moeten,” beweerde Dijkstra.

„Nou — gelukkig, als 't zo afloopt.”

„Zeker ben ik er nog niet van,” aarzelde Overdiep.

„Dat niet . . . .”

Ze liepen stevig door — 't was 'n heel eind naar de binnenstad. Af en toe, als ze 'n paar soldaten passeerden, vingen ze klanken op van Fries en Gronings dialect; dan glimlachte Dijkstra.

„Komt u vanmiddag nog?” vroeg Leo, toen de Koninklijke Stallen bijna bereikt waren.

„Vanmiddag, nee, dat gaat niet.”

„Nou,” zei vader, „zo gauw u es tijd heeft, moet u aankomen. We zullen u graag weer bij ons zien. Breng desnoods 'n kameraad mee.”

Ze namen afscheid en Dijkstra verdween onder de grote poort van zijn kwartiergebouw.

„Laten we 't Noordeinde doorgaan,” stelde Leo voor. „We zijn er nu tóch vlak bij.”

Nauwelijks waren ze de hoek om, of ze zagen 'n menigte volk in de buurt van het paleis staan. Het ruitersstandbeeld van Prins Willem de Eerste rees zwaar boven de mensen uit.

„Kijk, daar is wat te doen.”

Sneller stapten ze door — stonden gauw bij de volkshoop.

In groepen praatten de mensen, de ogen gericht op het paleis-balkon.

„Is er iets aan de hand?” wendde Overdiep zich tot den eersten den besten, dien hij zag. 'n Heer was het, die met 'n meisje aan de hand vlak bij het voetstuk van het standbeeld stond.

„Nu niet meer,” zei die. „Daarnèt . . . . De Koningin is pas uit de kerk thuis gekomen.”

„En?”

„Heel wat mensen stonden hier te wachten om Haar te zien. Toen kwam het hofrijtuig aan, — van die kant,” wees de verteller, — „en het publiek barstte los in hoera-geroep. Iemand begon te zingen — dadelijk werd het overgenomen en het daverde over het plein. Hare Majesteit stond dáár op de trappen van het paleis-bordes, met den Prins en de Prinses.”

„Daar had ik bij moeten zijn,” wenste Leo.

„De Vrijwillige Landstorm — kijk, de mannen staan er nog — had zich als een erewacht voor het paleis opgesteld. Maar het publiek was niet te houden — ze drongen hoe langer hoe meer op, en juichen, juichen . . .”

„Ik ook, hè pa,” zei het meisje. „Ik heb ook geroepen: Leve de Koningin.”

„’t Was prachtig! Schitterend! Nee, zo lang als er zulke dingen gebeuren in ons land, ben ik niet bang voor revolutie,” zei de heer.

„Waar wachten de mensen nu nog op?” vroeg vader.

„k Weet niet. Ze denken zeker, dat de Koningin nog eens op het balkon zal komen.”

„Laten wij dan ook wachten,” vond Leo, maar daar hadden ze geen tijd voor. ’t Was toch al niet vroeg meer . . . .

In de stad was het druk — nog drukker haast dan anders op Zaterdagavond. Maar je zag niet meer zoveel bedrukte gezichten als een paar dagen geleden.

Voor sigarenwinkels hingen hier en daar bulletins.

Drommen mensen stonden er bij — sommigen bespraken ijverig het nieuws van het congres in Rotterdam, anderen lazen zwijgend en liepen dan verder.

Allerhande opmerkingen werden er gemaakt. De meesten waren blij, dat door het vastberaden optreden van de regering, de christelijke partijen en de andere regeringsgetrouwen, aan de revolutie feitelijk de kop werd ingedrukt, vóór ze nog goed uitgebroken was. Anderen rieden aan, nog niet ál te vast te vertrouwen, dat de revolutionairen hun plannen zouden opgeven.

„De drang naar revolutie is gewekt,” zeiden ze, „en het is lang niet zeker, dat de leiders hun mannetjes in

de hand kunnen houden. Denk maar aan Amsterdam!"

Dat was die schietpartij geweest, waarbij doden waren gevallen — toen had het een ogenblik geleken, dat het bloedige ernst worden ging. Wie weet, wat nog voor de deur stond . . . .

Maar er waren er, die dat niet zò ernstig namen. Het was te betreuren, zeer zeker, doch om nu te geloven in een herhaling . . . . Immers, de volgende dag, toen Wijnkoop, de leider der communisten, z'n volgelingen op een bepaalde tijd had opgeroepen om te komen en dan een fors begin te maken met het „grote werk”, waren er twintig verschenen, zegge twintig.

Nee, nu gebleken was, dat het ordelievende deel van de landsbevolking gerééd stond — nu zou de revolutie wel uitblijven.

„Voorlopig tenminste,” zei Overdiep. „We moeten niet denken, dat de heren hun plannen voor goed opgeven. Waakzaam blijven is het wachtwoord.”

De socialistenvongden zongen 'n paar tonen lager dan voor kort. Ze begrepen wel, dat hun verwachtingen niet zouden worden verwezenlijkt.

De Rooy stond heftig gesticulerend te praten met 'n paar van z'n kennissen op het Regentesseplein. Leo zag hem, toen hij met vader voorbij ging op weg naar huis.

„Doorgaan!” hoorden ze hem zeggen in 't langs lopen. „Doorgaan!”

Wat er op geantwoord werd, konden ze niet verstaan, maar vader overlegde in zich zelf, dat er wel meer zouden zijn, die, als z'n buurman, ten koste van alles nu doorzetten wilden . . . . Hij keek onwillekeurig nog eens om — daar kwam de metselaar hen achterop.

„Goeien middag,” groette vader, toen De Rooy hen had ingehaald. „Je gaat ook naar huis, zeker?”

„Ja. — Nou, jij zult wel blij zijn,” zei de ander. Z'n gezicht stond niet bepaald vriendelijk. Hij had zich opgewonden daareven, en z'n bui was nog niet gezakt.

„Dat spreekt. Je weet, hoe ik over die dingen denk.”

„Als jullie maar meegedaan hadt, jullie christelijke arbeiders, dan was het zeker gelukt.”

„Wij doen niet mee, nu niet en nooit!”

„Wacht maar — als er eens een tijd komt, dat we jullie dwingen kunnen,” en de stem van De Rooy had een dreigende klank.

„Meedoen, nooit!” herhaalde vader. „Je weet wel, waarom niet. Revolutie gaat in tegen Gods Woord, en daarom doen wij Christenen nooit mee.”

„Als ze maar durfden,” barstte De Rooy los, „als ze maar durfden. Dan gebeurde het nog.”

Overdiep haalde de schouders op. Dat prikkelde den ander en die viel uit: „Al moet het met geweld dan . . .”

„Komt zó jullie heilstaat?”

„Als 't niet anders kan — ook goed. Na de ellende komt dan toch het geluk.”

„Rusland,” wierp Leo er tussen, maar dat bezorgde hem een uitbrander. Als grote mensen praatten, moest hij zwijgen!

„Jullie willen toch in je heilstaat gelijk recht voor allen?” begon vader weer. „En je zou die staat willen gronden op geweld.”

„Nee, niet gronden op geweld, maar zo nodig hem stichten met geweld.”

„Hm,” zei vader; hij hechtte niet veel aan het verschil, dat de metselaar daar maakte. 't Kwam er in elk geval op neer, dat 'n minderheid de meerderheid

van het volk zou dwingen naar haar pijpen te dansen.

De twee mannen werden het niet eens — 't sprak van zelf, dat ze het niet eens werden, want het verschil in beginsel was onoverkomelijk. De één boog zich voor Gods Woord en wilde zich daaraan onderwerpen in alles, de ander wilde er totaal geen rekening mee houden. Daarom werden ze het niet eens, nooit . . . .

Moeder vond, dat haar man met Leo wel erg lang weggebleven was — 't was bijna etenstijd, toen ze thuis kwamen. Afijn, vandaag kon ze het plaatsen en ze luisterde met Bets naar het verhaal van wat de twee in de stad hadden opgedaan. 't Stemde haar heel wat geruster en al begreep ze wel, dat haar man gelijk had, toen hij zei, dat alle gevaar nog niet geweken was, toch voelde ze zich dankbaar gestemd, dat het zó liep . . . .

En 's middags!

Daar had je waarlijk oom Knelis! Dat was een verrassing!

Tante Mina was niet meegekomen — die durfde 't nog niet goed aan, zo'n eind wandelen, maar ze had tegen haar man gezegd: „Da's goed, ga jij dan maar eens kijken; Rinus is misschien ook nog wel thuis.”

„Die had verlof tot Zaterdag,” herinnerde oom, maar tante beweerde, dat het best kon wezen, dat hij in Den Haag had moeten blijven: daar waren immers soldaten nodig! De jongen was er niet, zag oom, toen hij goed en wel bij de familie zat.

Hij had 'n geweldige drukte gezien onderweg — d'r was 'n betoging van de Rooms-Katholieken op het grote sportterrein Houtrust, óók al tegen de revolutie. Met banieren en vaandels waren ze opgetrokken, om

te luisteren naar de sprekers, die hun voorhielden, welk gevaar er voor ons land school in het drijven der socialisten, en hen opwekten, trouw te blijven aan God, Koningin en Vaderland.

„Net op dezelfde dag, dat in Rotterdam die vergadering is van de roden.”

„Dat wil zeggen . . .” kwam Bets. „Voor die is het de tweede dag.”

„Troelstra was er niet gisteren,” vertelde oom, „die was nog ziek.”

„Net als Vrijdag in de Kamer — toen heeft een ander het ook voor hem moeten opknappen.”

„Heeft u hem wel eens gezien, oom?” vroeg Leo, en de oud-zeeman vertelde, hoe hij eens een Kamerzitting had bijgewoond en daar de verschillende kopstukken van de partijen had zien zitten. Als hij weer eens ging, mocht Leo mee! Wanneer het tenminste met de schooltijden uitkwam, want de school er om verzuimen, dat ging niet. Het beste was misschien een Woensdagmiddag — dan had Leo toch vrij, en voor oom was iedere dag even geschikt — hij rentenierde.

Ze zaten gezellig bij elkaar — spijtig, dat tante Mina er niet was, vond moeder. Anders waren oom en tante licht wel gebleven, tot ze gezamenlijk naar de avondkerk konden gaan. Dat ging nu niet — oom had beloofd weer tijdig thuis zijn.

Toen hij weg was, wilde Leo nog even de deur uit — Jo Stanze had gevraagd, of hij 's middags bij hem kwam om naar 'n tekening te kijken, die Jo thuis gemaakt had: 'n landschapje met 'n korenmolen.

„Zou je wel gaan?” vroeg Bets. „'t Is al aardig laat.”

„Och, hij wou 't zo graag,” zei Leo.

„Weet je wat, ga 'n andere keer. Want als je voor

kerktijd terug wil zijn, gaat het haast niet," stelde moeder voor en daar bleef het bij . . . .

Leo zocht z'n boek op — hij had er niet verder in gelezen sedert het bezoek van Douwe Dijkstra — misschien kreeg hij het vanavond wel uit.

Vader schoof z'n stoel in 't hoekje bij de schoorsteen, om nog gauw 'n dutje te doen en moeder, met haar bril op, las bij het raam „De Heraut". Die hadden ze samen met Rijkssen, uit de Fultonstraat. 's Maandags moest Leo 'em altijd wegbrengen en daarom moest moeder vandaag de krant lézen . . . .

Bets ruimde de theeboel op . . . .

XI.

18 NOVEMBER 1918.

Het weer lokte niet uit. Kil was het — en huiverig dook meneer Beekman dieper in z'n overjas, toen hij die Maandag naar school ging. 't Was nog tamelijk vroeg — goed acht uur pas, maar meneer Beekman wilde wat bijtijds in z'n lokaal zijn, omdat hij nog een taaloefening op 't bord te schrijven had. De lucht was grauw en er hing een fijne nevel. In de straten hinderde die niet zo zeer — maar toen Leo's onderwijzer in de buurt van de school kwam, waar de huizen nog niet in aaneengesloten rijen stonden en waar je een heel eind naar de duinkant kijken kon, viel het hem op, dat de mist dichter was dan hij aanvankelijk meende. Toch wel lekker, zo'n ochtendwandeling naar school.

Bij het schoolgebouw zag hij nog niemand van de jongens en geen enkele van de andere dames of heren. Zou er al iemand binnen zijn?

Ja — meneer Kleinsma. De beide heren begroetten elkaar; toen ging meneer Beekman aan z'n werk. 'n Invuloefening was 't, die op 't bord kwam — 'n taaie, de jongens zouden er hun behoorlijke werk aan hebben!

Hij was bijna met het opschrijven klaar, toen het hoofd der school binnenkwam, 'n ochtendblad in de hand.

„Heeft u 't laatste nieuws al gelezen?“ begon hij, en toen het antwoord ontkennend was, bood de vrager

aan: „Kan ik u dan soms dienen met deze krant? Er staat een verslag in van de vergadering die de socialisten in Rotterdam gehouden hebben gisteren.”

„En?” vroeg de onderwijzer. Hij legde z'n pijpje krijt neer, nam het aangeboden ochtendblad uit de hem toegestoken hand.

„Troelstra is er geweest — op verzoek van de vergadering. Hij heeft 'n lange rede gehouden.”

„Zo! Van belang?”

„En òf. Kijkt u.” Meneer Kleinsma nam de krant weer terug voor 'n ogenblik, vouwde het blad open en las: „ben ik gekomen tot een punt, waarop ik mij als eerlijk man verplicht gevoel te zeggen, dat ik de machtsverhoudingen niet geheel juist heb gezien.”

„Zegt Troelstra dat?”

„Ja — hij geeft dus toe, dat ie zich vergist heeft. In het leger bijvoorbeeld en in de politie, die allebei aan de kant der regering staan. Trouwens — in de grote meerderheid van het volk.”

De krant werd opgevouwen — meneer Beekman legde ze onder op de lessenaar. 't Was nu tijd, om de kinderen onderhand binnen te laten; dat congresverslag wilde hij om twaalf uur graag eens op z'n gemak nalezen. De hoofdzaak wist hij dan toch al: de revolutie was „afgelast”.

„Meneer — bent u gisteren in het Noordeinde geweest?” kwam een meisje naar hem toe.

„Nee — jij wel, Tine?”

„Met vader, meneer. We kwamen net uit de kerk.”

„Ik heb zoiets horen vertellen — van 'n aanhankelijkheidsbetoging of zo, niet?”

„We hebben gezongen — van allerlei. Allemaal vaderlandse liederen natuurlijk. Ik stond vlak vooraan;

ik kon de Koningin best zien, en den Prins en het Prinsesje ook."

„Zo — dat trof je dan."

Meneer kon er niet verder op ingaan — de klas was vol met kinderen, die luid hun gesprekken voerden en elkaar van allerlei vertelden met harde, schreeuwende stemmen. Jo Brouwer had weer ruzie — dat was nou altijd zo, en meneer moest tussenbeide komen, om er een eind aan te maken.

„Jullie moogt wèl praten voor de les begint — als je maar niet zo verschrikkelijk schreeuwt," kalmeerde hij de woelige troep.

Daar luidde de beginbel — en na enkele minuten was de klas rustig. Ze zaten stil op hun plaatsen, luisterden naar de bijbelse geschiedenis. Je hoorde niets dan alleen de stem, die vertelde.

Toen ze rekenen hadden, werd dat anders. Hier en daar fluisterde iemand met z'n buurman — de onderwijzer zag het wel, maar als 't niet te luid was en te lang, liet hij het oogluikend toe.

Er werd geklopt — dadelijk daarop ging de deur open en meneer Kleinsma stak het hoofd naar binnen.

„Kunt u even komen?" vroeg hij, terwijl z'n ogen naar meneer Beekman zochten. Die zat op de achterste bank, bij Janny Versteeghe. Janny was niet de sterkste in rekenen en vooral percentsommen waren onoverkomenlijke hindernissen voor haar. Daarom werd ze, als 't kon, gedurig apart geholpen. Nu het hoofd der school hem riep, stond meneer Beekman dadelijk op.

„Tot uw dienst," zei hij en toen weer naar Janny: „Je ziet het dus nu? Weet je nu, hoe 't uitgerekend moet worden?"

Janny, het hoofd schuin omhoog, keek naar hem op en fluisterde: „Nu wel, meneer.”

„Mooi. Werk dan maar op je gemak verder.”

Nog 'n blik over de „vergadering” — alles was rustig. Meneer Beekman stapte de gang op.

Daar stond meneer Kleinsma, met de andere leden van het personeel.

„Kijkt u eens,” zei hij. „Juffrouw Groothees heeft me deze proclamatie gegeven.”

Hij liet het papier zien. Halfluid las iemand voor:

Huldiging van de Koningin.

Proclamatie van den Burgemeester.

Morgen, Maandagmiddag, zal op het Malieveld eene huldebetooging aan H.M. de Koningin plaats hebben van Bonden en Vereenigingen, die zich in deze dagen achter de Regeering hebben geschaard. Hare Majesteit zal te één uur verschijnen. De besturen, die hieraan met hunne leden wenschen deel te nemen, worden uitgenoodigd, vóór half één ure met hunne vaandels of andere onderscheidingsteekenen aanwezig te zijn.

Ook de burgerij, die H. M. hulde wil betuigen, zal daartoe ter plaatse in de gelegenheid zijn.

Ik noodig de ingezetenen uit, morgen de vlag uit te steken en oranje te dragen.

De Burgemeester,
J. PATIJN.

„O ja, die zijn gisteren in de stad verspreid,” zei meneer Schortinghuis, de onderwijzer uit vier.

„Aangeplakt zijn er ook — grotere dan,” vertelde juffrouw Groothees.

„Wat denkt u er van vrijaf te geven?” wilde het hoofd der school weten. „Dan kunnen de kinderen er naar toe, en wie van ons lust heeft, eveneens.”

„U bedoelt: vanmiddag geen school?”

„Ook. Maar ik wou, — zeg: om elf uur vrij geven. De kinderen zouden toch in ieder geval eerst naar huis moeten, om daar te vragen, of ze gaan mogen.”

Dat lag voor de hand en daarom — om elf uur vrij-af!

De klas werkte rustig door — alleen toen meneer Beekman binnenkwam weer, hief een enkele het hoofd op . . . .

„Hou jullie even op met werken.”

Ze legden hun pennen neer — keken vol verwachting, tot meneer beginnen ging.

„Misschien weten jullie, dat er proclamaties verspreid zijn van den burgemeester.”

'n Paar knikten van „ja”, d'r waren er ook, die nog niets ervan wisten.

„Nu — vandaag om één uur is er een huldebetoging aan de Koningin — op het Malieveld. Daar wil jullie zeker wel bij zijn?”

„Nou!” „En of!” „Leve de Koningin!” klonk het door elkaar, en meneer liet ze roepen. Hij lachte maar stilletjes voor zich heen. „Leve de Koningin,” riep er weer iemand en JanVerkuyl zette in: „Hiiep hiiep, hoera!”

'n Ogenblik stonden ze haast allemaal in hun banken — het lokaal was vol van hun geluid. Toen wenkte meneer — hij was nog niet uitgesproken.

„Ik hoor het al,” zei hij, toen 't rumoer bedaard was. „Jullie zult het wel goed vinden, als je vandaag om elf uur vrij krijgt.”

„Fijn!” riep Kees Kuylman, en Leo stootte van plezier z'n buurman haast de bank uit. Het leek er

naar, dat het rumoer van daareven weer beginnen zou en dat mocht niet. 't Was mooi genoeg geweest!

„Rustig blijven,” vermaande meneer. „En denk er om — niemand gaat naar 't Malieveld, die niet eerst thuis toestemming heeft gevraagd. Daar kan ik op aan, hè?”

Hij keek rond. „Ja, meneer,” kwam het antwoord van verschillende kanten; hier en daar was toestemmend hoofdgeknik.

Meneer Beekman wist, dat hij z'n jongens en meisjes vertrouwen kon . . . .

Leo hólde naar huis....

Hij rukte de bel bijna uit de deurstijl en Bets, verschrikt door het hevige geklingel, haastte zich open te doen. Wat kon er zijn?

„Jij?” haalde ze verwonderd uit, toen ze haar broertje voor zich zag staan. „Jij? Zo vroeg?”

Maar Leo lette er niet op — hij liep haar voorbij, om z'n moeder te zoeken. Die was nog druk aan 't werk en niet minder verwonderd dan Bets, dat de jongen zo vroeg uit school thuis was. Maar Leo legde dat uit — gejaagd. Liefst was hij dadelijk weer weggehold — naar 't Malieveld vast. Moeder lachte er om.

„Nee, jongen,” zei ze „kalm an. Zo'n haast heeft het niet. 't Is pas goed kwart over elf.”

„Zou ik mee kunnen?” vroeg Bets. „Als we vroeger eten . . . .”

Leo hólde naar huis . . . .

„Ja moe, toe . . . .” drong Leo aan, en moeder beloofde haar best te zullen doen. Vader kwam toch niet op etenstijd thuis vandaag — voor hem moest ze om een uur of vijf ’n warm potje klaar hebben.

„Gaat u niet mee?” De jongen was z’n moeder nagelopen de keuken in.

„Ik? Nee vent, dat durf ik niet aan. ’t Zal wel heel druk zijn en je moeder wordt al een dagje ouder.”

„Hebt u geen zin?”

„Zin — zeker wel. Maar tussen de volksdrukte waag ik me niet meer. En druk zal ’t wel zijn.”

„Leo!” riep Bets vanuit de kamer; ze had oranje-strikjes opgezocht, die nog in de linnenkast lagen van Koninginnedag.

Oranje moest je op hebben, dat sprak vanzelf, en Leo nam twee knoopjes; één op z’n blouse en één voor z’n overjas. Hij spelde het er vast op — terwijl de jas nog aan de kapstok hing.

Ze gingen trammen. Moeder had geld gegeven, ’t Was ver naar ’t Malieveld, en daar zouden ze allicht óók weer moeten staan . . . . Bij ondervinding wist jufvrouw Overdiep, hoe moe je daarvan werd. Vóór de oorlog was ze vaak met haar man naar een parade wezen kijken, of naar de opening van de zitting der Staten-Generaal. Dan viel het niet méé, als je ’n poos tussen volksdrommen in stond, om je plaatsje niet te verliezen . . . . Daarom vond ze, dat Bets en Leo niet moesten lopen naar ’t veld — dan zouden ze immers al moe zijn, vóór ze goed en wel stonden.

Lijn 5 namen ze — en om zeker te zijn van een plekje, liepen ze naar ’t eindpunt om in te stappen. ’t Was goed, dat ze ’t gedaan hadden — vóór de tram

de Weimarstraat uit was, had de bestuurder het bordje al naar beneden geklapt, waar „Vol” op stond.

En alle mensen haast droegen oranje. 'n Enkele zag je, die die kleur niet droeg — maar verreweg de meeste jassen en mantels prijken met 'n strik, of 'n knoop, of 'n rozet.

In de stad — vlaggen, overal . . . . Het leek wel een feestdag en dat was het eigenlijk ook. Je zag vrolijke, opgewekte gezichten: de mensen ademden vrijer, nu Troelstra zelf had erkend, zich te hebben „vergist”. 't Gevaar voor opstand, voor burgeroorlog was, althans voorlopig voorbij . . . .

De nevel was in de loop van de ochtend opgetrokken en de zon kwam door . . . . Aarzelend wel, en wolken bleven aan de lucht, maar toch: het leek, alsof de stemming nòg vrolijker werd, nu de zon het won van de nevel.

De trams gierden door de straten — hun beugels waren versierd met vlaggetjes, die klapperend wapperden door de felle zucht van de wind . . . . Mauritskade — Kanaalstraat ¹⁾).

De tram ging niet verder — het kòn niet.

Verscheidene wagens stonden er al en voortdurend kwamen er nieuwe bij. Die kwamen óvervol aan — stroomden leeg . . . .

Kijk — Vader! Leo zag hem het eerst: bij z'n wagen stond hij . . . .

„Gaat u mee?” vroeg Leo. 't Kon niet — je mocht de dienst niet verzuimen natuurlijk.

„Pas maar goed op, dat jullie elkaar niet kwijt raakt,”

---

¹⁾ Tegenwoordig: Dr. Kuyperstraat, zo genoemd naar Dr. A. Kuyper, die daar woonde op No. 5.

waarschuwde Overdiep. „'t Is bar en bar, zo druk als 't is.”

Dat was zo. Het leek wel, of heel Den Haag naar het Malieveld getogen kwam. Op de Prinsessegracht al zag 't zwart van 't volk. Kooplui liepen er tussen door — grote, fluwelen kussens droegen ze op de hand, vol met speldjes en strikjes.

„Oranje-nationaal!”

„Oranje-knopen!” hoorde je ze schreeuwen. Zagen ze iemand, die nog niet voorzien was van de geliefde kleur, dan klampten ze hem aan: „'n Knoop, meneer? Juffrouw — oranje!”

De twee Overdiepjes liepen door — probeerden om op 't veld een goed plaatsje te krijgen. 't Was er al vol. Overal mensen. In de bomen waren jongens geklauterd: daar konden ze 't veld beter overzien. Leo had ook wel zin 'n mooien trek op te zoeken, maar Bets wou er niet van horen.

„Geen denken aan!” zei ze.

Gedurig kwamen er verenigingen aangemarcheerd, achter hun vaandels. Ze gingen naar het midden van het veld, waar een grote ruimte voor hen was opengehouden, afgezet met touwen. Binnen die ruimte wemelde het van doeken en vlaggen, vele met goud bestikt, dat schitterde in de zon, of behangen met medailles, die zachtjes schommelden. Soldaten waren er ook — 'n grote Friese vlag droegen ze hoog voor zich uit . . . .

„Kunt u me zeggen, hoe laat het is?” vroeg Bets aan een werkman, die naast haar stond.

„Tien vóór één,” antwoordde de man, z'n horloge te voorschijn halend. „Nog 'n poosje geduld, juffie.”

Dat moest dan maar, hoewel Leo z'n ongeduld

ternauwernood bedwingen kon. Ze waren gelukkig geweest met hun plekje — langzamerhand vooruitschuivend, waren ze er in geslaagd, vlak bij het touw te komen, dat het binnenveld afsloot, en Leo hield het stevig vast.

„Kijk es!” zei hij.

Het hele Malieveld leek één woelige mensenzee, waarboven de kleurige doeken uitwapperden. De daken van de huizen in de omliggende straten zaten vol — je zag nog mensen uit de dakramen klauteren hier en daar, om, voorzichtig door de goten lopend, 'n mooi zitplaatsje op te zoeken. Een verward gegons van stemmen vervulde de lucht, op verschillende punten klonken liederen op.

Toen . . . .

Alle halzen rekten zich . . . .

Bij de Boschbrug was het . . . . Twee hofrijtuigen kwamen aangereden — in het voorste de Koningin, de Prins, 't Prinsesje . . . .

De paarden konden niet verder — zo vol was het daar. Twee compagnieën soldaten hadden er post gevat . . . . De koetsier keek rond — hoe moest dat gaan? Het werd hem heel gauw duidelijk. Hem werd verzocht af te stijgen, en rappe handen grepen de paarden, begonnen ze uit te spannen . . . .

Een donderend gejuich ging op — de omstanders begrepen . . . . Terwijl de paarden werden weggebracht, paktten de soldaten de rijtuigbomen . . . .

Zij wilden de Koningin trekken . . . .

Langzaam kwam het rijtuig vooruit, tussen de juichende menigte . . . .

Leo stond te trappelen van ongeduld! Dat touw! Als dat maar weg was . . . .

Vlak bij hem stond een soldaat, om te zorgen dat niemand verder kwam dan die afscheiding.

Het gejuich zwol aan — kwam dichterbij — werd overgenomen door de mensen, die verder af stonden . . . .
Hoeden en petten wuifden door de lucht . . . .

Ginder kropen mensen onder het touw door, snelden dan dwars het veld over.

Wacht!

Met 'n vlugge beweging wilde de jongen er eveneens onder doorkruipen: de soldaat-op-wacht zag het — 'n forse duw voelde Leo tegen z'n schouder. „Staan blijven!” beval de militair, maar op 't zelfde moment zag hij, dat er geen houden aan was. Terwijl hij zich met dien kwajongen bemoeide, waren er mensen links en rechts van hem onder het touw doorgekropen, anderen er over gestapt — en in brede rijen stormden ze vooruit: naar het midden, waar het rijtuig was!

Toen lachte de soldaat.

„Vooruit!” schreeuwde hij tegen Leo, die half gestruikeld was door de forse stoot van zoeven. Bets was er niet meer, meegesleept zeker door de mensenstroom.

De geestdrift was onbeschrijfelijk. Vanwaar de Friezen stonden klonk het Wilhelmus — duizenden stemden er mee in, dat het wijd schalde over het veld . . . . En langzaam werd het rijtuig voortgetrokken — omstuwd door de juichende mensen . . . . Ze drongen op, al dichter en dichter, liepen mee . . . .

Eén ogenblik was Leo er vlak bij — hij zwaaide z'n pet, danste en holde . . . . Toen drongen ze hem weg, anderen, die óók zien wilden. 'n Militaire vrachtauto stond ergens aan de kant van het veld — soldaten er op. Leo zag het — een van de soldaten knikte hem aanmoedigend toe . . . .

Meer was niet nodig; behendig klauterde de jongen er tegen op . . . .

Ha! hier kon je het fijn zien . . . .

Daar ginds ging het rijtuig — langzaam schoof het vooruit tussen de bewegende mensenmassa. Er vóór grijs, veel grijs: dat waren de uniformen van de manschappen aan de bomen. Dáár de vaandels — bewegend in de wind, met hun franjes en kwasten van gouddraad. De Friese vlag was nu vlak bij het rijtuig . . . .

„Maak dat je weg komt, gauw!” Leo keek verschrikt om — ’n kapitein stond achter hem.

„Meneer . . . .” begon Leo nog, maar de officier wees hem weg. „’t Kan niet, jongen — anders zit de auto zometeen vol burgers!”

Dan weer ’t veld op — of nee — Leo had ’n beter plan! Naar ’t Noordeinde, — daar vast ’n mooi plekje zoeken om straks te kunnen zien, als de Koningin thuis kwam . . . .

Met moeite vond hij een weg door de dichte menigte. — Hé, daar was Kees Kuylman.

„Kees!” zei Leo, en hij greep z’n makker bij de mouw.

„Jôh, ga mee!”

„Nee — ik ga naar ’t Noordeinde.”

„Eerst moet ik hiër de Koningin zien. Dan ga ik ook.”

„Goed dan.” Samen drongen ze weer naar het midden.

Het rijtuig bleef staan nu. Een heer op de treeplank wenkte met de hand.

„De veldprediker,” zei een soldaat vlakbij.

„Oranje-getrouwen. Hare Majesteit heeft mij verzocht niet te snel te rijden. Zij wil kennis nemen van

de verschillende verenigingen, die met de vaandels hier aanwezig zijn en Zij wil weten, wie Haar deze hulde brengt . . . .”

Onder het spreken van den veldprediker was het rumoer verstild, z'n woorden weerklonken over de hoofden. Daar — een stem, helder en duidelijk: „Die hulde komt van 't hele Nederlandse volk!”

Het was als een schok! Lòs barstte het enthousiasme — een geweldig gejuich dreunde rondom, handen en armen werden opgestoken, wuifden . . . .

„Leve de Koningin! Leve de Koningin!”

De mensen werden niet moe — minuten lang hield het gejubel aan, weer klonk het Wilhelmus . . . .

En vóór het rijtuig gingen militairen, arm in arm, om een weg te banen . . . .

„Kom mee,” zei Leo. Kees volgde hem — hij had z'n doel bereikt en vond nu het plan van z'n makker buitengewoon geschikt. Het kostte moeite, zich uit de menigte los te maken — hier en daar liepen ze wel tegen iemand op, maar daar trok geen sterveling zich wat van aan. Alles was in een buitengewone stemming, geen mens dacht er aan, boos te worden, omdat in het gewoel 'n ander tegen hem opliep.

In 't Noordeinde was 't al even druk als op 't Malieveld. Waar de mensen vandaan kwamen, snapte je gewoonweg niet.

„Ben je alleen?” vroeg Kees, en Leo vertelde, dat ie z'n zus was kwijtgeraakt in de volte.

„'t Spijt je niet erg, wel?” zei Kees. „Zo'n zus bij je — nou, dan mag je niks!”

Ze probeerden zich weer in de voorste rijen te dringen, maar 't lukte niet. 'n Agent van politie vermaande: „Kalm aan, daar achter. Staan blijven!”

„Zo jongens!”

Ze keken beiden tegelijk om — Meneer Beekman. „Dag meneer,” groetten ze beleefd, grijpend naar hun pet.

„Zijn jullie op 't Malieveld geweest?”

„Ja meneer — 't was vol.”

Leo zei niet meer — het was net, of hij nog wel heel wat had willen vertellen, maar gek — dat k u n je dan opeens niet. Z'n ogen schitterden . . . . Meneer zag het.

„Hoe ging 't?” vroeg hij en Leo struikelde nu haast over z'n woorden, die plotseling kwamen: „Prachtig, meneer! Fijn! We hebben geroepen en gezongen; en de Koningin . . . . Ik was vlak bij het rijtuig . . . .”

„Nou nou,” zei meneer. Hij keek nu weg, er kwam beweging in de menigte. Er werd geroepen, dat de Koningin kwam en de stilte der verwachting viel over de mensen . . . . In de verte zwol geroep aan — en daar kwam de stoet. Voorop het militairen-cordon, daar achter de ministers — Leo rekte zich uit, om te zien — dan het Koninklijk rijtuig . . . . En hier weer hetzelfde als straks op 't Malieveld, gejuich en gejubel, altijd opnieuw! De soldaten trokken het rijtuig tot voor de paleis-ingang. Toen verhief zich Hare Majesteit en wuifde met de hand. Maar het gejubel verstomde niet — de Nederlanders juichten hun Vorstin toe, onafgebroken . . . .

Pas toen de burgemeester van Den Haag met luider stem er om verzocht, werd het stil. De Koningin zou spreken:

„Ik dank u allen hartelijk voor de onvergetelijke uren, die ik hedenmiddag met u heb doorleefd. Ik stel uw trouw en uw afhankelijkheid op zeer hoogen prijs en zal dezen middag nooit vergeten.

Ik zal ook nooit vergeten de bewijzen van liefde voor ons vaderland, die Ik hedenmiddag persoonlijk mocht aanschouwen. Ik ben er van overtuigd, dat ons vaderland, dat ons zoo na aan 't harte ligt, mocht het ooit in gevaar komen, door onze eendracht en trouw zal blijven beschermd.

Ik verzoek u met Mij te willen uitroepen een drie-voudig: Leve het vaderland."

Een orkaan van instemming!

„Leve het vaderland! Leve, leve de Koningin!"

Leo schréeuwde mee, en naast hem stond meneer Beekman! Nog nooit had de jongen zijn onderwijzer zo geestdriftig gezien — hij zwaaide met z'n hoed en z'n zware stem klonk duidelijk op tussen de kreten der menigte . . . .

De balkondeuren van het paleis werden opengeworpen en de Koninklijke familie verscheen: de Prinses tussen Haar Moeder en Vader in . . . .

Overweldigend was de geestdrift — en toen het Koninklijk gezin zich al lang had teruggetrokken, bleven de betogingen voortduren, door de hele stad . . . .

Het was laat, toen Leo het huis instapte. — Bets was er al.

„Waar bleef je in eens?" vroeg ze, toen ze haar broer zag, en die vertelde . . . .

„Jammer, dat ik dat niet geweten heb — dan was ik ook naar 't Noordeinde gegaan," zei Bets. Ze had er niet aan gedacht, — toen de Koninklijke stoet het Malieveld verliet, had ze zich naar huis gehaast . . . . Ze wilde moeder nog helpen met 't werk, dat die morgen natuurlijk niet afgekomen was, en ze was blij geweest, direct een tram te hebben.

Nu speet haar dat wel — afijn, er was niets aan te veranderen, en op het Malieveld had ze alles prachtig meegemaakt.

Toen vader thuis kwam, vertelde hij, dat de drukte in de stad nog steeds niet verminderde. Het volk was opgewonden; na wat die middag was gebeurd, scheen de vrees voor revolutie helemaal geweken en de vreugde kende geen grenzen . . . .

„Ik heb zo gedacht, vrouw, om vanavond eens met z'n beidjes te gaan,” stelde Overdiep voor. „De kinderen hebben vanmiddag hun deel gehad, vanavond mag jij er wel eens uit.”

Zó spraken ze af. Moeder zou graag iets meemaken van het feest, dat er was ter ere van de Koningin. Bets drong er op aan, dat ze dan vroeg gaan moesten; de boel afwassen kon zij wel.

„Ik ben er moe van,” beweerde Leo. Hij lag lui achterover in vaders leunstoel, z'n benen lang uitgestrekt. „Gelukkig, dat we vanavond geen huiswerk hebben.”

„Je zou er tenminste weinig van terecht brengen,” schértste Bets. „Jongen, je kunt geen ‚pap‘ meer zeggen.”

„Moe, meneer Beekman was er ook,” vertelde Leo, zonder in te gaan op het gezegde van z'n zus. „Hij zwaaide — van nõg zo. En róepen!”

„Zag hij jou?” Vader had net 'n pijpje gestopt — betrekkelijk een weelde, want de tabak was duur, maar 'n half onsje in de week, vond moeder, moest er af!

„Zeker, vader. Ik had Kees Kuylman opgeduikeld — samen waren we bij 't paleis. Daar stond meneer ook!”

„De hele stad is er vol van,” zei vader. „Op de tram hoor je over niets anders praten dan over het Malieveld en de vergissing van Troelstra. Ik zou De

Rooy wel eens spreken willen,” voegde hij er 'n ogenblik later aan toe, en hij lachte.

„Die is er denkelijk niet bij geweest,” veronderstelde Bets, en Leo riep: „Kun je begrijpen! Socialisten hóren er niet bij!”

„Omdat ze niet willen, jongen,” zei vader. „En dat is jammer genoeg.”

Het was donker, toen Overdiep en z'n vrouw de deur uitgingen. In de straten waren de lantaarns aan; op geregelde afstanden was de rij van lichtende ballons onderbroken: niet àlle lantaarns brandden, want je moest zuinig wezen met licht en steenkool. De étalages van de winkels waren evenmin hel-schitterend — en toch was het net, of de feestelijke stemming van de bevolking zich medegedeeld had aan alle dingen. En druk!

Uniformen zag je nu ook op straat weer meer dan 's middags — in de Weimarstraat was een groepje vrijwilligers het middelpunt van een mensenkluwen, dat hen juichend huldigde. Dát waren immers de kerels, die niet gearzeld hadden zich aan te melden om de regering te steunen!

„Laten we langs 't paleis gaan,” stelde juffrouw Overdiep haar man voor.

Het paleis . . . . Dat stond in het middelpunt die dag — dáár trok zich alle belangstelling op samen, en dáárheen gingen de mensen.

Voor de Koninklijke Stallen was het ook druk — het hoofdkwartier van de Vrijwillige Landstorm genoot wèl de belangstelling.

„Die kerels hebben roet in 't eten gegooid,” bromde een zwaargebouwde arbeider, met een donkere blik naar de gestalten, die je bij het lantaarnlicht aan de stalpoorten onderscheiden kon. Juffrouw Overdiep kéék

naar den man: hij droeg geen oranje. Maar ze bekommerde zich verder niet om die opmerking, die hem ontsnapt was: ze was veel te blij, en veel te dankbaar, om zich door zo iets nu de stemming te laten bederven.

„Hé,” groette ze opeens. In 'n soldaat, die langs kwam, meende ze Dijkstra te herkennen. De militair bleef staan — maakte het saluut.

Vader keek verwonderd op — wat wilde z'n vrouw?

„Pardon,” verontschuldigde die zich. „Ik vergiste me. Ik zag u voor een kennis aan.”

Maar de soldaat liep niet door — hij bleef staan en vroeg gemoedelijk: „Heeft u dan kennis onder de jongens?”

„Jazeker, 'n Fries.”

„Zo,” zei de ander, „ik ben óók een Fries.” Er klonk trots

in z'n stem, omdat ie dat zeggen kon. Juffrouw Overdiep hoorde het, en ze begreep het opperbest. Er was reden voor.

„Douwe Dijkstra — misschien kent u hem.”

„Douwe — welzeker! Die komt uit hetzelfde dorp als ik.”

„Zo,” mengde vader zich nu in het gesprek, „dat is ook toevallig. Is hij misschien daar?” met een hoofdknik naar de kwartieren.

Overdiep, z'n vrouw en een militair.

„'n Half uurtje geleden zag ik hem weggaan,” vertelde Douwe's dorpsgenoot. „Die kant op,” wees hij.

Het was natuurlijk onbegonnen werk in de volte van de avondstraten te gaan zoeken — ze zouden maar rustig doen, wat ze van plan waren, en naar 't paleis gaan.

„Als u 't goed vindt, loop ik zover mee,” nodigde hun nieuwe kennis zichzelf uit.

„Graag,” zei Overdiep. Het was een dag, dat je iedereen voelde als een goede vriend, wanneer je hem oranje dragen zag.

„Is u vanmiddag er bij geweest?” informeerde z'n vrouw, toen ze nog niet meer dan 'n paar passen hadden gedaan. „Ja?”

Jan Lopstra knikte bevestigend. En of! Vóór het rijtuig uit had hij gelopen — met z'n kameraads. Dijkstra trouwens was er óók bij geweest.

„'t Was prachtig, hè?” vroeg moeder en de Fries zei uit de grond van z'n hart:

„Prachtig, zegt u? Hartverheffend was het, hartverheffend!”

„Mijn zoontje vertelde er van; die was op het Malieveld, en later in het Noordeinde.”

„Dat was éinig! En in 't Voorhout!”

„Bij het paleis van de Koningin-Moeder?” vroeg Overdiep.

„Ja. — Toen de stoet aankwam, stond Koningin Emma achter de ramen. Ze kwam op het balkon om de menigte te zien en toe te wuiven! Ik hoor het gejuich nog!”

„Ja — ginds,” viel de juffrouw hem in de rede, maar Jan Lopstra lachte:

„Ik bedoelde van vanmiddag,” zei hij. „Maar u heeft gelijk, luister . . . .”

Hoe dichterbij ze bij het paleis kwamen, hoe duidelijker het hoorbaar was. Ze konden nu de wijs onderscheiden: het Limburgse volkslied:

„Dáár is mijn vaderland,
Limburgs dierbaar oord!”

De laatste regels waren nauwelijks geëindigd, of opnieuw werd het zingen ingezet . . . .

Bij de eerste tonen luisterde Lopstra scherp — toen galmde hij mee uit volle borst, midden op straat, het lied van de Friezen:

„Frysk bloed, tsjoch up! wol nou ris bruuze in siede,
In bounsje troch ues ieren om!”

Voorbijgangers keken naar hem: licht verwonderd even om dien eenzamen zanger. Anderen, die het lied kenden, deden mee — en bruisend trilde de zang tussen de huizenrijen.

Het paleisplein was vol — en al die mensen, juichend en zingend, wachtten op iets. Al wachtend zongen ze voortdurend vaderlandse liederen — als ze er geen meer nieuw wisten, namen ze de oude — het was als een onuitputtelijke vreugde, die zich uitte moest . . . .

Toen zweeg alles ineens. Weer gingen de deuren vaneen, en als die middag vertoonde zich ook nu de Koninklijke familie op het balkon. Stil was het.

Daar begon een sterke stem een psalm: de duizenden ontblootten de hoofden en in machtige drang klom het statig gezang van het volk naar omhoog:

Dat 's Heeren zegen op U daal',
Zijn gunst uit Sion U bestraal',
Hij schiep 't heeral Zijn naam ter eer,
Loof, loof dan aller heren Heer!

Ontroerd had Overdiep meegezongen, en hij schaamde zich niet voor de tranen, die opkwamen in zijn oog.

„Looft, looft dan aller heren Heer!” Ja — dat was het, wat leefde in de harten — de dankbaarheid voor Gods grote daden. Hij had het gevaar doen voorbijgaan. Hij had land en volk gespaard . . . .

„Looft, looft dan aller heren Heer!”

XII.

„VEILIG GEWEEST.”

Er werd gebeld.

De handen afvegend aan haar schort, ging Bets kijken. 'n Brief lag in de gang! Nog wel met de ochtendpost gekomen! Van wie kon die zijn?

O, ze zag het al — het stempel van „Vianen”; en Rinus z'n schrift herkende ze onmiddellijk. Met het couvert in de hand ging ze terug naar de keuken — de melk mocht niet overkoken.

„Moeder!” riep ze naar de slaapkamer, waar juffrouw Overdiep de bedden opmaakte, „'n Brief van Rinus!”

„Nou al?” verwonderde die zich. „Anders is 't altijd Donderdag, en vandaag hebben we toch pas Woensdag?”

„Ja — zou er wat bijzonders zijn?”

Moeder nam de brief aan en scheurde de envelop open. Over haar schouder heen las Bets mee:

„Lieve Ouders, Zuster en Broer,

't Is wel iets vroeger dan anders, maar ik zal toch vandaag maar schrijven. Jullie zult wel begrijpen, dat ik weer voor de zoveelste keer goed aangekomen ben in m'n garnizoen. Stilletjes is het hier en rustig — heel wat anders als in Den Haag. Afijn, daar went een mens aan en op den duur is het ook wel aardig, als je es wat meer de tijd hebt en de rust.

Hoewel — van de week had ik graag thuis gebleven. In de krant hebben we een verslag gelezen van die betoging op het Malieveld — dáár bij te zijn! Dat is een historisch feit, zegt onze luitenant, en die kan het weten. Want 't is een bol, dat belooft ik je! Jullie kent hem natuurlijk niet — hij komt hier ergens uit dit waterland vandaan en voelt zich hier best op z'n gemak. Ik ook, hoor! Al had ik dat historisch feit graag bijgewoond! Leo is zeker geweest, en vader? Hebben jullie Dijkstra nog gehad, Zondag op de koffie? Kranige kerels, die regeringsgetrouwen, hé?

De luitenant zegt, dat de regering zo spoedig mogelijk de soldaten naar huis zal sturen, nu de oorlog in het buitenland gedaan is. Als er gedemobiliseerd wordt, zegt hij, is de lichte, waar ik (daar bedoel ik mezelf mee, Rinus Overdiep) bij hoor, tamelijk gauw aan de beurt. U kunt me dus vandaag of morgen verwachten, moeder! Maak het bed maar vast in orde. Ik zit hier in de cantine te schrijven — met 'n lekkere kop koffie bij me. Nou, ik weet niet veel meer — daarom zal ik ophouden. De hartelijke groeten aan allemaal.

Uw liefh. zoon en broeder

RINUS.

Moeder vouwde de brief dicht en deed het papier weer in de omslag.

„Hij komt gauw thuis, voor goed!” zei ze en Bets vond: „Fijn hoor! Da's veel gezelliger!”

„Hoe lang staat ie nu onder dienst?” peinsde juffrouw Overdiep. „Al 'n paar jaar zéker.”

„Ja — precies weet ik 't niet meer. — Vader straks es vragen.”

Daar kwam niet veel van: ze zaten nog goed en wel aan tafel, toen er gebeld werd. Leo deed open — Douwe Dijkstra!

„Ik kom afscheid nemen,” vertelde die, „we trekken weer op huis aan.”

„Zo!” zei vader. „Is 't gebeurd?”

„Gelukkig! Niet, dat ik er tegen op gezien zou hebben om desnoods te vechten, maar zó is 't beter!”

„Dat is 't,” bevestigde moeder. „God heeft ons wél bewaard.”

„Ja — als je eens kijkt naar andere landen: Duitsland, Hongarije.... overal ellende en narigheid, terwijl wij....”

Dijkstra maakte de zin niet af, maar de anderen begrepen hem wel.

„Heeft u gelezen van die grote samenkomsten in Amsterdam?” vroeg vader. „In 't Stadion waren wel 30.000 mensen en het grote concertgebouw moet óvervol geweest zijn. 't Stond in ‚De Standaard’ Maandagavond.”

Zeker — Dijkstra had het gelezen en nog heel wat meer had hij gelezen. Door het hele land heen was een opwaking van vaderlandsliefde gekomen, als een vloedgolf, die al hoger en hoger steeg, en het deed zijn oranjelievend hart goed.

„We hebben een brief van Rinus,” vertelde Bets en haar moeder vulde aan: „Hij was er graag bij geweest Maandag.”

„Te begrijpen,” vond Douwe. „En ze praten over demobiliseren — schrijft ie daar nog iets van?”

„Hij denkt, dat zijn lichterling binnenkort aan de beurt zal zijn, tenminste dat had de luitenant gezegd.”

„Dat zal dan wel,” onderstelde de soldaat, „nou,

u doet hem mijn groeten, hè, als-t-ie thuiskomt?"

„Zeker — maar u gaat toch nog niet?"

„Ja — ik heb geen tijd meer. Ik had dit bezoek tot het laatste bewaard."

Hij gaf ze allen de hand — en juffrouw Overdiep zei: „Doet u onze complimenten aan uw moeder, al is ze ons onbekend. En aan die kameraad van u."

„O — Jan Lopstra! Dat 's waar ook! Die vertelde, dat hij kennissen van mij had gesproken Maandagavond. Ik vermoedde al half, dat u het geweest was."

Overdiep glimlachte — hij zag weer z'n vrouw dien vreemden soldaat groeten in de mening, dat het Dijkstra was.

„Nou — 't beste allemaal," wenste die nog eens. Vader bracht hem tot aan de deur en Leo ging mee. Ze keken hem na, tot hij om de hoek der straat met een groetend handgebaar verdween.

Toen gingen ze naar binnen . . . .

Onder de stationsoverkapping stond de trein voor het Noorden gereed. Uit de open portierraampjes hingen militairen — blij, dat ze weer naar huis gingen, naar „t heitelan" . . . .

Veel publiek was op het perron om den dapperen vrijwilligers een laatst vaarwel te brengen en onder hoerageroep en afscheidsgewuif zette de trein zich in beweging . . . .

Douwe Dijkstra zat in een hoek van een der coupé's. Hij keek naar de huizen, die ze voorbijreden . . . . Al minder en minder werden de woningmassa's, tot de trein buiten kwam, in het vrije veld . . . .

De November-luchten hingen laag over de weiden,

en het water van de sloten was grauw — rimpelde onder de kille wind . . . . Late herfst . . . .

Nog geen week geleden was het, dat hij hier eveneens langs gekomen was — de andere kant op. Toen gingen ze de dreiging der revolutie tegemoet, en nu . . . .

De Heere had alles wèl gemaakt . . . .

Douwe zag weer de huiskamer bij avond, met het gelig lampeschijnsel.

Z'n moeder . . . . Ze bad — samen met hem . . . .

Hij voelde de kracht van het bidden . . . .

Niet alleen die éne vrouw daar thuis had gebeden — in het hele land waren handen gevouwen en knieën gebogen.

„Bid en werk” . . . . Douwe wist het wel: het werken zie je veel meer, omdat dat gebeurt in 't openbaar, maar het bidden is het voornaamste, al gebeurt dat in stilte . . . .

In de trein zongen de soldaten — vrolijk, omdat het naar huis ging.

Hiemstra zat tegenover Douwe — hij stootte hem aan en probeerde een gesprek te beginnen. Maar 't lukte niet: het treinrumoer en de soldatenliederen maakten het onmogelijk . . . .

De Veluwe . . . .

Somber lag die daar — kaal en troosteloos in de vallende schemer . . . . De sterren waren niet te zien nog; die zouden trouwens wel niet te zien komen, want de lucht was geheel bewolkt . . . .

Het zingen verminderde en daardoor hoorde je het stampen van de trein duidelijker; met regelmatige stoot drong het zich boven alle andere geluiden uit . . . .

Ze waren al verscheidene stations gepasseerd — groepjes van hun kameraden waren uitgestapt, verwelkomd door hun dorpsgenoten, die hen opgewacht hadden . . . .

„Hoe lang nog?” vroeg Hiemstra.

Douwe haalde z'n horloge uit.

„'n Half uur,” zei hij, „dan zijn we 'r.”

Voor zover ze nog iets konden onderscheiden in de duisternis buiten, begonnen ze nu de streek te herkennen. Daar had je de molen van Bergsma — 'n eind verder reden ze langs de cichoreifabriek van meneer Hoogdalem . . . .

De mannen stonden op — zochten hun uitrustingsstukken en hun bagage bij elkaar. Ze werden ongeduldig nu — dat laatste eindje.

Eindelijk . . . .

De remmen knarsten, de trein gleed langzaam voor het perron van de dorps halte. Nog éér hij helemaal stilstond, sprong Douwe er uit — meerderen volgden z'n voorbeeld.

„In 't gelid,” schreeuwde hij opeens, en z'n makkers gehoorzaamden onwillekeurig.

Zowat de hele dorpsbevolking was er, om hen af te halen, en Douwe ontdekte de zangvereniging, vlak bij de uitgang.

Daarom schreeuwde hij z'n kommando.

De vrijwilligers schaarden zich naast elkaar, als wachtten ze . . . .

De trein reed weer verder . . . .

Daar hief de oude meester Moolman de dirigeerstok, en in de avond, die het dorp en het land omhulde, klonk het lied van dankbare vreugde:

Dankt, dankt nu allen God
Met blijde feestgezangen;
Van Hem is 't heuglijk lot,
Het heil, dat wij ontvangen.
Hij ziet in Christus ons
Altijd genadig aan,
En heeft ons dag bij dag
Met goedheid overlaan.
